

türkiye yazıları

SUNU

Önemli şeyler çoğu zaman şaşırtıcı olmuyor galiba. Bu sayıdan başlayarak dergimizin fiyatını 15 liraya çıkarmamız çoğu sabit geliri olan okurlarımız için önemlidir, ama, bizce, hiç de şaşırtıcı değildir. Genel fiyat artışlarının olağan sonucudur, o kadar. Ama dergimizin fiyatındaki bu yükselişle ilgili bazı sözlerimiz var: Yıllık abone tutarında değişiklik yapmıyoruz; gene eskisi gibi 100 lira. Bu, bir bakıma, okurlarımızı abone olmaya çağırır. Ama bunun altında önemli bir gerçek yattığını belirtmekte de yarar var: Türkiye'de bir dergi okurlarıyla doğrudan ilişki kurabilirse, ekonomik dalgalanmalardan çok daha az etkilenir. Yalnız bizim için değil, bütün dergiler vb. için geçerlidir bu. Bütün okurlarımız abonemiz olsaydı, derginin fiyatını uzun bir süre, bugünkünden daha çetin ekonomik koşullarla karşılaşıncaya kadar, artırmayabilirdik. Demek oluyor ki bütün okurlara düşen bir görev var: Sevdikleri, beğendikleri yayın organlarını en güç koşullarda bile başarıyla desteklemek ve yaşatmak için abone olmayı çok önemli ve çok yararlı saymaları ve bunun gereğini yerine getirmeleri. Bu, öznel bir yargı değil, yaşamdan edinilmiş

→

kerim korcan
hayatını anlatıyor
yöntem mi
sanat anlayışı mı ?
yılmaz gümüşbaş'la
görüşme
portre : orhan şaik
asım bezirci :
enver gökçe üstüne
resimler : nuri iyem

SAYI : 8
KASIM 1977/15 LİRA

bir bilgi. Üstelik yeni bir bilgi de değil, yaşam eski bir ilkeyi bir daha doğruluyor : Birlikten kuvvet doğar!

Dış ülkeler için abone koşullarını değiştirmek zorunda kaldık. Bundan sonra yıllık abone tutarı ABD için 30, öbür ülkeler için 20 Amerikan doları veya bunun karşılığı mark, frank, lira vb. oluyor.

Soruşturmamıza yakın ilgi duyan kimi okurlarımızdan mektuplar alıyoruz. Soruların kendilerine neden postalanmadığını soruyorlar. Soru-yanıt kağıtları hazırlanınca hemen gönderilecek kendilerine. Soruşturmamızın daha geniş ilgi görmesini istiyor gönül. Çünkü bu soruşturmamızın amacı tümüyle kendimizi daha iyi tanımak ve buna dayanarak kendimize çeki düzen vermektir. Okurlarımızı «Türkiye Yazıları»nı yönlendirmeye çağırıyoruz.

Bu arada gözümüze çarpan bir şey var : Dergimiz ünlü ve değerli birçok yazarımızın eline ulaştığı halde, bugüne kadar onlardan biri olsun soruşturmamıza katılma isteği göstermedi. Bunu nasıl yorumlamalı? Onlar bulduklarıyla yetiniyorlar da onun için mi ilgi göstermiyorlar? Bir soruşturmanın «sıradan» yanıtcısı olmayı çekici mi bulmuyorlar? Düşüncelerini soruşturmaya katılarak değil de başka bir yoldan iletmeyi mi daha uygun buluyorlar? Vardır elbet onların da gerekçeleri. İsterdik ki soruşturmamıza katılacaklar arasında onlar da bulunsun.

Bildiğiniz gibi her sayımızda yalnız bir öykü yayımlıyoruz. Dolayısıyla elimizde yayımlanmayı bekleyen öyküler gittikçe çoğalıyor. Bizi düşündüren bir tıkanıklıkla karşı karşıyayız. Öyküyle yakından ilgilenen kimi okurlarımızdan aldığımız mektuplarda bu sorunun çözümü için çeşitli seçenekler öneriliyor. Şunu hemen söyleyelim ki, sorunun öykü sayısını ikiye çıkarmakla vb. çözülecek gibi değil. Bizce temel sorun yurdumuzda öykü yayımlama olanaklarının genellikle sınırlı olmasıdır. Şiir bu bakımdan şanslı gibi görünüyor.

Küçük Oturum'un konusu kitap tanıtma yazıları. Eleştiri ile

Bu Sayıda

Nuri İyem'in Resimleri

Küçük Oturum	3	Kitap Tanıtma
Sargut Şölcün	5	Yöntem mi Sanat Anlayışı mı?
Ruşen Hakkı	6	Güz Değil Bahar
Yüksel Pazarkaya	7	Gurbet İçin Denmedik
Eray Canberk	8	Ayrılık Türküleri
Mehmet Karabulut	11	Şili Türküsü
Kaya Öztaş	13	Şiir ve Devrim
Ragıp Gelencik	14	Yanılgi Çeşitlemeleri
Ali Cengizkan	15	Doğur da Büyüştün
Turgay Gönenç	20	Nuri İyem
Yılmaz Gümüşbaş	21	Basın Özgürlüğü
Mutlu Parkan	22	Savaş Kalacak
Hüseyin Atabaş	23	Umutlar Kapı Dışı
Muzaffer İzgü	24	Anasınovadanınayyii
Kerim Korcan	25	Cezalı Baş
Yusuf Alper	26	Gerildim
Kerim Korcan	27	Kendileri
Ayten Uyan	28	Güldür Beni
Turgay Fişekçi	31	Dayanılmayan
Veysel Çolak	34	Çocuk ve Çelişki
Ahmet Telli	34	Yaşayan Tiyatro
Adnan Azar	35	Bedri Rahmi Nakışlı
Ahmet Uysal	35	Radar
Ahmet Say	37	Halkımızın Gözüyle TV
Ali Cengizkan	37	Şiir Söyleyicinin Notları
Ö. Naci Soykan	37	Anlatımda Tutumluluk
Erhan Tıgılı	39	Mizah Sanat Değil mi?
Kerim Korcan	39	Mektup
Asım Bezirci	43	Enver Gökçe Üstüne

TÜRKİYE YAZILARI / Sahibi ve sorumlusu : A. Ahmet Say / Yazı Kurulu: Vecihi Timuroğlu, Ragıp Gelencik, Demir Özlü, Ahmet Say / Yönetim Yeri : Selânik Cad. 7-1 Yenışehir, Ankara / Yazışma ve Havale adresi : Posta Kutusu 387 Kızılay, Ankara / Yıllık abone 100 TL. ABD için 30, öbür ülkelere 20 Amerikan doları / Kapak : Sait Maden / Genel dağıtım : Türkiye Yazıları, P.K. 387 Kızılay, Ankara / İstanbul ve taşra dağıtımı : Tan Dağıtım, 28 27 41, Baş Muhasip Sk. Tan Apt. 10-2 Cağaloğlu, İstanbul / Ankara Dağıtımı : Toplum Kitabevi, Zafer Çarşısı Yenışehir / Ege Bölgesi Dağıtımı : Datic, Konak, İzmir / Dizgi, baskı, cilt : D.M.S. Matbaacılık Sanayii, 19 39 87 Dörttyol Yeşerti Sk. 4/C Ankara/Gönderilen yazılar Yazı Kurulu'nun kararıyla basılır / Yayımlanan yazı ve resimler kaynak gösterilmeden aktarılmaz.

«tanıtı»yı ayırmak için karınca kararınca çaba gösteriyoruz. Bize önemli görünen noktalar üzerinde durarak konunun enine boyuna tartışılmasına fırsat yaratmak istiyoruz. Bizce eleştiri ile tanıtı birbirinden ayrılmalıdır. Sözlerimiz dergi tanıtma yazıları için de geçerlidir. «Türkiye Yazıları» yayımlanmaya başladığı günlerde dergi-

mizi kimler, nasıl tanıttılar, unuttuk. Tanıtı konusu bütün yazarlarımızı özellikle ilgilendirir diye düşünüyoruz. Konunun tartışılması sorumsuz bazı kalemlere karşı bir çeşit uyarı olacaktır kanısındayız. Sorumsuzluk savaşının ilkesi onun kaynaklarını kurutmak olmalı değil mi?

Sevgi ve saygılarımızla.

Kitap Tanıtma Yazıları

Timuroğlu

Say

Gelencik

TİMUROĞLU — Kültürel yaşamımızda önemli bir yeri var kitap tanıtma yazılarının. Bu konuda yapılmış bir araştırma var mı bilmiyorum?

GELENCİK — Ben de aynı kadayım. Bu konunun tartışılmasını onun için önerdim. Bildiğim kadarıyla pek tartışılmış bir konu değil bu. Her şeyin bir yöneme bağlanmasına çalışılan çağımızda kitap tanıtma işi neden bir yöneme bağlanmasın?

SAY — Yöntem?.. Düşündüklerini daha açık söyler misin?

GELENCİK — Yöntemi de tartışacağız. Ama önce kitap tanıtma yazılarının ilkesini belirleyelim. Bence ilke okura yararlı olmak, yazara haksızlık etmemek diye özetlenebilir.

TİMUROĞLU — Tanıtı nesnel bilgiler vermeli ya da öyle bilgilere dayanmalı demek istiyorsun, öyle değil mi?

GELENCİK — Evet. Önce şunu söyleyim : Kitap da bir metadır. Okurun kitap karşısındaki tutumu onu satın almak veya almamak, kullanmak veya kullanmamak (okumak veya okumamak) olabilir. Okuru olumlu veya olumsuz yönde etkileyebiliyor tanıtılar. Etkisinin niteliği bir tanıtının önemini azaltmıyor.

SAY — Kitap tanıtma yazısına dayanarak olumlu ya da olum-

suz bir karar veren okur kazançlı çıkmışsa, hiç değilse kazançlı çıktığını kabul etmişse, o tanıtma yazısı okura yararlı olmuş demektir.

TİMUROĞLU — Evet. İyi bir tanıtma yazısı okura önce ekonomik yönden yararlı olabilir. Sonra da kullanım ve belirli bir şey edinim yönünden.

SAY — Bu yarar, bazan, okurun tanıtılan kitapla hiç ilgilenmemesi, boşuna zaman ve para yitirmemesi biçiminde olabilir.

GELENCİK — İlke biraz daha iyi belirlenmiş oldu. Demek ki kitap tanıtma yazıları özellikle okur için kaleme alınmalı. Asıl amaç okura hizmet etmek olmalı.

TİMUROĞLU — Yazarı kayıran bir tanıtma yazısı tanıtıcılığını yitirir zaten. Reklama dönüşür. Bunun örneklerini görüyoruz zaman zaman.

SAY — Peki, kitap tanıtma yazılarında nesnellik nasıl sağlanır?

TİMUROĞLU — Kimsenin tartışmayacağı bilgiler verilerek, Tanıtılan kitabı okuyan herkes, verilen bilgileri o kitapta bulmalı.

GELENCİK — Ama pek kolay bir iş değil öyle tanıtılar yazmak.

SAY — Evet. Gerçi bazı kitapları tanıtırken kolaydır böyle bilgiler vermek. Örneğin bilimsel yapıtlar böyle tanıtılabilir. Kitabın eksiksiz bir künyesi verilir. Sonra bölüm başlıkları, altbaşlıklar eklenir ona. Böylece amaca ulaşılabılır.

TİMUROĞLU — Mekanik bir iştir bu elbet. Sıkıcı bir iştir.

GELENCİK — Ama okura yararlıdır. Öznel hiç bir bilgi içermez böyle bir tanıtı.

SAY — Ama bütün kitapları bu yola başvurarak tanıtamaz kimse. Bir şiir, bir öykü kitabı, bir roman böyle tanıtılamaz.

GELENCİK — Doğru. Bence o kitaplar tanıtılırken de kitabın tam bir künyesi verilebilir. Fiyatı, sayfa sayısı, önemliyse bunlara benzer başka bilgiler verilebilir.

TİMUROĞLU — Böylece okur o metaı bir nesne olarak tanımış olur. O meta ile kendi ekonomik durumu arasında doğru bir ilişki kurabilir.

GELENCİK — O metaı nasıl edinebileceğini de öğrenmiş olur. Bence hiç de önemsiz değil bunlar.

SAY — İş bununla bitmiyor. Kitap bir şiir, bir öykü kitabıysa, romansa, nesnellik nasıl sürdürülebilir?

TİMUROĞLU — Bence alıntılara başvurularak. Özellikle şiir

kitapları için çok sağlam bir yoldur bu.

SAY — Alıntı yapan kimse öz-nellikten kurtulmuş olmaz bence.

GELENCİK — Haklısın. Ama unutmayalım ki alıntılanan her şey yazarın ürünüdür. Yazar kalıp neden o alıntılanmış da şu alıntılanmamış derse, hiç ummadığı kadar güç bir durumda kalabilir. Sunulmak istenen şey aslında bütünlüğe uygun alıntılanmışsa olur bu. Keyfi veya öznel bir alıntı ise tanıtma yazarını güç durumda bırakabilir.

SAY — Bana öyle geliyor ki, tanıtı yazarlar sevdikleri, beğendikleri kitapları tanıtmalı daha çok. Böylesi daha iyi olur sanıyorum. Yazara haksızlık etme olasılıkları azalır.

TİMUROĞLU — Haklısın. Ama okura haksızlık etme olasılıkları çoğalmaz mı? Beğenmediği, sevmediği bir kitabı da tanıtması gerekebilir insanın. Örneğin ünlü bir imzanın gerçekten okunmaya değmez bir kitabıyla karşılaşılabilir. Tanıtı yazarı öncelikle okuru düşünmek gerektiğine göre, tanıtmalıdır o kitabı. Görevidir bu.

GELENCİK — Kitabı bağımsız bir nesne imiş gibi ele aldık buraya kadar.

SAY — Oysa kitap da, yazarı da bağımsız değildir. Belirli ilişkiler içindedir ikisi de.

TİMUROĞLU Örneğin bir kitabı hangi yayınevinin yayınladığı önemlidir. Bu bile bir kitabı tanımaya, tanıtmaya yetebilir bazan.

SAY — Doğru. Demek ki kitap tanıtım ilk bakışta görüldüğü kadar kolay bir iş değil. Gerçekte çok iyi ve bilinçli okuyan kişilerin işi. Gelencik dün tanıtıların kısa olması gerektiğini söyleyiydi bana. Ama öyle anlaşılıyor ki her zaman yapılamaz bu. Bazan yayınevinin niteliklerinden söz etmek bile gerekebileceğine göre...

GELENCİK — Evet. Ama yayınevleri de ayrıca tanıtılabilir. İlke olarak tanıtıların kısa olması yararlı görünüyor bana. Daha doğrusu, bu iş kısa yoldan yapılabilirse iyi olur.

TİMUROĞLU — Ben de katılıyorum bu görüşe. Ama kısalık uğruna bazı fedakârlıklarda bulunmak da yanlıştır. Tanıtılarda üzerinde durulacak ve durulmayacak şeyleri iyi ayırt etmeli. Örneğin biçim üzerinde durmak bir tanıtının işi değildir bence. Özü eleştirmek de tanıtının işi değildir. Ama özün özeti verilebilir. Sonra tanıtının yayımlanacağı derginin içeriği, niteliği, oylumu da düşünülmesi.

SAY — Tanıtılarda ideolojik ve politik bir yaklaşım olmayacak mı?

TİMUROĞLU — Neden olmasın?

GELENCİK — Bizim yaklaşımımız ideolojik ve politik değil mi? Gerçeklikten korkmayan, gerçekliği çarpık göstermekte yarar görmeyen bir ideoloji ve politikayla yaklaşmaya çalışmıyor muyuz bu konuya? Tanıtılar nesnel, bilimsel bir yöntemle yazılmasını istemiyor muyuz?

TİMUROĞLU — Bence bu konuda yönemsizliği savunan kişi, bulanık suda balık avlamakta yararlı olan biridir. Kitap tanıtma yazılarında yazarın amacı bildirilmelidir. Politik etkinlik amacı demek istiyorum.

SAY — Kitap tanıtımında edebiyat sosyolojisinin yöntemlerinden yararlanılamaz mı? Genellikle iki boyutlu diyebileceğim bir biçimde yazılıyor tanıtılar : Biri yapıt, öbürü de yazar. Toplumsal boyut eksik kahyor.

TİMUROĞLU — Evet. Yaşama bağlanmalıdır tanıtılan yapıt ve yazar. Yazarı yönlendiren tarihsel ve toplumsal nedenler gözden ırak tutulmamalıdır.

GELENCİK — Tanıtı yazmayı gittikçe güçleştiriyoruz gibi görünüyor. Ama görünüş bu sadece. Bir tanıtı yöntemi geliştirilebilirse, iş kolaylaşacak aslında. Sonra unutmayalım ki dergimizin kitaplar bölümüne yazan arkadaşlarımızı yakından ilgilendiriyor sözlerimiz.

TİMUROĞLU — Evet. Sözlerimiz yanlış anlaşılmayacağına umarım. Arkadaşlarımızın yazma özgürlüklerini sınırlamak gibi bir niyetimiz yok. Bence tanıtı yöntemini o arkadaşlarımız geliştirebilir. Yöntem lafla gelişmez. Uygulama zorunludur. Ne işliyor, ne işlemiyor, bunu uygulama gösterir.

SAY — Onun için sözlerimiz tanıtı yazarı arkadaşlara bir çeşit yardım çağrısı sayılmalıdır.

GELENCİK — Katılıyorum sizde. Bu küçük oturumdan sonra kitap tanıtıları benim için bambaşka bir nitelik kazandı.

TİMUROĞLU — Ben şunu anladım: Eskiden gereği gibi önemsemiyorduk tanıtıları.

SAY — Bizim yaptığımız problemi koymaya çalışmak. Bu işi başarabildik mi?

TİMUROĞLU — Eksiklerimiz olabilir. Yanlışlarımız da olabilir. Bana öyle geliyor ki şu ana kadar söylediklerimiz hiç değersiz bile olsa yararlı bir iş yaptık. Konu tartışmaya açıktır. Herkes düşündüğünü söyleyebilir. Önemli olan sorunun çözülmesidir. Sorunu falanın ya da filanın çözmesi o kadar önemli değil.

GELENCİK — Tanıtıların önemini abarttık mı acaba? Ama üç satır yazıyla bir derginin, yarım sayfa yazıyla bir kitabın yargılanması üzüyor insanı. Tanıtılar bazan bir çeşit silah gibi kullanılıyor. Kullanılanın keyfine göre ateşlenen bir silah gibi. Bu silahı çakar almaz hale getirmeli...

inceleme

Yöntem mi, Sanat Anlayışı mı ?

Sargut Şölçün

Sanat yapıtlarına sosyolojinin sağladığı açılardan bakmak, çok eskilere gitmeyen bir yoldur; özellikle bu değerlendirmede diyalektik ve tarihsel materyalist sanat eleştirisinin ağırlık kazanması 20. yüzyılın ikinci yarısında olmuştur. Klasik burjuva felsefesi ve toplum kuramı içinde sosyolojik düşünme biçiminin gelişmesi, burjuvazinin devrimden yana olduğu çağlarda, onun feodalizme karşı çabalarını yansıtır. Sosyolojinin toplumsal işlevi A. Comte'da ifadesini bulmuştur; fakat onun pozitivizmi, doğacı yönelişleri ile idealist toplum kuramının ilkesiz bir birleşimini sergiler. Bunun siyasal açıdan Fransız Devrimi'nin geleneğine ters düştüğü öne sürülmektedir.

19. yüzyılın son ve 20. yüzyılın ilk yıllarında, özellikle Almanya'da- kuramsal sosyoloji egemendi. Bu tür sosyoloji, toplumsal görünüşleri ve gelişmeleri tarihsellikten uzaklaştırır, soyut ilişkiler yaratmağa çalışırdı. Buna örnekse Max Weber'in çizgisi gösterilebilir. F. Oppenheimer ve M. Horkheimer'in öncülüğünü yaptığı ve «Frankfurt toplum-bilimciler Okulu» diye anılan grup, kuramsal araştırmaların yanında deneyselliği uyguladı, kendini belli toplumsal değişimlere göre yönlendirdi. 1950'lerden beri de burjuva sosyolojisinde bir yön değişikliği -bazı çevrelerce Marksist diye adlandırılacak kadar- kendini duyurunca, Adorne, Habermas gibi adlar önem kazandı. Sosyolojinin izlediği bu gelişim çizgisi ve burjuva sosyolojisinin çağımız biterken ulaştığı düzey, onun tüm bilimlere egemen olan diyalektik ve tarihsel materyalizm karşısında hem yenilgisini ve hem de etkilenme derecesini vurgular. 19. yüzyıla birlikte modern bilim, eski çağlara göre büyük boyutlara ulaşmıştı. İnsanoğlu'nun bilimsel gelişmesi, giderek çeşitli bilim dallarını doğuran bir farklılaşmaya uğrarken, aynı zamanda tüm bilim dalları arasında bir bağ olduğu gerçeği de görüldü. Teknolojideki büyük gelişme ve toplumsal değişimler öyle bir noktaya geldi ki, tüm bilimlerin birliğindeki objektif temel, bilimlere konu olan nesnenin -yani maddi dünyanın- birliğinde aranması gerektiği anlaşıldı. Bugün o düzeye gelinmiştir ki, bilimin toplumsal bilincin özgül bir biçimi, toplumun üretme gücü olduğu yadsınmamaktadır. Bu gelişme içinde sanatın (konumuzun, kapsamı açısından edebiyatın) insanın pratik yaşamının bir tür üretimi olduğu görüldüğünden,

edebiyat bilimi ile araştırmaların yukarıda belirtilen birlik içinde düşünülmesi zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Artık tartışma götürmeyen(!) bir noktaya varılmış, edebiyat biliminde «dış dünya» ile ilgili görüşler önem kazanmış ve insanın estetik etkinliğinin ürünlerinin bilincine varabilmek için, araştırmaların toplumsal açıdan sürdürülmesi -sosyolojik yöntem- gerekmiştir. Oysa bugün bulunduğumuz düzeyi yakından kavramak için bu kaba özetleme yeterli olamıyor. «Edebiyat Sosyolojisi» başlıbaşına bir yöntemi temsil etmiyor; deneysel edebiyat sosyolojisinden söz edildiği gibi, Marksist edebiyat anlayışı, diyalektik ve tarihsel materyalist edebiyat eleştirisi de önem kazanıyor. «Edebiyat Sosyolojisi»nde pozitivist ve Marksist varyasyonlar görülüyor; bir yanda başlıbaşına bir dünya görüşünün yöntem olarak uygulanması varken, öte yanda edebiyat yapıtlarının üretimi, dağıtımı ve tüketimi gibi etmenleri temel alan görgül (ampirik) yollara sapılıyor; edebiyat amaç olmaktan çok salt malzeme düzeyine indirgeniyor. Dahası, «Marksist» eleştirmenler arasında uzlaşmaz zıtlıklar saptanıyor.

Geçmişte sanat anlayışının değişmesi ile insanoğlu buna uygun yeni kuramlar geliştirmek zorunda kalmıştır. Bu yolla da yeni kuramlara dayalı ve bu kuramların tümünü kapsayan yeni yöntemler ortaya çıkmıştır. Çünkü insanoğlunun önünde yeni amaçlar belirmiş ve bu yeni amaçlara ulaşmak, onun toplumsal değişimi ve gelişimi ile bağıntılı olarak, genel tanıma sürecinde savaşımının bir bölümünü oluşturmuştur. Bu doğal ve toplumsal yasa, bugün dünden çok daha hızlı yaşama geçirilmektedir. 17. yüzyılın sanat metafizikine kesin darbeyi indiren Lessing ve Herder olmuştur; Herder'in başarısı, sanatın da gelişme yasalarına bağlı olduğunu, bütün sanatların haktan kaynaklandığını ve insanın tüm edinimleri gibi sanatın da tarihsel bir görünüm olduğunu görmesidir.

Kapsamlı bir sanat kuramı sistemini de «mutlak ide»si ile Hegel kurmaya çalışmıştır. Tüm bu kuramlar ve bunlara bağlı yöntemler, (toplumla sanat arasındaki yasal ilişkileri maddi temelinde kabule kadar varan gelişim düzeyleri) belli dünya görüşlerinin, belli öğretilerin ürünüdürler. Edebiyat bilimi, edebiyatın sosyolojik açıdan incelenmesinin

kaynağını 1800 yıllarının başına dek götürüyor ve Madame de Stael'in kitabının başlığını veriyor: «De la littérature considérée dans ses rapports avec les institutions sociales» (Sosyal Kurumlarla İlgileri Açısından Edebiyat) (1). «... Fakat burada Vico, Berkeley, Herder gibi daha yaşlı, tanınmış yazarların da yapıtları söz konusudur. Siyasal-tarihi felsefesi ve estetik-edebiyat tarihi ile ilgili konular içiçe geçmiştir. Poetik güçlerin toplumsal yaşamda etkili olduğu ve tersine, temel toplumsal ilişkilerin edebiyatta yansıdığı görülmüştür. Bu karşılıklı etkileşimin anlamı, bugün de süren tartışmalarla çok çeşitli bakış açıları altında irdelenmiştir.» Kapitalizmin gelişmesi ve yeni işbölümünün sonucu olarak sanat olgusunda iki önemli gelişme kaydedilmektedir; bir yanda sanatsal etkinlik kendi içinde çeşitli dallara ayrılırken, öte yandan sanatçının (ya da yazarın) yeni üretim ilişkileriyle arasında kurulan yeni bağın niteliği -daha doğrusu feodalizmde sanatçının bağımlılığı kapitalizmde de sürüyor, ancak yeni boyutlar alıyor- önem kazanıyor. «... Bir yanda yaratıcılık, bir yanda otorite yazarlığın özelliği oluyor. Yani, bir yapıt ortaya koymak için gerekli yetenekle birlikte o yapıtı yayımlayabilme hak-

kı -bu ikisinin kullanabilme olanağı söz konusu oluyor. ...Her biçimde koruyuculuk, yazarın yapıtlarında kendini az ya da çok uydurması gereken, bir teşvik unsuru olduğu gibi, bir engelleme anlamına da gelen ekonomik ve beğenisel baskıyı da beraberinde getiriyor.»

Kısaca, diyalektik ve tarihsel materyalist düzeye çıkıncaya kadar, bir sanat yapıtını onun dış dünya ile olan ilişkisi veya yansıttığı gerçeklik açısından irdelemeye yarayan yöntemler «tarihsel» ve «sosyolojik» aşamalardan geçmiştir. Tarihsel yöntem, okuyucunun yapıtın ortaya çıktığı çağdaki koşullar, gelenekler, dünya görüşleri bilgi sahibi olması gerekliliğinden yola çıkmıştır; ancak bu durumda yapıtı anlamak ve değerlendirmek olanaklıdır. Yazarın biyografisi önem kazanır, yapıtın belli bir sanat çizgisine sokulması ve o tür yapıtların gösterdiği özelliklerin incelenmesi, tarihsel yöntemin üzerinde durduğu noktalardır. 1853 de Hippolyte Taine «İngiliz Edebiyatı Tarihi»ni yazarken tarihsel-sosyolojik yöntemden yararlanmıştı. Onun yapıtında takındığı determinist tavır, edebiyat sosyolojisi yönteminin gelişmesinde önemli bir katkı

Ruşen Hakkı Güz Değil Bahar

Gün mü sevinci doğurur
sevinc mi günü
şaşırdım kaldım

ya nereden çıktı şu Bağ-Kur?
Gidip üstümü değiştireyim
yeni bir yorgan alayım
güz yakın.

Güz mız mız bir çocuktur benim bildiğim
ne yer ne içer
ne gider çişini eder
üstüne düşünmedikçe mutlu değildir.

Ya biz mutlu muyuz?
Örneğin benim durumum!
Benim durumum önemli değil kuşkusuz.
Güneş, deniz ve kum
yanyana duruyoruz

yanyana duruyoruz Cem'in önünde.
Cem dendi mi
Ara Güler
Gültekin Çizgen
ve gencecik bir İsa Çelik

usuma düşer
ve düşünürüm :

Çınar yaprak döker mi dökmez mi
çocuklar neresine
kuşlar neresine konar fotoğrafların?
Sağdıçım
güz yakın...

Sağdıçım
ad değiştirmiş Habeşistan'da
kara
kaskara sinekler gibi ölüyorlar
çocuklar
ve analar
tükenmiş memeleriyle
ayıp olmasın diye çocuklarına
Birleşmiş Milletler'e
İnsan Hakları'na
ve ayıp olmasın diye Ortak Pazar'a
bir umut anıtı gibi duruyorlar
kuraklığın ortasında.

Sağdıçım
güz devrildi gitti
kışı ortaladık,
sattık savdık her şeyi
yakıtsız kalmadık.
Şimdi
bir mermi
gibi duruyor
günlüğümde adın
sağdıçım
bahar yakın...

olmuştur. Toplum yasalarının araştırılmasındaki ilerlemeler ve diyalektik ve tarihsel materyalizmin toplumsal yapıyı daha doğru anlamada sağladığı olanaklar, bu yöntemin burjuvazinin elinde kısırlaşmasını önlemiş ve onu belli normlar koyacak düzeye yükseltmiştir. İdealist düşüncenin ürünü olan kaba edebiyat sosyolojisi, sanat yapıtının estetik özelliği içinde toplumsalla ilişkiye sokulması olanağını yadsımaktadır. Bu sorunu temelinden çözen, diyalektik-tarihsel materyalist yöntem olduğundan, artık tek başına «edebiyat sosyolojisi»nden söz etmek yanlış olur. Bu nokta dikkate alınmayıp bir sanat (veya edebiyat) yapıtını dış gözleme ağırlık veren herhangi bir «yöntem»le (tabii sosyolojik yöntem niyetine) irdelemeye kalkışıldığında, idealizmin ağına düşülür. Burada «diyalektik ve tarihsel materyalizm» yerine «marksist edebiyat eleştirisi» adlandırmasını kullanmaktan özellikle kaçındık. Bunun açıklamasını, aşağıda marksist (ve de anti-marksist) eleştirmenlerin aralarındaki görüş ayrılıklarına değinirken yapmağa çalışacağız.

Marksist görüşün sanatın doğuşu ile benimsediği kavramlar, aynı zamanda herhangi bir sanat yapıtının değerlendirilmesinde de gerekli ölçütleri oluştururlar. Sosyal yapı, sınıflar arası ayrılıklar, çatışan toplumsal güçler ve çelişkiler, marksist sanat anlayışında ortak temeli oluşturmalarına karşın, -özellikle estetik unsur söz konusu olduğunda- dünya görüşünün özüne aykırı düşen ayrılıklara dek varan değişik değerlendirmelerle karşılaşılıyor. Marksist estetiğin iskeletini kuran G. Plechanov'dur; materyalist tarih anlayışını estetik alanda da güçlendirecek yeni dayanaklar aramıştır. «L'art et la vie Sociale»de (2) şöyle der: «Sanat hayatı canlandırdığına göre, bilimsel estetik de -yahut daha uygun bir deyişle, doğru sanat kuramı da- ancak doğru bir hayat anlayışı ortaya çıktığı zaman sağlam bir temel kazanabilirdi.» «Şimdiki bilgilerimiz eski felsefi eleştirinin ve genellikle estetiğin yerine bilimsel bir eleştiri ve estetik koyma imkânını bize vermektedir.» Plechanov'a göre bilimsel estetik, maddi olasılıklardan soyutlanması gerektiğini ve güzelliğin ebedi kurallarını bulduğunu öne süren kuru estetiğe karşıdır, «Bellinsky» de şu temel gerçekleri saptamağa devam ediyor: «Sanat ürünleri toplumsal ilişkilerden doğan olay yahut olgulardır. Toplumsal ilişkilerin değişmesiyle birlikte insanların estetik zevkleri ve bunun sonucu olarak sanatçıların ürünleri de değişir. Belirli bir toplumsal çağda yaşayan kişi, hep bu çağın zevklerini yansıtan sanat ürünlerini tutar. Sınıflara bölünmüş bir toplumda belli bir çağa özgü zevkler, çokluk o toplumu meydana getiren sınıflara göre bölünürler. Toplumsal çevresinin bir ürünü olması dolayısıyla her sanat eleştirmeninin yargıları, bu çevrenin özellikleriyle belirlenir. Eleştirmenin birbirine karşı olan edebiyat yahut sanat okullarından birini öbürüne yeğ tutmaktan kendini alamayışı da bundandır.» Plec-

hanov değişmez ve mutlak sanat ölçülerinin olamayacağı görüşünde idi. Bir yapıtı kişisel güzellik anlayışlarına ve duygularına göre değerlendirebileceklerini söyleyen öznelciler, aslında çağlarının ve toplumsal konumlarının görüşlerini dile getiriyorlardı. Bizce Plechanov'da ağırlık kazanan en önemli nokta, onun estetik yaşama büyük önem vermesi ve bu nedenle sanat yapıtındaki bildirinin mantıksal değil, imgesel yolla ulaştırılması tezini savunmasıdır. Marksist edebiyat eleştirisinde Plechanov'un çizgisini sürdüren A. Lunaçarski, edebiyat eleştirmeni ile edebiyat tarihçisi arasında bir ayırım yapılmasına karşıydı. Ona göre, bir edebiyat yapıtı her zaman yazarın temsil ettiği sınıfın psikolojisini -bilinçli veya bilinçsiz- yansıtır; çeşitli sınıfsal etmenlerin bileşiminin yazar üzerindeki etkilerini verir. Bu ise derin bir irdelemeyi gerektirmektedir. Belli bir sınıfın psikolojisi her sanat ürününde öncelikle içerik aracılığıyla vurgulanır. (Bu nedenle diyalektik ve tarihsel materyalist yöntemi uygulayıp, doğru bir sonuca ulaşmak isteyen eleştirmenler, -içerikle biçim arasındaki diyalektik bağı gözardı etmeden- son çözümlemede içeriğe öncelik tanımak durumundadırlar.) Düşünceye en ya-

Gurbet İçin Denmedik

yaşam geniş sağırlı kısarak
salmış dümdüz göveren ovaya
sarmış dağ başını çoban ateşi
devrim umudu birdenbire oluk oluk
ter basması sıtma ateşi
gibi bir şey gurbet

her yer gurbet her şey gurbet
devrimden önce güneşin altında
kaldı mı gurbet için denmedik

acıyla teşne safran öfkesi
yar kapısı haram üstüne
varır yabanın imbiğinde gurbetçi
ayırına zakkumlu ihanetin
örmek yerine yabanın gömüt hasırını
katılır bir elden dokunan kitleler kilimine

yaşam kuyumcusu tarta tarta acıyı
ve katıp umudu sevgiye en cömert

Yüksel Pazarkaya

kın sanat olan söz sanatı diğer sanat türlerinden, içeriğe biçimden daha çok önem vermesiyle ayrılır. Böyle düşünen Lunaçarski, içeriğin yanısıra, biçimi belirleyen bir çok unsurun olduğu kanısındaydı. Genel olarak biçim, yalnız bir ürüne değil, aynı zamanda tüm bir okula, tüm bir çağa gereksinme duymaktadır. Marksist eleştirmen, marksist çözümlenme yöntemlerini edebiyata uygulayan bir toplumbilimcidir. Çünkü, bir yapıtı belli görüşlerin ışığı altında yargılayan ve değerini saptayan bir açıklayıcı ile, o yapıtın oluşum nedenlerini açıklayan marksist arasındaki ayrım, Lunaçarski tarafından her zaman vurgulanmıştır. Onu birinci planda ilgilendiren, bir sanat yapıtının en geniş kitlelerce anlaşılması ve onların gelişimine katkıda bulunmasıydı. Bu da elbette ki, biçim sorununu da beraberinde getiren bir konudur. İçeriğin özgünlüğü, biçimin, içeriğin teziyle ayrılmaz biçimde kaynaşmasında yatar. Ve bu birlik biçimin özgünlüğüne de katkıda bulunarak yapıta bir üstünlük sağlar; bu üstünlük ise yapıtın olabildiği kadarıyla çok kişi tarafından anlaşılması demektir. Lunaçarski bu noktada, yeni yazar-okur iletişimde eleştirmenin öğretici rolünü önemsemektedir. Ona göre yazarlar, gerçeğin bütün etkilerini kısa sürede algılayan duyarlı bireylerdir. Bu nedenle (siyasal yanı ağır basan) köktenci

eleştirmenlerin yazdıkları karşısında genellikle olumsuz tavır takınırlar; buna şaşmamak gerekir. Ne var ki, yüce yapıtlar her zaman önemli yazarlarla yetenekli eleştirmenlerin işbirliği sonucu ortaya çıkarlar.

Estetikin insan toplumlarının o güne değin ulaştıkları en üst gelişim düzeyinin gereklerine göre, yani diyalektik ve tarihsel materyalist açıdan, yani çağdaş gözle yorumlanmasının iki temel taşı olan Plechanov ve Lunaçarski'den sonra aynı dünya görüşü ve öğretisi çerçevesi içinde, giderek onu yadsımaya kadar varan değişik yorum ve yöneliş sahiplerine kısaca göz atmak zorundayız. Bugün -özellikle bazı sosyalist ülkelerde- kesinlikle yadsınmalarına karşın, kısa bir süre öncesine kadar diyalektik ve tarihsel materyalist edebiyat anlayışı ve yöntemi konusunda söz sahibi edilmiş bu eleştirmenler, öncelikle gelişmiş Batı'nın aydınları arasında kendilerine taraftar bulmuşlardır. Bunların başında 1971'de ölen ve arkasında marksist estetik konusunda sayfalarca yapıt bırakan G. Lukacs gelir. Felsefesinin öznelcilik ve usdışılığa karşı nesnel ve usu, pozitifizmin şeyleşme eğilimine karşı insancılığı savunması, yapıtlarında sanat sorununun dünya görüşü ile birliğini incelemesi, ona eleştiri alanında önemli bir yer kazandırmıştı. Hatta, 1920'lerin sonunda Brecht'le tartışmaya girmesine karşın, 1945 sonrası Demokratik Alman Cumhuriyeti'nde ve onun sanat siyasetinde hayli etkili oldu. Burada DAC'nin savaş sonrası izlediği geniş cephe siyaseti ile, Lukacs'ın 18. yüzyıl Alman klasiğine getirdiği yeni yorumun ürünü olan (klasik yapıtların ve yazarların halka yakın olduğunu öne süren) tezlerinin ters düşmemesinin rolü büyüktür. Lukacs «yanlış» dünya görüşü ile ortaya konan yapıtların, sanat değerinden çok şey kaybedeceği görüşündeydi. Bu görüşünü «modern avangart edebiyatı» ve Kafka, A. Miller, Beckett ve Joyce gibi yazarları eleştirirken kanıtlamaya çalıştı. Bu sırada vurguladığı noktalar bugün için bizce çok büyük önem taşımadığı gibi, o günkü koşullar altında da kaba materyalist izlenimini veren savlardı. Bu savlarıyla genel doğruları dile getiriyor, «modern» edebiyatın eleştirisinde bize bugün için yararlanabileceğimiz dayanaklar bırakmak, bir yana, o günkü toplumsal gelişmenin inceliklerine varmakta güçlük çekiyordu. Özetlersek şöyle diyordu Lukacs: Yukarıda adı geçen yazarlar, insanı toplumun ve toplumsal ilişkilerinin dışında ele almışlar ve onu tarihsel olmayan bir varlık gibi görmüşlerdi. «Modern» edebiyat psiko-patolojik durumlarla ilgilenmiştir, bunun kökenleri doğalcılıktadır. Günlük yaşamı yansıtan yazar sonunda tek düzelikten kurtulmak isterse, normalden kaçmaya başlıyor. Bu kapitalist topluma özgü estetik bir gerekliliktir. Salt aydın bunalımı gerçeğin tümünü değil, yalnızca bir bölümünü yansıtabilir. Söz konusu olan bu bunalımın anlatımı

Ayrılık Türküleri

II

doğduğum yerden kopup
doğduğum yere vardım
her şeyimi unutup
yarama tütün sardım

selam benden eşe dosta
karım yorgun oğlum hasta

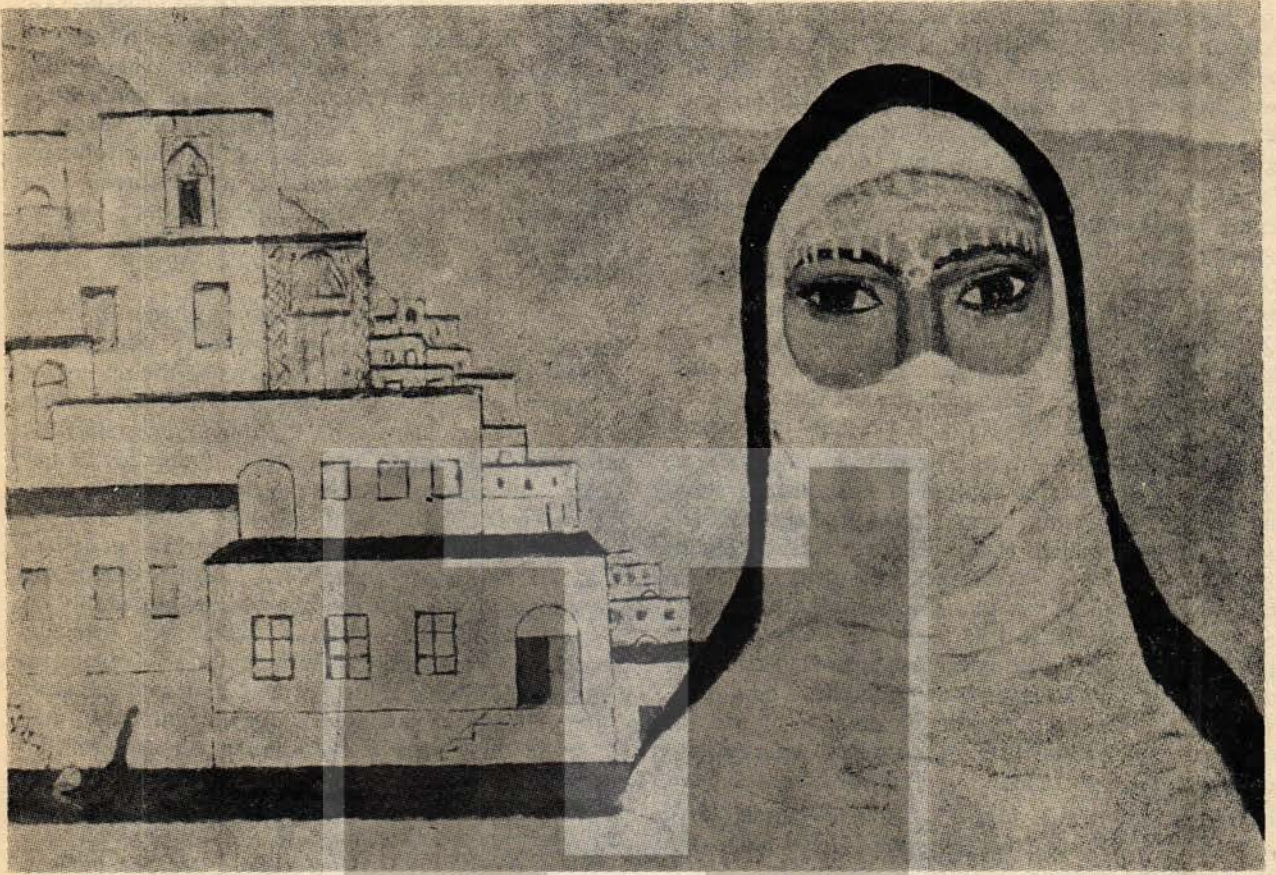
sızlayarak kapandı
görünürdeki yara
gurbet yeni dert açtı
acı kattı acıma

turna değil yardan haber getiren
heves değil beni sizden ayıran

Hemşeriyiz belki de
özlemimiz de aynı
gelmişiz yaban elde
alın teri kolay mı

beyaz mendil sıla gibi koyumda
işsizliğin zalim ipi boynumda

Eray Canberk

değil, onu hoşgörüyle karşılayıp karşılamamadır. Lukacs'ın diyalektik ve tarihsel materyalist sanat görüşüne tamamen ters düşen düşüncesi kısaca şudur: Sanat, toplumsal gerçeğin yansımasıdır, bunu edebiyat kendine özgü yolla somut olarak verir. Buna karşın, benimsediğini ileri sürdüğü dünya görüşü, insanın yaratıcı eyleminden yola çıkıyor. Şimdi çelişkili görünse de, marksizmi çoktan bırakmış ve deyim yerindeyse, papaz olmuş R. Garaudy'nin bu konuyla ilgili sözlerini aktaralım: «... Amaç da budur: her insandan bir insan yapmak, yani bir yaratıcı, bir 'ozan'. Bu insancıl bakışta mitos insanın yaratıcı eylemi düzeyindedir. ne bunun altında, ne de üstünde... Her büyük poetik ve dinsel mitosunda insan kendi deneyüstüçülüğünü var olan düzene ilişkisi içinde kavrar.. Mitos her marksist tarafından sadece maddi varlığıyla olan bir ilişki olarak değil, aynı zamanda bir eyleme çağrı olarak anlaşılacak zorundadır. Simge, içinde yaşadığımız, hareket ettiğimiz ve olduğumuz, bizi çepeçevre saran maddeyi göstermez. O, maddi varlığın dışına taşışın dildir. Bize olanı değil, eksikliğimizi, kazanmamız gerekeni gösterir: Bu üçüncü sinyal sistemi, sözcüğün asıl anlamıyla özünde 'poetik'dir: insanın insan tarafından sürekli yaratılması... Bu sistem, gerçek hakkındaki anlayı-

şı zenginleştirir: gerçek sadece gerekliliği ile var olan bir doğa değil... aynı zamanda insan tarafından teknik ve sanatla yaratılan bu ikinci doğadır..» (3). Bu alıntıda gözümüze çarpan, Garaudy'nin gizemci kafa yapısını tamamen benimsemiş olsa bile, terk ettiği marksist formasyonunun etkilerini de içinde taşıdığıdır. Öyle ki yukardaki sözleriye, 1930 lardan itibaren marksizmden taviz vermeyen(!) Lukacs'ın bulunduğu noktadan daha ilerdedir. Diyalektik ve tarihsel materyalist görüş, sanatı salt bir toplumsal yansıma olarak değil, aksine insanın yaratıcı etkenliği olarak da kabul eder. Bu etkenliğin ürünü olan doğa veya toplum, artık dış dünyadaki doğa ve toplum değil, onların daha üst bir düzeydeki oluşumudur; aynı zamanda insanı harekete getiren bir itidir. «... Yakın zamanda G. Lukacs eksiksiz bir sanat kuramı oluşturmayı üstlenmiştir. Hegel, Goethe, Schiller, Jean Paul vb. tarafından yadsınan yansılama kuramına Pavlov'un sinyal sistemleri psikolojisi ve onun nöro-dinamiği ile yeni bir anlatım getirmeye girişmiştir.. Lukacs gerçek kavramını tamamen düz ve basit olarak anlamaktadır.. (Ona göre -SS) sanat felsefeden sadece kavrayış biçimiyle ayrılır. Bununla sanatın özgün, spesifik estetik rolü yadsınmakta ve sanat yapıtları felsefi görüşler için birer örnek durumu-

na düşürülmektedir. Sanatın bu aşağılanması, Lukacs'ın özne kavramını idealistçe bozmasıyla bağlantılıdır.»(4). Lukacs yan tutma açısından da eleştirilmiş ve bu konuda Brecht her zaman karşı kutup olarak gösterilmiştir. Bütünsellik (totalitet) görüşü, iki karşıt dünya görüşü arasındaki uzlaşmaz çelişkilerin örtülmeğe çalışılması; gerçek birarada yaşamının, kültür alanında ve karşılıklı anlayış temeline dayalı olarak ortaya çıkacağına dair tezi, bir üçüncü yolun (burada burjuva anlamda demokrasi söz konusudur) gözbağlayıcı tasarımının bir ürünü olarak kabul edilmektedir. Lukacs'ın estetik kuramının yanısıra, gerçekçilik kuramı da sert eleştirilere uğramıştır. «Georg Lukacs'da Kuram ve Siyaset» adlı kitabında Hans Koch şunları yazıyor (5) : «... Lukacs'ın estetiği, yaratıcı kişiliğin gizemli yapısını tüm somut toplumsal koşullardan sıyrmağa dayalı, özünde öznelci bir kuramdır. Bu kurama göre sanatsal yaratma süreci geniş ölçüde bağımsız duruma sokulmakta ve yazarın düşün dünyasının dışında bir alana aktarılmaktadır. Gerçekçilik için karakteristik olan, bir edebiyat yapısının, yazarın tüm dünya görüşüyle çelişki içinde oluşabileceğini benimsemesidir.» Lukacs'ı diyalektik ve tarihsel maddeci açıdan elıştirenler bu noktada toplumcu gerçekçiliğin ajitatör kararlılığını vurgulamışlardır. Lukacs'ın «yapay» diye suçladığı bu kararlılık, nesnel olarak tersine çevrilmiş tarih sürecinin devinimine teslim olmaz. Isim babasının M. Gorki'nin olduğu toplumcu gerçekçilik, sanatı ne nesnel tarih sürecinin edilgen bir aynası, ne de öznel bir boşalma ve biçim verme olarak görür. Sanat, toplumdaki çelişkilerin durumunu ve bu çelişkilerin perspektiflerini kararlı bir yan tutma ile yansıtır. Toplumcu gerçekçilere göre Lukacs'da görülen mistik bakışın sınırlarını aşacak olan bu yan tutmadır; ancak bu yol insanın toplumsal geleceği için yeni çıkış noktaları ortaya koyar ve yeni gelişmeleri gösterir. Brecht çok bilinen on teziyle toplumcu gerçekçiliğin temel bakış açılarını bulmuştur. Bu tezler toplumcu sanatçılar için birer yol göstericidir, aynı zamanda diyalektik ve tarihsel maddeci (materyalist) eleştiri kuramının uy-

gulayıcıları için birer denektaşısı işlevini görürler. Ancak toplumcu olmayan bir çok ünlü ve büyük yazarın yapıtlarının da yorumlanması, açıklanması, doğuş nedenlerinin ortaya konması ve geniş kitleler tarafından doğru anlaşılması sorunu vardır. O zaman bu tezler birer başlangıç noktası olamaz; burada da eleştirmenin yolunu aydınlatacak olan, yine diyalektik ve tarihsel materyalizmin şaşmaz yasalarıdır. Ve eleştiride son sözü bilimsel estetik söyler.

İki kutup arasında kalmayı yeğleyen E. Fischer, burjuva ve «marksist» eğilimler gösterse de, son çözümlemede toplumcu gerçekçiliğin en tanınmış düşmanlarından. Savunduklarını özetlersek: sanatta sosyalizm, toplumcu gerçekçiliğin saptadığı bazı temel taşlarıyla sınırlandırılmaz. Sanatı bir dünya görüşüne bağımlı kılmak yanlıştır. Yazarın zamanında ideolojik etkileşim söz konusu olmasına ve sanat yapıtlarının genellikle maddilik kazanmış ideolojiler olmasına karşın, çoğu zaman ideoloji karşısında gerçekliğin üstünlüğü anlamına gelirler. Fischer -Lukacs'ın aksine-marksist olmayan yazarların da çağımızda dünyanın anlaşılmasına yaradıklarını savunur. Çnkü, ona göre, çağdaş burjuva düzeni öyle güçlüdür ki, bir Kafka, bir Faulkner, bir Beckett büyük yapıtlar yaratabilirler. Burjuva sanatçılarının, formalist yöntemler nedeniyle emekçi sınıflara hitap edemediklerini savunanlara karşı, Fischer gerçekçiliği gerçeği yansıtmak için tek bir yöntem olarak görmez. Özün yansıtılması, estetik bir kategoridir ve fakat gerçekçilik sadece bir yöntemdir, bunların birbirine karıştırılmaması gerekir. Bu görüşünden kaynaklanarak Fischer toplumcu gerçekçilik yerine «toplumcu sanat»tan söz eder. Fischer'in gerçekçiliği salt bir yöntem (hem de birçok yöntemden biri) olarak görmesi, onun toplumcu gerçekçiliğin kaynaklandığı dünya görüşünü kendine özgü bir revizyona uğratma, diyalektik ve tarihsel materyalist sanat anlayışında eriştiği bütünlüğü benimsememe gayretlerinin ürünüdür. Özün yansıtılması yalnızca bir estetik sorun olarak görmesi, Fischer'i biçim konusunda Lukacs'la aynı doğrultuya sokmaktadır. «Sanatın Gerekliliği» adlı yapıtında Fischer şunları yazıyor (6): «... Sanat biçim vermektir, bir yapıta ancak biçim sanat niteliği kazandırabilir... Biçimin yasaları ve kuralları insanın madde üzerindeki üstünlüğünü gösterir... İlkel insan kendi işini görmek için bir taşa, bir tahta ya da kemik parasına biçim vermişti; başka bir deyişle, biçim toplumsal bir amacın belirtisidir.» Fischer'in biçim konusunda diğer görüşlerini de şöyle bağlayabiliriz: Sosyalist ve sosyalist olmayan sanat arasındaki ayrılıklar biçim sorununda aranmamalıdır; çünkü sanatta burjuva veya proleter, kapitalist veya sosyalist biçimler yoktur. Bunun yerine sosyalist bakış açısı vardır. Yukarda adı geçen kitabında bir sanat yapıtında içeriğin de önemli

olduğunu belirten Fischer, son sözü biçimin söylediği kanısında; hatta daha ileri giderek insanog-lunun estetik etkenliğindeki engin özü, «sanat biçimidir» demeye kadar indiriyor. Bütün bilimlerin belli yasalar oluşturma eğilimindedirler; insan ruhunun ürünleriyle uğraşan bilim dallarında bu yasaların doğru olarak saptanması daha zordur. Birincisi, toplumdaki farklı çıkarların varlığı sık sık bu yasaların kavranmasını güçleştirir. Öte yandan buradaki etkileşimler mekanikte olanlardan çok daha karmaşıktır. Çünkü, uygun ve nesnel ölçütlerin bulunması, kültür bilimleriyle ilgili dallarda çok daha dikkatli ve ince çalışma gerektirir. Bize göre, estetik bir olgu olarak edebiyatta yasa saptamadaki temel taşı, yapının içeriği, biçimi, işlevi ve yönteminin oluşturduğu kesin birlikte yatar. Bu birliği oluşturan unsurların her biri arasındaki ilişki rastlantısal ve keyfi olmayıp, zorunlu ve yasal-dır. İnsanın nesnel gerçeğe olan öznel tavrı sanatın konusunu belirler. Bundan çıkaracağımız sonuç, sanatçının tasarımlarına maddi varlık özelliği kazandırması gerekliliğidir ki, bu da sanatın kendisine özgü biçimdir. Bu birlik içinde son çözümlemeye belirleyici olan aranırsa, o da içeriktir; çünkü ıkiş noktası içeriktir. Fischer'in ilkel insanın çalışmasıyla verdiği örnek, daha çok sanatın -bugünkü anlamında- ve insanın estetik etkenliğinin onun yaşamında özgün bir düzey kazanmadığı aşamalar için geerli olabilir. Ayrıca burada da ilkel insan taş ya da kemik parçasına biçim verirken, «kendini işini görmek», yani pratik fayda açısından olaya bakmaktadır. Sanatsal -veya estetik- etkenliğin ayrı bir işlev alanı edindiği sınıflı toplumlarda, insan yaratıcılığının ürünü olan bu olguyu anlamak için, biçim-içerik ayırımına başvurmak ve bunu dogmatik yollarla yapmak, ilkel, bugün yanlışlığı anlaşılmış sonuçlara götürmekten başka bir yarar sağlamaz.

Aynı ilkel ayırım yanlışına, zamanın yetersiz edebiyat sosyolojisi yöntemlerini eleştirirken Lukacs da düşmüştür: «Sanatta sosyolojik bakış açısının peşinde koşması, onu araştırması ve içerikle belli ekonomik ilişkiler arasında düz bir çizgi çekmeye çalışmasıdır. Edebiyatta gerçek toplumsal olan ise: biçimdir»(7). Otuz yıl kadar sonra Lucien Goldmann'ın çıkış noktasını bu sözler belirlemiştir. Deneysel-pozitivist yönelişi bir yana bırakmadan Goldmann'ın bugün temsil ettiği edebiyat sosyolojisi, tür, yapı ve biçim sorunları gibi bilgi alanlarına ilgi duymaktadır. Yöntemini, 1. Lukacs'ın deneye dayanmayan biçim kavramını, onun deneyüstü yöneliş noktalarını, 2. yine ukacs'ın aşırı akılcı bilinç kavramını terk ederek geliştirmiştir. Yani, edebiyat biçimlerinin deneyüstü-felsefi koşullandırmayı tarihsel çerçeveye sokmaya çalışmaktadır. Goldmann yapıttan yola çıkmakta, iç gözlemi aşip estetik olanı bağıntılı kılmadan, toplumsal görünümleri ele almaktadır. «Modern toplum karma-

sıklaştıkça ve asıl olan onun sıradüzeniyle saptandıkça, artık tarihsel-siyasal durumun bütünselliği ile ilgili olarak anlaşılması gereken, tartışmasız düzeyde yapıtlar ortaya çıkmaktadır.» (8). Goldmann, yazarın görüşlerinin, esinlerinin ve yaratma yollarının çuşmasında ayrı ayrı gruplar tarafından işlenen dünya görüşlerinin büyük rol oynadığını vurguluyor. Bu nedenle yapıttaki her anlam, aynı zamanda yapıttan dışarı çıkarak bir dünya görüşü yapıyla ilişki kurmalıdır. Bu yapısal uygunluk teme-

Şili Türküsü

Şili bahçelerinde bir döner fıskiye
Çiçeklere, çimenlere
Akşam olurken
Su atardı döne döne.

Şili bahçelerinde bir döner fıskiye
Dalları gökte
Yaprakları orman
Bir anı ağacıdır gelip geçene.

Şili bahçelerinde bir döner fıskiye
Sevda türkeleri eğirip kirmeninde
Aya benzer
Güller işlerdi gergefine.

Şili bahçelerinde bir döner fıskiye
Yorgun düştü sonunda, ay battı
Bir kışla uyandı uzakta kanlı karalı
Yürüdü Santiago üstüne.

Ve sabaha karşı
İlk kan damlası düştüğünde toprağa
İşçiler, köylüler, Pablo Neruda
Gitarlar, şarkılar, mavi sandallar
Uzun kumsalı da alıp yanlarına
Bir türkü tutturdular.

En diri su insan kanıdır
En haklı yürek
Bu suyu damla damla
Ya da oluk oluk
Güneşe baka baka
Yıldızlara baka baka
Tam zamanında harcayandır.

İşte bu türküyle girdiler evlerine
Bu türküyle çıktılar evlerinden
Tarlaya, bakıra, balığa
Bu türküyü göturdüler azık torbalarında.

Mehmet Karabulut

linde Goldmann, edebiyat türlerinin gelişmesini, yazarın içinde yaşadığı toplumun ekonomik yapısıyla belirlemeyi başarmıştır. Burada, romanın liberal kapitalist toplumla birlikte bugünkü anlamda bir tür olarak doğuşunu ve gelişmesini, daha sonra Kafka'da kaybolan roman kahramanını, kayıp edebiyatı olarak Beckett'in dramlarını örnek gösterebiliriz. Ancak bizi burada özellikle ilgilendiren ve Goldmann'da «yeni» olan, toplumsal grupta bir tür «ara bölge»dir. Sanırız bir sınıfa değin genişletilebilecek bu «ara bölge»deki gruplar ve sınıflar arası karşılıklı akımlarla biçim kavramıyla ilgili olarak yeni değinim alanları açılmaktadır. Onun yöntemine «kalıtsal-yapısalcı edebiyat sosyolojisi» deniyor. Toplumsal yaşamla edebiyat ürünleri arasındaki ilişki, bunların içeriğiyle değil, sadece kategoriyel yapıyla ilintilidir. Bilinci ve yazarın yarattığı imge dünyasını belirleyen bu yapıdır. Kategoriyel yapılar, bireysel değil, toplumsal deneyim ve olgulardır. Bu görüşlerini savunduğu yazısında («Genet'in Sahne Yapıtları», Alternative 49/50) bugün kültür ürünlerinin ortak bir noktasından sözü edilebileceği kanısına varmaktadır. Bunu da Batı Avrupa ülkelerindeki toplumsal ilişkilerle açıklamaya çalışmaktadır. Diğer Batılı eleştirmenlerden ayrı olarak, marksist edebiyat anlayışına getirdiği yorum, marksist edebiyat tarihçilerinin de pozitivist ve relativist edebiyat sosyologları gibi belli bir önkoşuldan yola çıktığına dayanmaktadır. Bu önkoşul, toplumsal yaşamın edebiyat, sanat ve felsefe alanlarında ancak ortak bilincin aracılığıyla anlatım bulabildiğidir. Çok açık ki, bu önkoşulun marksist edebiyat anlayışıyla uzaktan yakından bir ilintisi olamaz. Goldmann'ın yaptığı -bizce-, iki dünya görüşü arasında yıllardır süren savaşımın getirdiği bazı kazanımların (ki bunların içinde açıklığa kavuşturulan toplumsal gelişim yasaları baş köşeyi tutar) üstünü örtmeğe çalışmaktadır. Kökeni burjuvazinin 20. yüzyıldaki güçlü kozlarından olan «plüralizm»e kadar dayanır.

Her yöntem önünde sonunda araştırmasına konu olan nesnenin kavranışına dayanır. İnsanoğlunun estetik etkenliğine ve bu etkenliğin ürünleri olan sanat yapıtlarına (edebiyat yapıtlarına) burjuva açırsından bakan eleştirmen, -her ne kadar sanat yapıtı ile toplumsal yaşam arasında bağ kurmaya kalkışsa da- baktığı açının ona sağladığı(!) olanakları kullanmak zorundadır. Bu, ilk bakışta bazı temel ilkelerin yadsınması gibi görülmeyebilir; ne var ki «edebiyat sosyolojisi», «sosyolojik sanat kuramı», hatta «marksist»(!) adları taşıyan eleştiri yöntemlerinin çoğu -özellikle Batı'da, bu arada emekleme düzeyinde gelişmelerin olduğu ülkemizde- aynı yanlış sanat anlayışından kaynaklanmaktadır. Eleştiri yönteminin özü, ortaya konan ilginç(!) buluşlarla zor tanınır duruma geldiğinden, doğru yöntemin ölçüğüne sahip olabilmek, bilimsel estetik alanında köklü bilgi ve engin deneyim gerektirmektedir. Biz, sanatın toplumla arasında olan ilişkisinin doğru kavranılıp yorumlanmasında kullanılacak aracı -kavram karışıklığına meydan vermemek için- «tarihi-materyalist yöntem» diye adlandırmaktan yanayız. Diyalektik ve tarihsel materyalizmin estetik alana uygulanması demek olan bu yöntemin dayandığı anlayış, edebiyatta toplumsal yaşamın bir işlevini görür; bu işlev doğuşunda ve gelişmesinde toplumsal gereklilik yasalarına bağlıdır. Edebiyat biliminin araştırmalarına konu olan yapıtlar, bilinç alanındaki her görünüm gibi, maddi dünya tarafından belirlenirler. Bunun anlamı, sanat yapıtının temelinde yatan öznel düşünce değil, nesnel gerçektir. Dolayısıyla edebiyat eleştirmenin görevi, sanat ürününün varlığının nedeni olan maddeyi bulup ortaya çıkarmaktır. Yapıtın malzeme sağlayan ve yapısını belirleyen bu maddedir. Bunun yazarın yaşamıyla, yapıtın konusuyla ve yapıtta ortaya konan nesneyle karıştırılmaması gerekir. Tabii ki, araştırma sırasında saydıklarımızın da bir yararı olacaktır. Ancak örneğin bilimsel bir biyografi araştırmasının görevi, bireysel varlığın yardımıyla onu belirleyen maddeyi tanımaktır. Bu madde hem insanların biyografisini, hem de onun bilincini ve sanatçı yaratıcılığını belirler. Biyografi bile madde-nin kendisi kavranıldıktan sonra anlaşılır duruma gelecektir. Bu sonuca ulaşmamak, eleştiriye yarım bıraktığı gibi, yöntem de mekanik olmaktan ileri gidemez ve yanlış sonuçlar verir. Estetik yapının öznel süslerinden geçerek maddeye ulaşacak yol, düzenli bir çalışma ister; metnin tam çözümlenmesini, yapısındaki tüm unsurların derinlemesine araştırılmasını gerekli kılar. Görüldüğü gibi yapılacak çalışmada, maddeyi tanıyabilmek için, madde ile onun ürünleri arasındaki diyalektik etkileşimin bir an bile gözden uzak tutulmaması gereklidir. Edebiyat bilimcisi (veya eleştirmen), yapıtı doğuran nedenleri ve onun karakterini anlayarak maddenin (toplumsal gerçeğin) üstüne atılan ör-

Şiir ve Devrim

Devrimin can damarıdır şiir
Dağbaşı söylenen utku türküsü
Tetikçe çekilen o, başkaldıran o.

Kavram ötesi kavram, anlam ötesi anlam
Ve çiçek tozudur silahları döleyen
Odur her şey durduğunda yürüyen.

Cana kan ister şiir, düşmanlığa gül
Hançere kım
Gider önünden silah sesinin
Söyler türküsünü devrimin mert sesinden.

Kaya Öztaş

tüyü kaldırır. Sanatta gerçek, özne ile nesnenin birliği olarak kavranılırsa, yapıtı örgütleyen maddenin etken olduğu ve yapıta olan ilişkisinde hem özne, hem de nesne olduğu görülecektir. Bu birliği göremeyen sanat anlayışı (ve onun ürünü olan eleştiri) edebiyatı yaşamın basitçe yansıtılması ve konusunu da salt nesnel biçim olarak değerlendirir. Sanat yapıtının kendisine özgü yasalarının kaynaklandığı nokta, özne ile nesne arasındaki yasal ve gerekli bağıdır. Anlatmaya çalıştığımız doğru eleştiri yönteminin bulacağı bağ, bu bağıdır. Nesneyi özneye kavuşturan yine bu bağıdır. Bizi toplumsal gerçekliğe yakınlaştıran bu organik bağı yakalamamız olacaktır. Çalışmamızın başında atacağımız ilk adım, yapıtın nesnesinde öznesini aramak içindir. Yani, «Bu yapıtta ortaya konan nedir?» sorusunda ısrar etmeyeceğiz; «Bu karmaşık sistemde, içinde tüm sistemin örgütlendiği ve maddenin bilinç olduğu özne nerededir?» sorusuna yanıt arayacağız. Herhangi bir sanat yapıtının incelenmesi ve açıklanması, insanın toplumsal gerçeği daha yakından tanıma ve bir üst düzeye çıkarma çabalarından ayrı düşünülemez. Yapıttan yola çıkan insan onu anlamaya çalışırken, aynı zamanda içinde yaşadığı gerçeği de doğru olarak kavramak istemektedir. Toplumsal gerçeği ve gelişmeyi yakından görmesi, ona insanoğlunun estetik etkenliğinde eriştiği düzeyin bilincine varması olanağını verecektir. Geniş anlamda, sanat eleştirisi çağımız insanının yaşamında amaç değil araç olmuştur.

Sanat (edebiyat) eleştirisi alanında ülkemizde gösterilen etkenliğin, köklü bir sanat geleneği olan gelişmiş ülkelerdekine göre henüz emekleme düzeyinde olduğunu söylemiştik. Gerçi yüzde kırkıdan çoğunun okuma-yazma bilmediği bir ülkede bir avuç aydını yakından ilgilendirebilecek çalışmalar «lüks» olarak nitelenebilir. Ancak bu tür çalışmaların toplumsal gelişmeyi hızlandırmada araç olduğu bilincine varırsak, onların lüks değil birer gerekseme olduğunu görürüz. Çünkü, halkımızın bir bölümü okuma-yazma bilmediği için de bu çalışmaların yapılması gereklidir. Basit yöntemlere dayanılarak da yapılmış olsa, o pek bilinen «27 Mayıs» ve «12 Mart» yapıtları eleştirisi bu alanda bir itişlevi görmüştür. Plechanov'u, Lunaçarski'yi bilmeden, tanımadan, Brecht'i anlamadan piyasayı Lukacs, Fischer, Garaudy doldurmuştur. Bunun sonucu, bir yanda salt bazı merkezlerin bugünkü tavırlarına dayanarak -ve işin kötüsü, söz konusu eleştirmen ve yazarların ne dediği de bilinmeden- bazı yazarlara baştan olumsuz tavır takınmak; öte yanda yazdıklarıyla yaşamları arasındaki çelişkileri göz ardı edip salt «ilginç» sözler söylediği için bazılarının sarılmak ve onlara karşı olanları «kaba ve duygusuz» ilan etmek olmuştur. Bugünkü Türkiye ortamında eleştiri alanında da görülen bu kaosu doğal karşılıyor ve daha uzun süre yaşayacağımızı sanıyoruz. Ancak burada savunduğumuzun eklektik bir tavır olduğu sanılmasın. Biz daha öğrenme devresinin başlarındaız diyoruz ve ekliyoruz : Daha Becher'i, Mehring'i, Jdanov'u, Girsus'u da tanımak zorundayız diyoruz.

- (1) Fischer-Lexikon, Literatur 2/1 Frankfurt a.M. 1965
- (2) Sosyalist Gözle Sanat ve Toplum; Georgi Plechanov - Jean Freville May Yayınları, 3. basım İstanbul, 1974 (Alıntı J. Freville'e göre yapılmıştır.)
- (3) Marxismus im 20. Jahrhundert; Roger Garaudy - Rowohlt 1970, Hamburg
- (4) Philosophisches Wörterbuch B.2; Hrg. v. Georg Klaus und Manfred Buhr, das europäische buch - Berlin 1972.
- (5) Proletariat und Kunst; F. W. Plesken u. G. Peters - facit - Verlag, Köln 1970
- (6) Sanatın Gerekliliği; E. Fischer - Konuk Yayınları, Çev : Cevat Çapan, İst. 1974
- (7) Hildegard Brenner'e göre; Alternative 49/50 1968 W. Berlin
- (8) Alternative 49/50 1968 W. Berlin

Deneme - Eleştiri

Yanılı Çeşitlemeleri

Ragıp Gelencik

Sayın Özdemir,

Baktım ki bana verdiğiniz yanıtın başlığı «Özleştirme Üzerine Yinelemeler», sayfaları çevirip son sözlerinizi okudum: «Dilin çok boyutlu yapısı içinde yeni sözcük yaratımını tam olarak değerlendirmeye hem dil içi hem de dil dışı nedenleri çok iyi bilmeyi, öğrenmeyi gerektirir. Bu nedenlere yaslandırılmadan yapılan bir tartışma da bekleneni sağlamaz. Diyesim şu Bay Gelencik; bilmediği bir konuyu tartışmaya yeltenmemeli kişi. Gerçeğe, kendisine ve okurlarına birazcık saygısı varsa...» («Özleştirme Üzerine Yinelemeler», *Türk Dili*, sayı 312, Eylül 1977.) Tartışmayı bırakmamı istiyor musunuz, öğütüyor musunuz, yoksa tartışmaktan vaz mı geçiyorsunuz, anlayamadım. Ama şunu anladım: Bilmediğim bir konuda sizinle tartışmaya yeltenmişim. Siz de bildiğiniz bu konuda ağzımın payını çoktan vermişsiniz de benim hiç haberim olmamış. Bunun üzerine ilgiyle okumaya başladım yazınızı. Meğer ben saplantılarımdan sıyrılamamışım, yanılığarımdan kurtulamamışım, bunları başaramamış olmam bir yana, büsbütün karıştırmışım konuyu da, onun için üçüncü kez yazmışsınız. Bu acınası durumdan kurtulmam için de «yineleme yöntemine» başvurup son bir iyilikte bulunmuşsunuz bana. Sağ olun! Yenilen güreşe doymaz, derler. Siz de öyle deyip hoşgörüyü okursunuz yazımı diye düşünüyorum.

Çeyrek yüzyıldır ilgilenirim dilsel sorunla. Bu sorunla ilgilenenlerin çoğaldığını gördükçe gönenerim. Onlara bakarak birtakım insanların bilmedikleri bir konuyu tartışmaya yeltendiklerini düşünmem sizin gibi. Sorunun çözümüne onların da katkısı olabileceğini düşünürüm. «Ulusal dili koruma ve geliştirme uzmanlığı» veya «özleştirme uzmanlığı» diye bir uzmanlık olduğunu da hiç işitmedim. Bence, bir insanın dilsel sorunda söz hakkı olması için anadilinin Türkçe olması yeter de artar bile. Özel hallerde buna da gerek yoktur. Dilsel sorunu birtakım uzmanlar tartışacaklar, onların dışında kalanlar da mollalar gibi el bağlayıp seyredecekler, kavuk sallayacaklar, öyle mi? Doğrusu sizin bir uzman olup olmamanız hiç önemli değil benim için. Yaptığınız işe, savunduğunuz görüşe bakarım ben. Röntgen'e ışın, emperyalizm'e yayılcılık, burjuvazi'ye kentsoyluluk karşılıklarını önermek veya benimsemek gibi yanlışlar yapan bir

kimsenin uzman olup olmaması neyi değiştirir? Yanlış, yanlıştır. O kimse gerçekten bir uzmanısa ne uzmanıdır? Yanlışıklar uzmanı mı? İşittigime göre TDK üyeleri arasında kasap bile varmış. Yarıyor kimileri bunu. Bir bakıma haklılar; çünkü Kurumun kapıları değerli birçok yazarımıza kapalı tutulurken kasaplara açılmıştır, diyorlar. Bir bakıma da haksızlar; çünkü dil geliştirme işine gönül vermiş bir kimsenin kasap, berber, yufkacı vb. olmasını sakıncalı bulmak gibi bir garipliğe düşüyorlar. Birakalım böyle gariplikleri. Elbirliğiyle çözülecektir dilsel sorun. Bu çorbada uzmanların daha çok, uzman olmayanların daha az tuzu bulunur deyip kapatalım bu konuyu. Sakıncalı bir anlayıştır sizinki. Dil geliştirme işini dar bir çevreye bırakmayı önermektir. Ayrıca, uygulanır yanı da yoktur. Elbirliğini engeller, o kadar. Bir yurttaş dilsel sorunla ilgileniyorsa bunun bir gerekçesi olmalı değil mi? Herkes bir işe o işin uzmanı olduktan sonra gönül vermez ya; kimileri önce gönül verir, sonra uzmanlaşır. Bence böyleleri çok daha yararlı olabilir. Yurdumuzdaki bütün uzmanlar dil geliştirme işine gönül verdi de benim mi haberim olmadı?

Dilseverleri, özleştirme ülküsüne gönül vermiş olanları suçluyorum. «... devrimci, halkçı, laik bir tutumla dilimizi geliştirme çalışmalarına ben «şoven küçük-burjuva tutum ve uygulama adını koyarak» suçlayıp karahıyormuşum. «başta Ataç olmak üzere öz Türkçecileri bu bağlam içinde» yarıyormuşum. Siz ne diyorsunuz allah aşkına? Kimseyi suçlamıyorum ben. Sözlerinizi okuyunca yanılıp şöyle düşünenler çıkabilir: «Emin Özdemir bütün dilseverleri, özleştirme ülküsüne gönül vermiş olanları Ragıp Gelencik'e karşı kışkırtıyor.» Oysa böyle bir niyetiniz yok, biliyorum: Ağzımın payını verdiğiniz kanısındasınız. Başkalarının desteğini neden gerekseyesiniz? Suçlamadan, karalamadan söz ediyorsanız, «şoven», «küçük-burjuva» sözcüklerini kullandığım için yapıyorsunuz bunu. Doğrusu bir bakıma pek haksız da sayılmazsınız. Ben de biliyorum «şoven» sözcüğünün hoş çağrışımlara yol açmadığını, «küçük-burjuva» teriminin bazan aşağısama amacıyla kullanıldığını. Ama benim dünya görüşüme göre ulusalcılık, şovenlik vb., her şeyden önce belirli tarihsel koşullarda, belirli ülkelerde, belirli toplumsal sınıfların benimsemek durumunda

kaldığı, benimsediği birer ideoloji ve politikadır. Şovenliğin veya şovenciliğin ayırıcı özelliklerinden biri, biraz yumuşatarak söyleyeyim, ulusal olanı cici, olmayanı kaka saymasıdır. Ataç yabancı kökenli bütün sözcüklere, halk dilinin özümstediklerine bile düşmanlık etiği için onun tutumuna «şoven» diyorum. Bu amaçla kullanabileceğim daha uygun bir sözcük veya terim gösterin, onu kullanayım. Gene benim dünya görüşüme göre, sınıflı toplumlarda herkes ister istemez bir toplumsal sınıftan veya tabakadandır. Bu, suç da değildir, yüzkarası da değildir. Küçük - burjuvazi, tarihi boyunca kaypaklık etmiştir ve kaypaklığını sürdüreceği beklenir. Ama bu, her küçük-burjuva kaypaktır ve hep öyle kalır demek değildir. Yoksa tarihte küçük-burjuva kökenli bir tek devrimci göremezdik. Ataç'ın tutumu için «küçük-burjuva» terimini kullanıyorum; çünkü genellikle küçük-burjuva aydınların benimseyip desteklediği bir tutumdur. Demek ki, ben onun tutumuna kendi dünyagörüşüme göre «ad» koyuyorum. Ad koymak suçlamak, karalamak mıdır? Dilseverlere, dilimizin gelişmesi için çalışanlara özel bir saygım vardır benim. Onların başarısı beni sevindirir, bocalaması yerindirir. Bizdeki dil geliştirme çalışmaları gösteriyor ki dilsel soruna şovenci ve ırkçı yaklaşımlar başarıyı geciktiriyor, birtakım sakıncalar doğuruyor. Şovenciliğin ve ırkçılığın ancak gericilerin işine yarayan politikalar olduğunu söylemeye de gerek yok sanırım. İşte bunlardan ötürü, şovencilige ve ırkçılığa dil geliştirmede de karşı çıkıyorum.

Bazan (yoksa sık sık mı?) nasıl söylediğinizi anlayamadığım sözleriniz oluyor. Örneğin, «Dış dünyanın, gerçeğin algılanması sözcükler yoluyla olur.» diyebiliyorsunuz. («Gazete ve Dergilerde», Varlık, sayı 838, Temmuz 1977.) Bu sözünüzün neden yanlış olduğu üzerinde durup zaman yitirmeyeceğim. Ama buna benzer birkaç sözünüz üzerinde durmalıyım. Diyorsunuz ki : «Türk Dil Devrimini ... bu devrimin düşünsel yapısını oluşturan bağımsızlık, ulusallık, devrimcilik, halkçılık ve laiklik ilkelerini göz önünde bulundurmamak gerekir. ... Bay Gelencik, ... Dil devriminin düşünsel yapısını temellendiren ilkeleri görmezleniyor; bunlardan yalnız birini, 'ulusalcılığı', onu da çarpıtıp 'ırkçı', 'şovencist' yönsemeli 'küçük-burjuva ulusalcılığı' diye ele alıyorsunuz. Bu da sizi bilimsel düşünüşten, konuyu bütünselliği içinde görebilmekten uzaklaştırıyor.» Şu «dil devrimi» dediğiniz şeyin ilkelerini neden şöyle sıralamadınız: Cumhuriyetçilik, devletçilik, milliyetçilik, halkçılık, laiklik, inkılâpçılık. Cumhuriyetçilik ile devletçilik olmadan da Almanca geliştirilmiştir diye mi düşündünüz? Belki. Yoksa onlarla dil geliştirme arasında ilişki mi kuramadınız? Belki. Ama onları anmayarak işimi biraz kısaltmışsınız. Daha sonra, «Bir de şu var, dilde halkçılığı yanlış anlıyorsunuz Bay Gelencik.» dediğiniz için, ondan başlayacağım.

Nerden çıkardınız benim dilde halkçılığı yanlış anladığımı? Tartışmamız boyunca «dilde halkçılık» üzerine bir tek söz söylemedim ben. Sizin dilde halkçılık tanımınız ile dilsel tutumunuz arasındaki çelişkiyi gösterdim. Bununla yetindim. «Tanımınız sizin olsun.» dedim. Hepsi bu. Dilde halkçılık konusunda üstüme varır gibi bir haliniz var. Pek mi güveniyorsunuz kendinize bu konuda?

Dilde halkçılık olmaz, Sayın Özdemir. «Halk» sözcüğü, çeşitli ülkelerde, öteden beri farklı anlamlarda kullanılmıştır. Bir ve aynı ülkede, ayrı ve aynı tarihsel dönemlerde de farklı anlamlarda kullanılmıştır. Halk, farklı politik görüşlere göre farklı tanımlanabilir. Bir ve aynı politik görüşe

Doğur, Doğur da Büyüsün

— çoğalmalıyız —

Sana akıtırım tüm birikimimi:
Niğdeli tenekeci alustadır dedem.
Kurtuluştta ölmeden ölenlerdenmiş.
Halepte börtüböcek, otmuş, yediği,
Evde açlıktan öldü, der kimi.

Sana akıtırım tüm birikimimi.
Doğur, doğur da büyüsün.

Ninemın karlı günlerini duyar tenim.
Buz denizinden mi çıktın, soğuksun,
Isıtayım mı seni hücrelerimle?
Ne için, neye dayanarak diyenlerle
Tartışırken mi tutuştun, buz nefretim.

Haksıza karşı bıçaktır kinim.
Doğur, doğur da büyüsün.

Çıplak gecelerden doğurtacağım seni,
Yanında benden başkası olmayacak.
Hafif bir kımlı etekliğinin önünde,
Ve geceyi bir ocuk sesi yırtacak,
Bilirim, o zaman seversin beni.

Geceyi bir çocuk sesi yırtacak.
Doğur, doğur da büyüsün.

Kızlığın yerine erinci olgunluğun.
Ben sana akıtırım tüm sevgimi,
Sense sevgiyi içinde yoğaltırsın,

Doğur, doğur da büyüsün.
Doğur, doğur da büyüsün.

Ali Cengizkan

göre de, bugün ve yarın, farklı tanımlanabilir. «Halk» sözcüğü ile sınıfsallık epeyce arkaya itilir ve gene de, her zaman, gözönünde tutulur. Onun için, bir «halk» tanımına dayalı herhangi bir «halk dili» tanımı, dilde sınıfsallığı belirli bir ölçüde de olsa kabul eder. Oysa, sınıflar ile dil arasındaki ilişkilerde farklar bulunmakla birlikte, dilde sınıfsallıktan değil, ancak toplumsallıktan ve ulusallıktan söz edilebilir. «Halk dili» tanımı herhangi bir «halk» tanımına göre kotarılsa, birçok «halk dili»nden söz edilmesine olanak verilir, belirsizliğe düşülür. «Halk dili», herhangi bir «halk» tanımına dayanmadan, «halk» gibi onun da değişebildiği gözönünde tutularak tanımlanmalıdır. Bizde, göçebe Türk boylarında ve oymaklarında halk dilinden söz edilemez. Anadolu Selçuklu Sultanlığı döneminde halk dili, resmi dil olan Farsçanın ve el üstünde tutulan Arapçanın karşısında; Osmanlı döneminde ise, Osmanlıca karşısında, İmparatorluk sınırları içinde ki varlığının tümüyle Türkçedir. Oysa bugün halk dili, Türkiye'deki varlığının tümüyle Türkçe değildir. Artık «halk dili», dilimizin (ulusal dilin) en yaygın ve en canlı veya en işlek kesimidir. Halk diliyle ilişkileri bakımından bir Koç, bir Sabancı ile sıradan bir işçi, bir köylü arasında fark yoktur. Bundan ötürü, dil geliştirme çalışmalarında «halk dili» her zaman özellikle gözönünde tutulmalıdır. Görüyorsunuz ki benim için dilde halkçılık olamaz.

Ataç da dilde halkçı değildir. Ama onun gerekçeleri başkadır. Bakın, bu konuyla ilgili sayabileceğimiz neler söylemiş: «Halkın, bu ulus çoğunluğunun dediği gibi yazmağa kalkmayın sakın, büyükten büyük kartkotan ağası aydınlarımızı kızdırırsınız, inciniverir kulakları! ... halk dilinde ne bulursak almağa kalkmamalıyız. Seçmemiz gerektir, halk dilinden alacağımız sözlerin kökünü, kaynağını aramalıyız. Yoksa divan şairlerinin doğru kullandıkları Arapça, Farsça sözlerden kaçıp halkın yanlış kullandığı Arapça, Farsça sözlere düşeriz. ... Halktanım ben, halkın içinde bir kişi. Halkın ne arkasına düşerim, ne de önüne geçerim. Bugüne değin halktan üstün görmedim, halktan ayrı saymadım kendimi. Bunun içindir ki halka küçük, bayağı, sudan şeyleri yeter bulanlara kızardım. ... Tüz (halk), bilisiz kişiler yanlış söylüyor diye bir toplum okuryazarlarının da yanlış söylemesi mi gerekir? ... Arapçadan, Farsçadan bularak kamunun, çoğunluğun diline geçmiş tildikleri seviyormuş onlar. Ben anlayamıyorum o görüşü. Şimdiye dek çoğunluğa önem vermedim, çoğunluğun beğenisine inanmadım. Hep «mutlu azınlığı» düşünürüm, öteden beri yalnız onu... Bir toplumu ilerleten ancak mutlu azınlıktır da onun için. ... Dil, yazın, dörtlük, bilim, hepsi bunların seçkinler içindir, bilisiz çoğunluk için değil.» (Nurullah Ataç, Günce, TDK Yayınları: 342/1 ve ve 2, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1972, s. 79, 160, 164, 754, 756.) Ataç'ın ne mene bir dünyagörüşü ol-

duğunu da gösteren pek açık çelişkilerle dolu bu sözleri üzerinde durmayacağım. Belli ki inanmıyor dilde halkçılığa. Önerip kullandığı bazı sözcükler de kanıtlar bunu: Örneğin, bahşı (âşık), özge - ağzı (avukat), yancık (cep), satıca (çarşı), iyemsiz (çirkin), betlek (defter), bağlanç (din), söyök (duvar), yidgün (hafta), kalık (hava), ılkı (hayvan), kazamak (hendek), iyir (ilâç), boşuğ (izin), sazın (kağıt), dinek (kule), varım (mal), ertek (masal), süyün (parça), güngöre (pencere), oram (sokak), yayık (şeytan), börtük (tane), koyuk (temel), çıkla (tıpki), yırlam (türkü), öy (zaman), gücemek (zorlamak), vb. (Yılmaz Çolpan, Ataç'ın Sözcükleri, TDK Yayınları: 214, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1963.)

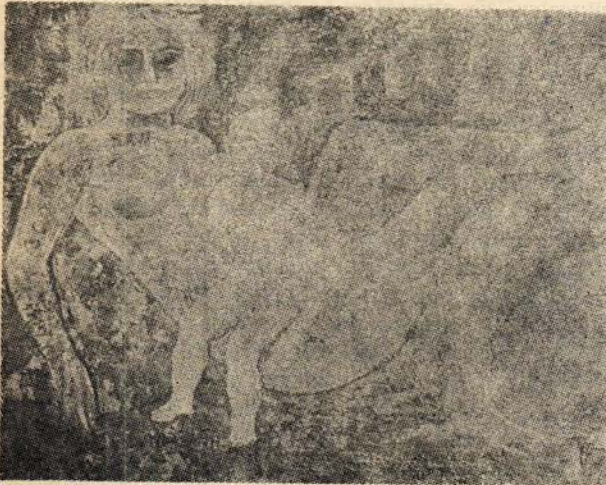
Evet, Ataç dilde halkçı değil, «mutlu azınlıkçı», «seçkinçi». Siz onun gibi düşünmüyorsunuz, dilde halkçısınız da neden ona alkış tutup duruyorsunuz, toz kondurmuyorsunuz? Böylelikle halkçılığınıza gölge düşürmüş olmuyor musunuz? Umarım, «dilde halkçılık» tanımınıza uygun bir «halk» bir de «halk dili» tanımı kotarmışsınızdır. Yazık ki onları bilmiyorum. Bilseydim bazı ayırtımlara girebilirdim. Ama «dilde halkçılık» tanımınızda «çağdaş ekinsel değerleri halka indirmeden söz ettiğinize göre, halkın yukarılarında bir yerde olduğunuz anlaşılıyor...

Peki, dilde halkçılık olmazsa, olamazsa, nereden çıktı bu dilde halkçılık lakırdısı? Şuradan: Dilsel sorunda şoven küçük-burjuva tutumu ve uygulamayı benimseyenler, «Babayla oğulu anlaşamaz hale getirdiniz.» «Halk sizi anlamıyor.» sözleriyle özetlenen eleştirileri her zaman göğüslemek zorunda kaldılar. Bu eleştiriler bir bakıma haklıydı ve haklıdır. Öyle ya, oğul babasına, «Baba, oramda, dineğin dibinde üç börtük ılkı var.» deseydi babası ne anlardı? Dilsel ve başka yasalar işledi, böyle anlaşmazlıklar olmadı. Dolayısıyla bu eleştiriler hiç bir zaman olgulara dayanmadı, dayanamadı. Onun için bu eleştiriler bir bakıma haksızdı ve haksızdır. Şöyle demeliydi: «Siz, babayla oğulu anlaşamaz hale getirmek istiyorsunuz.», «Halkın sizi anlamasını istemiyorsunuz.» Bu eleştiriler olgulara dayanabilseydi, şoven küçük-burjuva tutum ve uygulamanın doğruluğunu, işlerliğini yaşamın kendisi göstermiş olacaktı. Oysa böyle olgular gösterilemedi, ünkü yoktu: Şoven küçük-burjuva tutum ve uygulamanın yanlışlığını, işlemeziğini yaşamın kendisi göstermişti. «Halk» adına yapılmış görünen bu eleştiriler şoven küçük-burjuva tutum ve uygulama yandaşlarını etkiledi. Ataç'tan sonra hızla değişen Türkiye koşullarında Ataç gibi konuşamazlardı. Küçük-burjuva aydınlar Marksçı dünyagörüşüyle ilişki kurmuşlardı. Bu ilişki yetersizdi, ama Cumhuriyet tarihinde görülmedik bir genişlikte ve derinlikte idi. Ataç gibi konuşmak onların des-

teğini yitirmek demektir. Bir yandan ölmüş sözcüklerin diriltilmesi tavsatıldı, bir yandan da sözcük türetmede ulusal dilin ok işlek ve işlek eklerinin kullanılmasına önem verildi. Böylece ulusal dilin canlı kaynaklarına dönüldü. Ama şovenlikten vazgeçilmedi: Halk dilinin özümlediği sözcüklere gene yabancı gözüyle bakıldı; yabancı kökenli her sözcüğe ille de karşılık önermekte direnildi, zorunlukların anlaşılmasına çalışılmadı. Ulusal dilin canlı kaynaklarına dönmeye de «dilde halkçılık» dendi. Böylece küçük - burjuva aydınların desteğini yitirmemek amaçlandı, «halk» adına yapılmış görünen eleştiriler de sözde etkisizleştirildi. Bana karşı söylediğiniz şu sözler de kanıtlar bunu: «Halk dilinin özümlediği yabancı kökenli sözcüklerin Türkçeleştirilemeyeceğini söylüyorsunuz. Bir kez yapılanları görmezleniyorsunuz. Sözlüğümüzdeki asıl yenileşme halk ağzında yaşayan, ancak bugüne değin yazı diline ağıdırılmamış söz değerlerini derleyip ortaya çıkarma biçiminde olmuştur. Örneğin yazı dilinde öteden beri kullanılagelen «kontrol etmek», «mubalağa etmek», «saha», «zirve», «cenup», «mahsul», «aks! seda», «şüphe»... gibi sözcükler atılmış, bunların yerine halk ağzından alınan denetlemek, abartmak, alan, doruk, güney, ürün, yankı, kuşku... geçirilmiştir. Halk diliyle bütünleşme gerçekleştirilmiştir. Yeni sözcüklerin yapımında da Türkçe kök ve eklerden yola çıkılmaktadır. Genel dilin sözcükleri bir yana, terimlerde bile kökleri kökenleri halk dilinde yaşayanlardan yararlanılıyor. Şu örneklerde olduğu gibi: **saplantı, görüntü altyapı, üstyapı...**» İlk örneğinizdeki bir iki sözcükle ilgili bazı şeyleri bir yana bırakarak derim ki: Örneğinizde Osmanlıca sözcüklerin yerine ulusal sözcükler konduğu görülüyor. O sözcüklerin türetilmiş veya derlenmiş olması bunu değiştirmez. Ulusal olmanın yerine ulusal olan konmuştur. İkinci örneğinize gelince, diyelim ki ikisi (altyapı ile üstyapı) Marksçı birer terim de olan o sözcükleri şoven küçük - burjuva tutum ve uygulama yandaşları ya-

ratmış olsun. Anılan sözcükler Türkçenin (ulusal dilin) gölge sözlüğünden alınmıştır; dilbilimcilerin ağzına yakışan bir söyleyişle, onlar yaratılırken ulusal linguistic potential'a başvurulmuştur. Artık ölü sözcüklerin diriltilmesi de aşağı yukarı tümüyle bırakıldığına göre, köklerinin ulusal dilde veya onun en yaygın, en işlek kesiminde (halk dilinde) yaşıyor olmasında şaşacak ne var? Diyelim ki o sözcükler Ataç'ın sağlığında yaratılmıştır. Bu da hiç bir şeyi değiştirmez: Ulusal dilin canlı kaynaklarından çıkarılmıştır hepsi. Yaratımlarında şoven amaçlarla davranılmamıştır: O sözcükler halk dilinin özümlediği yabancı kökenli sözcüklerin yerini değil, Osmanlıca vb. (ulusaldışı) sözcük veya terimlerin yerini almıştır. «Halk dilinin özümlediği yabancı kökenli sözcüklerin Türkçeleştirilemeyeceğini söylüyorsunuz.» demeniz de şovenliğin bırakılmadığına kanıttır. Artık biliyorsunuz ki o sözcükleri Türkçeleştirmek diye bir sorun tanımıyorum. Sizin gibi şovenlerin sorunudur o. Halk dilinin özümlediği bazı sözcükler doğurganlaşmış, bazıları ölmüş de yerlerine Türkçe sözcükler geçermiş. Olabilir. Ne var bunda yadrganacak? Türkçemiz dilsel yasalara aykırı gelişecek değil a! Bir de şu var: Bence, dilde halkçılıktan söz eden bir kimse, dilde ulusalcılık ile neden yetinmediğini de açıklamalıdır. Dilde ulusalcılık ile neden yetinmiyorsunuz, Sayın Özdemir?

Dilde ulusalcılığa gelince, ilk yazınızı yanıtlarken şöyle demiştim: «Saldırgan biçimleri (şovenlik ve ırkçılık) ile birlikte burjuva ulusalcılığı, günümüzde, gerici bir ideoloji ve politika olarak, yalnız burjuvaziye ve emperyalizme hizmet eder. Kozmopolitlik, ulusların ulusal bilincini köreltmeyi amaçladığı için büyük emperyalist devletlerin dünya egemenliği planlarının gerçekleşmesine katkıda bulunur. Anti - emperyalist, ilerici (sosyalizme açık) bir ulusalcılıkta, saldırgan biçimleriyle birlikte burjuva ulusalcılığına ve kozmopolitliğe hiç bir alanda yer yoktur. Ve böyle bir ulusalcılık, ulusal dilin bilimsel geliştirilmesinden vazgeçemez.» («Neden Yana, Neye Karşı?», **Türkiye Yazıları**, Sayı : 2, Mayıs 1977.) Bu sözlerimi alıntılıyıp şöyle dediniz: «Kavram esrikliği dediğimiz de buydu işte. İri iri sözlerin albenisine kapılma, bunları üst üste yığma. Tumturaklı, abartılı bir söyleyişle ortalığı toza dumana boğma. Halk dilinin «avurdu yellilik» diye adlandırdığı anlatsal olgu [?] da bundan başka bir şey değildir...» («Avurdu Yellilik», **Türk Dili**, sayı 309, Haziran 1977.) Aradan aylar geçtikten sonra yukardaki parçayı okuyorum da o dediklerinizi bir türlü bulamıyorum: İri lakırdılar yok ki üst üste yığılmaları olabilsin; söyleyişte ne tumturak var ne de abartı; tersine, belki kuru, ama açık bir söyleyiş var. Söylenenler de çok açık, bilinen şeyler. Ama sıraladığınız «değer yargıları» da gösteriyor

ÜLKE

ÜÇ AYLIK SİYASAL DERGİ

ÇIKTI

ÜLKE
ÇIKARKEN

REŞAT FUAT
EN BÜYÜK TEHLİKE!

MUZAFFER ERDOST
FAŞİZM ÜZERİNE
BİR DENEME

İCEN BÖRTÜCENE
KÖYLÜLÜĞÜN FARKLILAŞMASI
ÜZERİNE

VAHAP ERDOĞDU
DEMOKRATİK GÜÇBİRLİĞİ
VE 5 HAZİRAN
SEÇİMLERİ

A. F. MİLLER
TÜRKİYE VE BOĞAZLAR
SORUNU

AÇIKLAMALAR DEĞİNMELE
YANITLAR

YAZIŞMA VE HAVALA
P.K. 512, KIZILAY/ANKARA
FİYATI 40 LİRA
YILLIK ABONE: 150 TL.

TÜRKİYE DAĞITIMI: GE-DA

ki katılmıyorsunuz onlara, söylenmelerini «avurdu yellilik» sayıyorsunuz. Doğrusu hiç şaşmıyorum buna: Dilsel sorunda şoven küçük - burjuva tutum ve uygulamanın avukatlığını bana karşı gönüllü üstlendiniz. Besbelli, «ulusalcılık» anlayışlarımız farklı. Onun için bazı yinelemeleri gerekli sayıp işe ulus tanımından başlamak yararlı görünüyor. Gene «avurdu yellilik» edeceğim anlayacağınız. Siz de «avurdu yelsizlik» edin de görelim bakalım ne mene şeymiş.

Ulus, tarihsel olarak gelişmiş ve kendisini belirli bir dil, toprak, ekonomik yaşam ve kültür ortaklığında dışavuran ruhsal biçimlenme birliğidir. Yalnız «dil» ile ilgili kalarak denebilir ki, ulus varlığında önemli olan dil «ortaklığıdır». Belirli ortak dil, gelişimi bakımından «karma» veya «melez» veya şaşılacak kadar «arı» olabilir. Ama onu ulusal dil yapan yalnızca «ortak» olmasıdır. Bunun içindir ki dilde ortaklığı bozan veya bozabilecek bütün tutum ve davranışlar, ulusal varlığı da bozmaya yöneliktir. «Öz Türkçe», «öztürkçecilik», «özleştirmecilik» gibi bütün «öz»lü sözler, dilde ortaklığı değil, «özlüğü» vurgulamaktadır. Açık yürekle söyleyeyim ki böyle sözleri işitince veya okuyunca şoven bir eğilimle karşı karşıya olup olmadığımı anlamaya çalışıyorum. Özleştirmeye sınır tanımayanlar bulunduğunu bildiğim için, «ulusal dili koruyup geliştirmek» demeye özen gösteriyorum. Ulus varlığına veya ulusal varlığa dayanan, ulusal varlığın yaşamasını ve serpilmesini gerekseyen ve dolayısıyla amaçlayan bir ideoloji ve politika için dil geliştirmede başlıca kaygı, sözü edilen ortaklığı korumak olmalıdır.

Ulusalcılık, tarihin kapitalci aşamasında doğar. Burjuvazinin çıkarlarını, her şeyden önce bir ulusal pazar, bir ulusal devlet kurma ve öbür uluslara boyunduruk vurma çabalarını dışavurur. Çıkış noktası, ulusların genellikle birbirine karşıt, düşman ve sınırlarla ayrılmış olduğudur. Bir burjuva ideolojisi ve politikası olan ulusalcılık, kapitalci toplum doğar ve yükselirken, demokratik düşüncelere ve amaçlara bağlıdır; burjuvazinin feodalite karşı savaşımında ulusun birleşip bütünleşmesini sağlamaya yarar, böylece belirli bir ilerici yanı olur. Günümüzde ise sınıf savaşımını gevşetmeyi ve saptırmayı, sömürülen halkların bilinçlenmesini önlemeyi amaçlamaktadır. Şovenlik veya şovencilik, ulusalcılığın sınırsız abartılmış, saldırgan biçimidir. Kendi ulusunu üstün, öbürlerini aşağı sayar, çoğu zaman ırkçı görüşlerle bağlantılıdır. Irkçılık, toplumsal eşitsizliği, başka ulusların veya halkların sömürülmesini ırk farkları ile gerekçelendiren gerici bir teoridir, emperyalizmin ideolojik ürünlerinden biridir, özellikle teknelci kapitalin en gerici kesimine hizmet eder, faşizme peçe olmuştur. Kozmopolitlik, ulusun yaşanıp aşılmış bir görüngü olduğunu, onun yerini uluslarüstü birleşmelerin alması gerektiğini öne sürer. Burjuva uluslar biçimlenirken, kozmopo-

litlik ulusal kapanıklığa, sınırlılığa karşı olduğu için belirli bir ilerici rol oynar. Çağımızda ise ulusların ulusal bilincini köreltmeyi amaçlayarak emperyalizmin dünya egemenliği planlarının gerçekleşmesine yardımcı olmaktadır. Bugün bizi özellikle ilgilendiren, anti - emperyalist, ilerici (sosyalizme açık) ulusalcılıktır. Bu ulusalcılık emperyalist aşamada doğmuştur. Amacı emperyalizmin sömürsünden, dolaylı ve dolaysız her türlü etkisinden ulusal savaşla kurtulmak, bağımsız, demokratik, ulusal bir ortamda sosyalizmi kurmaktır. Anti - emperyalist ve ilerici ulusalcılık, ulusları düşman görmez, onlara boyunduruk vurmayı amaçlamaz. Demek ki, burjuva ulusalcılığından tümüyle farklıdır. Ama o da ulusal varlığa dayalı bir politikadır ve ulusal varlığı koruması, geliştirmesi gerekmektedir. Başka şeylerin yanısıra dilsel sorunla da ilgilenmesi bundan ötürüdür. Bellidir ki, böyle bir ulusalcılıkta şovenliğe, ırkçılığa ve kozmopolitliğe hiç bir alanda yer yoktur. Bu ulusalcılık açısından dilsel sorunda şovenlik ile dilde kozmopolitlik arasında fark yoktur, çünkü ikisi de dilde ortaklığı bozmayı amaçlamakta, dolayısıyla ulusal varlığa zararlı olmaktadır. Sizin tutucular dediğiniz kişilerle aynı kefeye konmanız bundan ötürüdür.

Şimdi ilk yazınızdan şu sözlerinizi alıntılarını uygun buluyorum: «Yazar [Gelencik,] yanıtını aradığı soruları ulusalcılıkla ilgili tarihsel olguların bağlamı içinde değerlendiriyor. Çünkü dil sorunu da, dilsel sorun da ulusalcılığın ürünüdür. Bu saptayım doğrultusunda yazar, Ulusal Kurtuluş Savaşı'na değin dilimizin gelişim serüveni üzerinde doğru gözlemlerde bulunuyor. Ancak dil devrimini ele alırken incelemesinin başından beri sürdürdüğü gidimli düşünme yönteminden ayrılıyor. Konuyu tek boyuta indiriyor. Dil devriminin düşünsel yapısını birtakım dolaylamalarla «ırkçı», «şovenist» renkli «küçük burjuva ulusalcılığı» temeline oturtuyor. Yanılgısı da burada başlıyor. («Kimden Yana Kime Karşı?», Türk Dili, sayı 306. Mart 1977.) Önce şunu söyleyeyim ki «... dil sorunu da, dilsel sorun da ulusalcılığın ürünüdür.» demek doğru değildir. Çünkü ulusalcılık o sorunları yaratmaz, yoktan varetmez, çözmesi gereken sorunlar olarak bulur veya bulmaz. Ulusalcılık bırakılırsa ne dil sorunu kalır, ne de dilsel sorun. Bu doğrudur, ama o sorunlar ulusalcılığın ürünleridir demek değildir; onlar ancak ulusalcılıkla birlikte varolabilen, yalnız ulusalcılığın çözmesi gereken sorunlardır demektir. Görülüyor ki bu iki sorun tümüyle ideolojik ve politiktir. Başka türlü de olamaz: Tarihte hiç bir toplum dilsiz kalmamıştır ve kalmayacaktır. Bir iletişim aracı ve toplumsal görüngenü olarak «dil»de ulusallık, arılık, özlük vb. aramak için hiç bir dilbilimsel gerekçe yoktur. Onun için, bu sorunların varlığına ve çözümüne dilbilimsel gerekçe aramak veya böyle gerekçeler varmış gibi konuşmak ve yazmak, ideolojik ve politik zayıflık belirtisidir ve şoven kü-

çük - burjuva tutum yandaşlarında görülmektedir. Ulusal Kurtuluş Savaşı'na kadar doğru gözlemlerde bulunduğumu söylüyorsunuz. Bu işi 1932'ye kadar başardığımı söyleseydiniz sizin için sakıncalı olmazdı. Ama ondan sonrası için öyle değil. Yazılarınızı bir daha okudum. 1932 - 38, 1939 - 49 dönemlerindeki dil geliştirme çalışmaları üzerine söylediklerime hiç değinmemişsiniz. Verdiğim belgeler, kanıtlar ve vardığım sonuçlar üzerinde hiç durmamışsınız. Ne o belgeleri başka türlü yorumlamışsınız, ne kanıtları çürütmüşsünüz, ne de sonuçların yanlışlığını göstermişsiniz. Neden? «Dil devriminin [Bu dil devrimi lakırdısına da gittikçe tutuluyorum.] düşünsel yapısını birtakım dolaylamalarla «ırkçı», «şovenist», renkli «küçük burjuva ulusalcılığı» temeline oturtuyor. Yanılgısı da burada başlıyor.» demekle bütün bunların yapılmış olabileceğini mi sanıyorsunuz? O dönemler sizin için tekinsiz de ondan mı susuyorsunuz? Ve «... özleştirmede aşırı davrananlar olmuştur.» demekle işin içinden sıyrılabileceğinizi mi sanıyorsunuz? Özleştirmecilikte kimler ne zaman, neden, ne için, nasıl aşırı davranmışlardır? Bu soruları yanıtlamaktan kaçınıyorsunuz. Benim yanıtlarımı da sessizce geçiştirmeye çalışıyorsunuz. Sizce «tartışmak» bu mudur? Polemikle kandırabileceğiniz kişiler olabilir, ama olguları değiştiremezsiniz. Sizi o dönemlerle ilgili olup da verdiğim belgeleri yorumlamaya, kanıtlarımı ve vardığım sonuçları çürütmeye çağırıyorum. Son yazınızda üstün gelmiş bir yağlı güreşçi gibi temenna çakmaya hakkınız olduğunu hiç sanmıyorum...

Sözü kısa keseceğim. «Bağımsızlık»tan söz ediyorsunuz. Yalnız şunu derim: Yaşasın ulusal ve tam bağımsızlık! Devrimci anlayışla dil geliştirmekten söz ediyorsunuz. Sizin devrimciliğinizde gözüm yok. Dilediğiniz yerde, dilediğiniz gibi kullanabilirsiniz. Benim dünyagörüşüme göre dilde devrim olmaz. Laik bir tutumla dil geliştirmekten söz ediyorsunuz. Laiklik nedir, nerede, ne zaman, neden, ne için, nasıl doğmuştur? Bırakıyorum bunları bir yana. Gelsin **Türkçe Sözlük** (6. baskısı)! «layık : ... Din işlerini dünya işlerine karıştırmayan, dünya işlerini dinden ayrı tutan.» Burada dünya işi sizce «özleştirmecilik» olduğuna göre, «din işlerini özleştirmeciliğe karıştırmıyormuyorsunuz, özleştirmeciliği de dinden ayrı tutuyorsunuz» demek. Ne diyeyim? Kolay gele... Aman bu yoldan şaşmayın. Yoksa örneğin ezanı öz Türkçe okutmanız gerekecek. Başaramayacağınız bir işe girişmiş olacaksınız, rahatınızı kaçıracaksınız. Ama bu arada ulusal devranmamış oluyormuşsunuz. Varsın öyle olsun. Böylece ulusalcılık ile laiklik ilkelerini birlikte uygulamayan bir örnek de vermiş oluyorsunuz. Ama vardır bir gerekçeniz elbet... Kimbilir, belki de «laik bir tutumla dil geliştirmek» öyle herkesin anlayabileceği işlerden değildir, uzman olmayı gerektiriyordur... İyisi mi, «bilmediğim bir konuyu tartışmaya yeltenmeyeyim...»

Tnrgay Göneneç Nuri İyem

Nuri İyem emeğin tarihini yazarcasına çıkıyor yola
Ve lonca dönemini ansitan görünümdeki
O mekan ve düzen uyumunda
Bir atın çevresinde sıralanmış dört kişi
Her birinin canevinde ayrı bir sevda
Her biri ateşe ve sığağa dirençli
Ve yüzleri ozan kavrukluğunda
Bir masal kahramanı gibi ayakları elleri
O bilge demirci ustaları duyarlığında
Bir at değil de nalladıkları sanki
Bir yolcuğu hazırlıyorlar yarına
Karanlık taş yapılar içinde bile yüzleri
Yalın bir güzelliği yayıyor usulca

Nuri İyem yaşamın çizgisinden belirliyor yüzleri
Ve bir suret değil de karşımızdaki
Emeğin dokusuyla
Bir insanın tarihi
«Her yüz bir öykü» yazıyor belki
Her yüz bir yaşam özeti tepeden tırnağa
Bir balıkçı ürkek kaygılı ikircikli
Boşandı boşanacak bir göğün altında
Ellerinde deniz dipleri
Kulağı bir balık çırpımında

Ve bir yaz göğüne karşın yüzleri
Ne denli ayrılıyor onlardan oysa
Bunlar Adalar Şarap Evi'nin Sakinleri
Kolları göğüsleri bakışlarıyla
İlkelliğe bir çağrışım sanki
İğreti bir insan sureti gibi dünyamızda
Ve kızlar bir kösnü çağrısı bacaklarıyla

Kuytu yaş yerlerine inen omuz çizgileri
Geçiyorlar düşer gibi bir boşluğa
Duruyor emeğin ve yaşamın karşısı gibi
Beyaz yaşmaklı bir kadının yanında

Mavi ne zaman gülümser Nuri Usta
Su yürüyünce çivit badanalı duvara
Nerde geçer çocukluğu yeşilin
Derin sularda güneş altında
Hep suskun bir aydın mıdır kahverengi
Sarıyla çocukluğunu anımsamazsa
Nasıl açar bir duvarın çiçeği
Dökülen badanalardan çıkan renk tomurcuklarıyla

Saydam bir karanlığın içinden dörtnala
Bir atlı geliyor uçar gibi
Gökyüzünden süzülürcesine dünyaya
Işıklar ter içinde çıplak teni
Bir mustu hızıyla koyulmuş yola
Nalbantının nalladığı at şimdi
Bir selam iletmek için yüzlerden sana
O kadınlar ki bir sevda yumuşaklığında yüzleri
Ve pişirilmiş bir toprak kıvamında
Çoğalıyor yinelenmeksizin her biri
Gizli bir ışıkla bir ana duyarlığında
Onlar ki resmimizin Halk Gülleri
Açmışlar gözleriyle dudakları arasında
Açının ve yaşamın renklerini
Ve usuldan bir türkü yeşeriyor dudaklarında
Sen ki halkeyledin diyerek bizi
O usta ellerin
O yiğit gözlerin için Nuri Usta

Yılmaz GümüşbaŖ Türkiyede basın özgürlüğü ve basının sorunları üzerine görüşlerini açıklıyor

— Ülkemizde bugün devlet eliyle doğrudan uygulanan bir sansür söz konusu değilken, basında ve aydınlar arasında hâlâ bir basın özgürlüğü tartışmasının süregelmesinin nedenlerini açıklar mısınız?

— Bu tartışma doğaldır, doğrudur ve gereklidir. Bir ülkede basının özgür olmaması için, ya da başka bir deyiŖle, basının özgür olmadığını söylemek için, mutlaka Abdülhamit Osmanlısında olduğu gibi her gazete ve yayın organının başına bir sansürcü dikmek gerekmez. Alırsın Faşist İtalya'nın ceza yasasından bir 141 - 142. maddeyi, getirir koyarsın sözde «demokratik» bir ülkenin yasalarına; açabilirse açsın düşünen kiŖi ağzını, yazabilirse yazsın basın emekçisi! Sonra bu da yetmeyince sermayeyi dikersin rotatiflerin başına... Bu da mı yetmedi? Askeri mahkemelerde yargılatırsın hepsi sivil olan insanları... Bunlar sadece bir kaç yalın örnek. İŖin özü bizece, bir Fransız hukukçusu ve düşünürünün anlatımıyla şöyle:

«Düşüncelerini özgür olarak yazıp basabilmek için, genellikle pahalı olan basma ve yayma araçlarını kullanma olanaklarına sahip olmak gerekmektedir. Bu nedenle bu ekonomik olanaklardan yararalanabilenler fikirlerini basıp yayabilirler. Bunlara sahip olmayanlar için bu olanaksızdır. Böylece anayasasının herkese tanıtmıŖ olduğu bu özgürlük, ekonomik eşitsizlik yüzünden herkes için değil, bazı kimseler için varolacaktır.»

— Bu yargı, daha doğrusu böyle bir basın özgürlüğünün işlerliği, çeŖitli yönetim biçimlerini ve ekonomik sistemleri benimsemiŖ ülkeler için aynı değildir sanıyoruz?

— Tabii. Örneğin, bir sosyalist ya da faşist ülkede bu ölçüler kesinlikle geçerli değildir ve buralardaki uygulamalar esasen bizim konumuzun da dıŖındadır. Bir ülke

sosyalist bir yönetim ve yaşam biçimini benimsemiŖse, burada basın da diğer birçok özgürlük gibi, doğrudan topluma, toplumun tümüne dönük, onun yararına olacaktır. Toplum yararına kullanılması şartıyla verilmiŖ bir özgürlüğün kişisel ya da toplumdaki belli grupların yararına kullanılması olanadı yoktur, olamaz da...

Bu durum sermayenin mutlak hakimiyetine dönük, faşist yönetim biçimleri için de aynıdır. Sermaye diktatörlüğü altındaki bir

ülkede değil basın özgürlüğünden, bu özgürlüğü savunmak isteyenlerin yaşama özgürlüğünden bile bahsedilemeyeceği bellidir. Çağımızın insanları bunu yüzyılımızın başlarından beri çok acı biçimde yaşamıŖtır ve yazıktır ki yaşamaya devam etmektedir.

— Öyleyse?

— Öyleyse tartışmamızı, daha doğrusu söyleŖimizi, Türkiye'nin de biçimsel bile olsa, içinde yer aldığı çoğulcu demokratik sistemlerin uygulandığı ülkeler için, bu arada elbette Türkiye için yapacağız. Önce burada bu tür ülkeler için bir genelleme yaparsak, şöyle bir görünümle karŖılaŖmamız gerekmektedir:

Sermaye ve emeğin belirli bir denge içinde yaşamaları gereken çoğulcu demokrasilerde, basının da çoğulcu bir fikir özgürlüğü içinde olması gerekir. Yani, basın ve yayın organlarının en sağ'dan en sol'una kadar özgürce yayınlanması, okurlarına ulaŖması, bunları yazan ve okuyanların tam bir eşitlik ve her türlü baskı yöntemleri dıŖında aynı özgürlükleri kullanması gerekir. Devleti yönetenler bunlar arasında ayırım yapamazlar, yan tutamazlar.

— Türkiye'ye gelirim mi?

— Geldik bile. Türkiye'nin biçimsel demokrasisi ve biçimsel demokratik yöneticileriyle ülkemizde bu özgürlüklerin ancak çok azını bulabiliyoruz. Çoğu zaman da hiçbirini bulamıyoruz.

Batıya dönük, bir başka deyişle çoğulcu olduğu öne sürülen bir demokrasinin varlığını koruyabilmek için Faşist İtalya'nın ceza yöntemlerini hâlâ uygulayan, eline geçen her fırsatta ülkenin ne kadar düşünen ve yazan insanı varsa mapushanelere tikan, mapushanelere sığmayında da vuran - öldüren, basın emekçilerini askeri mahkemelerde yargılayan, gazete-dergi - kitap basım ve dağıtımını devlet memurlarının denetiminden geçme koşuluna bağlayan; düşüncesini yaymayı amaçlayan kişi, kuruluş ve benzerlerinin çıkardıkları «mevkute»leri dağıtan, satan kişileri kurşunlattıran bir ülkede ve bir demokraside hangi basın ve fikir özgürlüğünden bahsedeceğiz?

— Bu kadar mı?

— Nerede efendim? Daha işin girizgâhını yaptık...

Kapitalist ya da bunlara özenen Türkiye gibi ülkelerde, basının karşılaştığı başlıca üç engel vardır. Bunları, siyasal iktidarların baskıları, tekelleşme ve sermaye çevrelerinin baskıları şeklinde sıralayabiliriz. Siyasal baskıların Türkiye'de nasıl uygulandığını ve kimlere uygulandığını yukardan beri anlatmaya çalıştım. Tekelleşmeye gelince, bu ülkemizde özellikle son yıllarda geçerlik kazanan bir olgudur. Tekelleşme, yani basında tekelleşme, basın yayın kurumlarından birinin veya birkaçının ekonomik güçlerini geliştirip birleştirerek, kendi dışlarındaki gazete ve dergilere hayat hakkı tanımaması, tüm basını para gücüyle denetimi altına almasıdır. Genel

olarak dağıtım şirketlerini de ellerinde tutan bu tekeller, Türkiye'de basın özgürlüğünün en büyük engellerinden biridir. Sadece basının özgürlüğünün de değil ayrıca. Bunun örneklerini yaşamış bir ülkeyiz biz. Tekelleşmiş bir basın, sermayenin denetimindeki bir basın, bir ülkede sadece basının özgürlüğünün değil, tüm özgürlüklerin karşısındaki en büyük engeldir.

Büyük sermaye çevrelerinin, kendi görüşlerinde olmayan gazete ve dergiler üzerindeki baskılarını hepimiz biliyoruz. Bu çevreler genellikle siyasal iktidarlara da bütünleşmiş olduklarından, basın ve basının özgürlüğü üzerinde istedikleri gibi oynama olanakları vardır. Sadece satış gelirleriyle yaşama olanağı bulunmayan gazete

Mutlu Parkan

Savaş Kalacak

1.

Bütün ışıklar söndü.
Şimdi caddelerde
uzaklardan gelen yolcuları taşıyan taksiler
ve evlerini arayan üzgün insanlar var.
Hiç bir şey bitmedi ve bitmeyecek.
Sokaklambalarını çevreleyen pus
günün ilk ışıklarıyla yok olacak
ve üzgün yüzler
belki doğacak güneşin ışınları altında
şaşkına dönecek,
çünkü hiçbir şey bitmedi.
Herşey geriye ve ileriye, geleceğe ve
geçmişe, kendisi olana ve olmayana
dönecek.
Bütün yaralar derinleşecek,
bir insan ölürken bir başkası
doğacak,
çünkü hiçbir şey bitmedi ve
bitmeyecek ve «sevdiğimiz» ne kadar şey varsa
hepsi bir bir yıkılacak.

2.

Hepimiz birbirimize kopmaz bağlarla bağlıyız.
Işık bizim, biz ışığın
savaş bizim, biz barışın kopmaz parçalarıyız.
Burada sönen bir ışık,
başka yerde yanan bir başkası demek.
Şehirlerde kurulmuş herşey
kurulmamış başka şeyler demek.
Yolcularını taşıyan taksiler,
taksilerini süren sürücüler demek.
Ne bulutlar suyu
ne ağaçlar toprağı
ne çatılar temeli
ne yaşayanlar ölüleri unutsun.
Hepimiz birbirimize kopmaz bağlarla bağlıyız.

3.

Bütün paralar değerini kaybedecek.
Taksiler sürücülerini,
binalar yapıcılarını,
savaşlar nedenlerini yok edecek.
Ama hiçbir şey bitmedi ve
bitmeyecek ve sevdiğimiz ne kadar şey varsa
hepsi bir bir yıkılacak.
Bütün paralar değerini kaybedecek.
Borsalar ve bankalar kendilerini yaratan
tarihe ve insana rağmen ve onlar için
yok olacak.
Yaralar sevgiye dönüşecek,
kimse evini aramıyacak.
Savaş kalacak.

ve dergiler üzerinde bunların oynadığı oyunlar hepimizce bilinmektedir. Çünkü bunlar bir yayın organının ayakta kalabilmesi için mutlaka gereksinim duyduğu özel ilan musluklarını da ellerinde tutmaktadır. Bu olanakları ellerinde tutanlar, beğenmedikleri, kendi görüşlerinde olmayan ve beğenmedikleri görüşleri savunan basın organlarını çoğu kez «mali abluka» içine alabilmekte ve bu tür yayınlara hayat hakkı vermektedirler. Burada bir başka konu, ulusal kalkınmasını öz kaynakları dışında arayan, yani yabancı sermayenin her alanda «tasallut»u altındaki Türkiye'de, bu kaynakların da basını etkiledikleri ve çoğu kere de satın aldıkları bilinen bir gerçektir. Ulusal kuruluşlarımıza karşı, yabancı şirket ve kuruluşları savunan gazetelerimizin sayısı bugün az mıdır? Buna karşılık ulusal çıkarlarımızı savunan gazete ve dergilerin aynı kaynaklar tarafından nasıl susturulmaya çalışıldığını bilmiyor muyuz? Özel ilan ve reklamların dağıtımını sadece ilan ve reklam sahiplerinin isteğine bırakıldığı, yani, istedikleri ilan ve reklamı istedikleri gazete ve dergiye verebildikleri için, kendilerinden yana olan gazete ve dergiler her geçen gün biraz daha semirir ve tam birer «sahibinin sesi» olurken, namuslu basın sadece kendi yağıyla kavrulmak durumunda kalmakta, çoğu kere söylemek istediklerini söyleme olanağı bulamamaktadır.

Bugün ülkemizde adım başı rastlanan «sarı basın» gerçeği buradan kaynaklanmaktadır. 1960 öncesi, yani bugün Basın İlan Kurumu adıyla tanıdığımız organ kurulmadan önce, resmi ilanların da aynı ölçülerle ve aynı düşüncelerle kullanıldığını hiç birimiz unutmadık. Bu durum bugün devleti yönetenlerin de işine geldiği için, özel ilan ve reklamların dağıtımını tamamen başıboş bırakmış, resmi ilan ve reklamlar gibi özel ilan ve reklamların da adil ölçüler içinde dağıtımını için en ufak bir önlem almamıştır ve almayacaktır da.

Özel ilan ve reklamların dağıtımında durum böyledir de, devlet kuruluşlarının yaptıkları reklamlardaki durum daha mı değişiktir? Hayır. Besleme basın, sadece para babalarının değil, bizde bugüne kadar devleti yönetenlerin de, siyasal iktidarların da basın özgürlüğünü boğazlamak için her zaman ellerinin altında tuttukları birer maşa olagelmıştır.

Bugün ülkemizde basın özgürlüğünü engelleyen bir başka uygulama da basına uygulanmakta olan ceza sistemidir. Sanıyoruz dünyanın hiçbir demokratik ülke-

sinde yazdığı bir yazıdan dolayı yıllarca hapis hanelerde yatan gazeteci veya düşün işçisi yoktur. Gazeteci, yazar, gazete ya da elindeki yayın organıyla suç işleyebilir mi? İşler.. Ama bunun karşılığı yıllarca hapis mi olmalıdır? Elbette hayır. Bugün demokratik ülkelerdeki uygulama bu cezanın para ve tazminat ödeme şeklinde gerçekleştirilmesi yolundadır.

Bütün bunların bulunduğu bir ülkede tam bir basın ve düşün özgürlüğünden söz açmak, elbetteki olanaksızdır. Doğaldır ki bugün için...

Umutlar Kapı Dışarı

III

Aydınlığını sevediler
sevdasını istediler delikanlı çocukların;
sevdaları ki onların
yüreğın uçurumunda çırpınan bir kuşsa
umutlar kapı dışarı!

Kitap ve eylemdir oysa sevda onlarda
eylem ve ölüm...

Bilimin diliyle konuşmak yani;
emeğe saygıyı başta edip
kentleri baştanbaşa yürümek
uyandırmak köyleri tarihin uykusundan.
Bir gün biterken yeni bir güne başlamak
uyandırmak isterken bile kuşları
hâlâ boynu bükük bir gülse yaşamak
umutlar kapı dışarı!...

IV

Doğurganlığı ile yetinmediler
anne yüreğinin kutsallığını istediler.
Sevginin erdemine yasak mı koydular;
gülüşleri de denetleniyorsa insanın
umutlar kapı dışarı!

Aşka günaydın diyorum sabah ve akşam
kösnüllüğe güle güle.

Ne denli aransa da
bulamaz ki kendini karanlıkta göz;
biri suskun, biri konuşuyorsa
ne işe yarar yaşayanla ölü arasında söz?
Ferhat deledursun dağları
bekleyedursun yolları şirin
ulaşınca deş başıboş akan sulara
umutlar kapı dışarı!...

Hüseyin Atabaş

taşlama

Muzaffer İzgü

Anasınovadanınayyii

Bir adam türedi mahallede. Omzunda bir ip, elinde bir sepet, sabah saat yedi oldu mu, bağıra bağıra geçiyordu sokaktan. Ama ne dediği anlaşılamıyordu. «Anasınovadanınayyii» İşte bunun gibi bir şey. Nasıl da bağırıyordu, yırtınır gibi sabahın yedisinde. Bir gün, iki gün, üç gün, aldı bizi bir merak, bu adam ne satar? Başında kasketi, eski bir ceketi, paçaları limelenmiş pantolonu, omzunda ipi, elinde sepeti. Karım, «Galiba kova onarıyor» dedi. Ardından ekledi, lehimi şusu busu da sepetin içinde.» Ertesi günü bir iyice dinledik, hayır, kova onarımı falan değil, değişik şeyler söylüyor adam. «Anasınovadanınayyii.» Kızım, anasonun bebeklere iyi geldiğini, bu adamında anason sattığını söyledi. İyi pekiyi, haydi diyelim anason satıyor, ya sonunda söylediği «Vadanınayyii» ne oluyor? Oğlum karıştı söze, «Eskiciler eskii alırım diye bağırıyorlar ki, (eskalarım) diye bağırıyor, domatesçi (kayaggibdomat) diye bağırıyor, sütçü (üüüü) diye bağırıyor, yumurtacı (tazurtaa) diye bağırıyor. Bu adam da (Anasınovadanınayyii) diye bağırduğuna göre, ayının beğendiği armut diye armutunu satmağa çalışıyor.» Yok ama oğlumun da dediği değil, çünkü adam hemen hemen kaç gündür bizim sokaktan geçiyor, bir Allahın kulu çıkıp da bir kilo armut almıyordu. Hem nerden biliyoruz ki adamın sepetinin içinde armut olduğunu? Pekiye armut satıyor diyelim, ya o omuzundaki ip neyin nesi? Yoksa hamal mı?

«Yahu komşular bu adam ne satar?» Bana kalırsa, bu adam, baklava satıyor, diyor Emin efendi. İyi ama Emin efendi, baklavanın terazisi olur, şusu olur, busu olur, baklava ipe ölçülmez ki. Recep bey adamın başka şey sattığını söyledi. Hem aynı adamı çarşıda görmüş, aynı şekilde dükkânların önünden bağıra çağıra geçiyormuş, «Gerçi kimsenin birşey aldığı yoktu ama, bana kalırsa bu adam anasını satıyor.» Aman yapma be Recep bey, hiç duyulmuş şey mi, insan sabahın altısında kalksın, sokak sokak dolaşsın anasını satsın. Sen de amma şakacısın ha. Nazmiye hanım'sa adamın kelle paça sattığını söyledi çıktı. Çünkü onların oraya gelince, başlı maşlı sözler söylüyormuş. Nasıl merak, nasıl merak, çatlatacağız meraktan. Öyle oldu ki artık mahalle, daha sabah kalkar kalkmaz penceredeyiz. Kimbilir, adamın geçtiği tüm sokaklar cadeler böyle belki. Adamı bekliyoruz. Ha bugün çözeceğiz, ha yarın çözeceğiz. Bir gün değil, iki gün değil, be birader dört aydır bu adam sokakları arşınlamakta, mahallede bangır bangır bağırmakta.

Sonunda dayanamadık, birgün mahalleli erkenden kalkıp adamın yolunu beklemeğe başladık. Adam karşıdan gözüktü yine, elinde sepeti, omzunda ipi, ağzında «Anasınovadanınayyii.» Ulan şimdi yakaladık seni işte. Kimimizde birşeyler aldığımız şeyi içine doldurmak için, kimimizde de file. Adam hiç bize bakmadan yaklaştı yanımıza, «Anasınovadanınayyii.» diye bağırıldı. Dur bakalım arkadaş sen ne satıyorsun? Adam durdu. Sepetine şöyle bir baktık, sepetin içi boş. Recep bey sordu :

«Ne satıyorsun?» Adam güldü, «Ben hiçbirşey satmıyorum ki» dedi. «Sövüyorum.» Sokak sokak, mahalle mahalle, alan alan, çarşı çarşı akşama dek gezip sövüyorum. Anasına avradına ver ediyorum kalayı. Cezası yok böyle sövmenin, belası yok...» Adam uzaklaşırken ardından seslendik, «Pekiye ki-me sövüyorsun?» diye.

Adam hiç yanıtlamadı, bağırıldı gitti :

«Anasınovadanınayyii...»

Kerim Korcan'dan Bir Öykü :

Cezalı Baş

Banlıyö treninin Haydarpaşa'dan kalkışı daha yirmi yirmibeş dakikayı bulmadan, Göztepe, Erenköy, Bostancı istasyonlarını geçmiştik bile. Gün kavuşmamıştı henüz. Yorgun yolcular gözlerini akıp giden denizde ve yemyeşil bahçelerde dinlendiriyorlardı. Her istasyonda değişiyordu tren penceresindeki seyirciler, çünkü istasyonlarda inenler vardı.

Biz de Maltepe'de indik. Herkes bir yana dağıldı. Kalabalıktan sıyrıldık çabucak, asfalta çıktık. Kafadan Gülsuyu'na girmedik de sola saptık, Bakkallar durağına doğru. Oradan sağa kıvrılınca Feyzullah'tan eve çıkmak daha bir uygun geliyordu bize. Ankara asfaltına kadar yirmi dakikalık bir yolumuz vardı, çıkışı zor, inişi kolay. Konuşursak yanyana olurduk oğlumla. Yoksa o beni koyar geçerdı. Böyle bir yarışa bugün de niyetli değilim. Dedim ki :

«Geçen yıl hep yalnız geçerdim bu yoldan, yalnız ve düşünceci.»

Oğlum ilgi duymuştu:

«Sen hep böyle yürürken düşünür müsün baba?»

Ev yolundan konuşma yoluna girmiştik:

«Hava biraz durgun ve güzelse evet.»

O konunun ucunu yakalamıştı:

«Ya hava kötüyse?»

Konuşmamız düzen almıştı:

«O zaman da rüzgârla, karla savaşırim ve biran evvel...»

«Evet baba?»

«Eve ulaşmak kaygusuyla her şeyi unuturum tabii.»

İkimiz de sustuk bir an, o davrandı:

«Çok mu zor baba, karda, rüzgârda yürümesi?»

Konuşma koyulaşıyordu:

«Yoo, zor sayılmaz, karnın tok, sırtın pek olacak yalnız.»

«Evet baba?»

«O zaman korkma yürü, hele ki kafan karışık değilse!»

«Karda yürümek için karışık şeyler düşünmemeli öyleyse?»

«Bu insanın elinde değildir ki? Çünkü kafa dediğimiz kendi kendine kurulan bir saat gibidir, onun için hiç farkına varmadan bakarsın birşeyler düşünmekte sin.»

«Öyleyse en iyisi şu, kar yağarken evden çıkmamalı.»

Güldüm, gerçekten çocukça bir teklifti bu:

«O da olmaz!» dedim.

İyi bir teklifte bulunmuştu, kabul etmeyişime şaşıtı:

«Neden baba, neden olmaz?»

Sekizini çoktan bitirmişti, bu kadarcığını anlaması lâzımdı:

«Bunun cevabını bana sormadan da bulabilirsin güzel oğlum be!»

Gayretlendi bir:

«Nasıl ama?»

«Ben evde otursam ekmeğimiz olmaz, hergün çalışmak gerek.»

«Geç kalyorsun bazı geceler, geç kalınca korkmaz mısın?»

«Korkmam.»

«Ne iyi şey bu baba, ben olsam korkarım.»

«Bir insanın korkmasında çeşitli sebepler var. Çoğusu küçüklerde oluyor bu. Biz yaşlılar çoktan kurtulmuşuzdur bu duygudan. Yalnız geçen kışın ilk karda gene bu yolda epey bir heyecan geçirmiş, hayli de korkmuşum.»

«Ama bunu bize hiç söylemedin?»

«Evet geçen kışın eve nedense gecikmişim. Kar, Kayışdağı'ndan azgın bir rüzgârla savruluyordu. Size ulaşmak için yarım saat bu fırtınayı göğüsleyecektim.»

O, adımlarının hızını kesti, ilgisi artıyordu:

«Evet baba?»

«Bir çocuk ağlıyordu, ama uzakta. Sesi arada kayboluyor, sonra yeniden duyuluyor, karla, rüzgârla savruluyordu. Biraz hızlanmak istemişim elimde olmaya-rak.»

«Belki düştü o çocuk baba, karda debeleniyordu?»

«Ne olduğunu öğrenecektim. Ama, rüzgâr bırakmıyor, kar nefesimi kesiyor, gözlerimi dolduruyordu.»

«Bir yerleri kanadı belki, senin yetişmeni bekliyordu, yazık.»

«Biraz daha hızlanıp, daha bir dikkatlice bakınca seçebilmişim. Evet bir karaltı vardı gittiğim doğrultuda. Koşuyor belli belirsiz, yolun bir sağında, bir de solunda görünüyordu.»

«Yerlere düşmemişti öyleyse, debelenmiyordu.»

«Yok hayır, koşuyordu.»

«Sen de koşsaydın, bir çocuk muydu gerçekten, anlardın?»

«Bir çocuk olmalıydı evet, sekiz on yaşlarında var yoktu, ben böyle kestirebilmişim o anda. Rüz-

gâr gitikçe arttırıyordu şiddetini. O koşuyor, ağlıyor, kara bir diken kümesi gibi yuvarlanıyordu yokuş yukarı.»

«Yazık ama, neden çıkmıştı bu saatlarda sokağa ki?»

«Bilmem, karda gözyaşı silinmez oğlum. Bir de kötü şeyler düşünürsen ve yolunda ağlayan bir çocuk varsa. Sokak lâmbaları tipliyle kararmış bir taraftan. Kar neşter gibi yakarak iner mi surata? Rüzgâr ateş çakan gözleri korkunç, beyaz bir canavar gibi uluyorsa ağaçların dallarında, insan çaresiz kötü şeyler düşünür. Keçiboğan fırtınasında kar taneçikleri çifte saçması gibi yalar suratı, sonra yüzün sıcaklığında süzülür damla damla. Karda gözyaşı silinmez.»

«Kim saldı onu sokaklara, annesi ya da babası yok muydu?»

«Bilir miyim, hem yürüyor nefes nefese, hem de düşünüyordum, yalnayak mıydı? Eğer öyleyse, donar allah saklasın? Kızgın sac üzerinde çıplak ayakla yürümeye benzer bu. Kar savuruyor, rüzgâr uluyor, o kara bir şekil gibi sallanıyordu ötelede. Haykırıyor, belki de can yardımı istiyordu benden.»

«Dursaydı yetişirdin dii mi baba?»

«Keşke, bir deli mi çıkmıştı yoksa yoluna, ellerini iple bağlamış, lokma lokma koparıyor muydu etlerini?»

«Olur ya baba, buralarda deli vardır.»

«Yapma be amca, ne istersin benim karcık bir çocuktan, diye yalvarıyor muydu? Ayakları takılıyor, yerlere düşüyor muydu?»

«Düşer baba, düşer, tipide yolunu göremez mi? Bir de o deli?»

«Yoksa ben bu kuduran havada olmadık şeyler mi düşünüyordum? Gazetelerde hemen her gün buna benzer haberler yok muydu?»

«Gazeteler hep böyle şeyler mi yazarlar baba?»

«Başka şeyler de yazarlar ama, böyleleri de bulunur. Evet ben bir taraftan adımlarımı sıklaştı-

riyor, bir taraftan da yolumdaki bağırın çocuğu düşünüyordum. Başkaları sıcacık sobalarının başında yumuşacık kedilerini severlerken, o canından can koparak koşsun karlarda olmaz bu. Geçtik kedileri, çiçekler bile rahattı aydınlık salonlarda, olmazdı bu.»

«Olmaz baba.»

«Son bir gayretle canımı dişime takarak yetiştin, sekiz on yaşlarında fakir bir çocuktan bu. Elleri bağlı bir delinin yedeğinde de değildi şükür. Cıvara dehşet saçan albayın kurt köpeği de oralarda değildi, ama ağlıyordu.»

«Hemen sorsaydın baba?»

«Sordum, Bak şu rüzgârın şiddetine dedim. İpi kopmuş bir uçurtma gibi alır götürür seni. Küçükçük ölün derelerde kalır, nedir derdin?»

«Ne dedi baba, seni yanında görünce korkmadı mı?»

«Yoo, aksine sevindi. Yüzünde biriken karları sildi küçücük elleriyle. Biraz da türkek, süzdü beni: Şapkam kayboldu amca, dedi, rüzgârda uçtu gitti. Karlarda koştum tutamadım, ben şimdi anneme babama ne derim?»

«Belki korkuyordu annesinden baba, şapka alacak paraları yoktu.»

«Olabilir. Ben gündüz gözüyle bir aramasını salık verdim teselli yollu. Bir delinin peşinde ezada değildi, buna sevinmiş; çıplak ve fıkara başı cezadaydı, buna da üzülmüştüm.»

Oğlum ilk defadır ki kocaman bir adam gibi düşündü:

«Neden herkesin bir yedek şapkası yok baba?» dedi.

Gerildim

gerildim çarınha yine bir İsa gibi
çivi uçarımdan beynime yürüyor
emiyo bir sülük kanımı
yılan katıyor ağusunu kanıma
kurşunlar vurup geçiyor gövde mi
bir genç yığılıyor sokak ortasına

inat tüm neronlara sezarlara
vurmada yüreğim sonrasız yarışta gibi
başlamasız bitimsiz bir yolun yolcusuyum
tüm dağları aşıyor geçiyorum denizleri

—güzelim zembilin nerde
bir meryem misin yoksa
«sarılıp gövdesine sımsıkı»
unutma
bir meryem doğuramaz kendini
doğuramaz bir isayı

çizgimi çekiyorum
meryem dimdik duruyor
ve çağırıyor zekerya'yı isa—

başkaldırı öncesinin suskunluğu içimde
taşıyorum yüzyılların hüznünü
yıldırım la bölünmüş gövdem binbir bölüğe
yüzüm her köşebaşında ölenlerin yüzü

Yusuf Alper

Kerim Korcan Hayatını Anlatıyor

Ve vaki oldu ki Sakarya'yı geçemediler :

Kimler? İstiklâl harbinde taa Adapazarına kadar sokulan Yunanlılar. Fakirdi, yaralydı, tarifsiz acılara katlanmıştı, baldan sularıyla beslediği çocuklar, Galiçya'larda, Çanakkale'lerde, Kanal muharebelerinde ölmüştü, ama gene dipdiri mağrurdu Sakarya. Nitekim İngiliz'i arkasına destek alan yeni yangıncılar Anadoluyu karış karış işgale başlayınca, bizim kasabamızda ateşle yüzyüze gelerek bu yeni belâya silâhla karşı koymanın zorunluğunu anlamaya başlamıştı. O zaman Adapazarı'nda bir hoca çıkmış, bu eli öpülecek adam halkı düşmana karşı koymaya çağırmıştı : «Her hangi bir mücahit, cepheden kaçıp, gelir evine sığınır ve onu karısı saklar, yeniden cepheye göndermezse, o kadın şer'an orospudur, kahpedir!» demişti.

Buna rağmen Adapazarı'nın düşman işgaline düşeceği anlaşıl-

ınca, Tufan dayım annemle bizi alarak, öküz arabasıyla sekiz saat çekecek olan dağ köyümüz Aktefek'e ulaşmak üzere yola koyulmuştu. Sakarya köprüsü yıkılmış, o havanın kararmasından yararlanarak bir salla nehrin karşı yakasına çıkarmıştı bizi. Ben o zaman iki ikibuçuk yaşlarında olmalıyım. İki ağabeyimle berabermişiz salda. İyi ama, Yunanlılar hissedeler bu gizli geçişi ve uzaktan salımızı silâhla taramaya başlarlar. Kurşunlar vınlamaktadır iki yanımızda, Annem beni sıkıştırır kucağında ve sırtını düşmana taraf çevirir, salimen geçeriz karşı kıyıya.

Bana bunu hem annem, hem de ağabeyim defalarca anlatmışlardır. Demem şu ki, eğer bugün yaşıyorsak, o namussuz Yunan kurşunlarının annemizin sırtını bulamamasındandır. Bir kurşun deyseydi ona, ikimizi de öldürebilirdiydi? Kimbilir, belki? Ama, annemin o anki hesabı açık, kendi gitse dahi beni ölümden kurtara-

cak. Sonra biz ne verebildik ki o kahırlar içinde ölüp giden kadınlara? O da uzun ve acı bir hikâyedir, belki yeniden döneriz bu konuya...

Karapınar mahallesi bir dağın eteğindedir. Kendi ismiyle anılandan gayri iki meşhur suyu daha vardır: Bezirgân çeşmesi, Kurt çeşmesi. Eskişehir'de fakir kucağına sığındığımız ikinci mahalledir Karapınar. Sanırım suları iyi olduğu için değil, kiralari ucuz diye taşınmıştı buraya babam. İyi de, ev sahibimiz Çolak Hüseyin eşiğini hep kapının önüne bağlıyordu. Ben bilmezden geçerken eşek bana bir tekme atsın, karnım delindi demiş, oraya cansız düşmüştüm, bir gören de olmamıştı besbelli. Ayıldığımda babacan güneş garip bir kırmızılığa bürünmüş Bezirgân sırtlarından çekiliyordu. Ben bu sefer hayatımı Yunanlılardan değil de, tekmesini kantarlı atan bir eşiğin darbesinden kurtarmıştım. Sanırım beş ya-

şımı doldurmamıştım o zamanlar.

1938 yılı Mayıs ayı ortalarında saatçi Murat usta, soluya soluya İstanbul Polis Müdüriyetinin Birinci Şube merdivenlerini tırmanıyordu. 67 yaşını çoktan doldurmuş, bunun için olacak arada durup ağrıyan belini tutuyordu, nefesleniyordu. O ara, yukardan aşağıya inen üçüncü kısım memurlarından Girit'li Ali Rıza'yla karşılaştı. Duraladı bir, işte oğlunu tutuklayan iki polisten biri buydu. Tabii selâmlaşmadılar. Kuduz bir gülüş belirmişti polislin yüzünde, biraz alaycı sordu :

«Nereye böyle babalık?»

«Oğlumu aramaya geldim» dedi Murat usta «Hani kefalete rapten bırakacaktınız? Bugün ikinci haftası?»

«Sen de hayli safmışsın?» diye karşılık verdi memur «Biz onu dün gece dövüyorduk, öldü, elimizde kaldı. Sonra koyduk bir çöp kamyonuna, sen Yedikule'ye kadar git, derelere bir bakıver.»

Yaralı baba yüreğini paslı bir bıçakla kurcalıyordu o, ama ihtiyarda beklediği panik meydana gelmemişti. Aksine yaşlı bir ağaç gibi sakindi Murat usta :

«Sizler sağolun» dedi memura «Onun yedi kardeşi daha var, ah hiçbir zaman yerde kalmaz!»

Söz konusu olan genç bendim, Murat usta da babam, polis yüzce yeni yeni tanımaya başladığım düşmanımdı. O hem doğru, hem de yalan söylüyordu babama. Beni öldüresiye döğdükleri doğrudu, ama, hayatıma son verdikleri yalan.

Gene de, anlaşılan çok şanslı canlılardandık bir bakıma: Yunan kurşunu, eşşeğin tekmesi ve polislin işkencesi öldürmemişti bizi. En acı şey nedir hayatta? Mazlum insan yığınları için say sayabildiğin kadar. Ama, işkence görmüş oğluyla, ihtiyar bir babanın poliste karşılaşması, işte bu hazin tablo zor unutulur. Babam

beni o halde gördüğünü anneme söylemeseydi de olurdu ya? İşte burasını hesabedememiş gitmiş anlatmış anneme feci durumu.

Aradan dört ay kadar geçmişti sanırım biz, denizaltı ana gemisi Erkin'de, askeri Ceza Kanununu ihlâlden, yani : «Birden ziyade askeri şahısları amire veya üste karşı itaatsizliğe veya fiilen tecavüze sevk» suçlamasıyla isyancı olarak muhakeme edilmekteydik. Komünizme duyduğum derin sevgiyi ısrarla söylemekten kaçınmıştım orada. Çünkü bu doğruyu isyancı olduğum yalanıyla birleştirmek istiyorlardı. Bense Yavuz harp gemisini on yaşımdayken, Eskişehir'de sessiz filmler zamanında, Etem efendinin sinemasında beş kuruş vererek seyretmiştim. Görüp görebildiğim buydu şanlı harp gemimizi, hepsi o kadar. Yavuz'un ünlü salvolarının dumanını görüyor, ama, top seslerini duymuyordum.

Erkin'de aylardan sonra ziyaretçi kabul edebileceğimiz söylenmişti bize, sanırım Silivri önle-

rindeydik. Annem babam suçlu suçlu geldiler. Savcının kamerasında, ağır namussuz bir havada konuştuk, daha doğrusu biraz mırdandık ve sustuk. İnsan gibi konuşma hakkımız elimizden alınmıştı. İki lâf dahi edemeyecektik içinde bulunduğumuz durum hakkında, öyleyse? Annem bana sarıldı sıkı sıkı, sessizce ağlıyor, ama, gözyaşlarını savcıya göstermek istemiyordu. Kollarını gevşettiğinde sağ elimi bırakmamış, onu gövsünün sıcaklığına bastırılmıştı. Savcı Şerif Budak benim üstümdeki haklarını artık kaybettiğini hatırlattı ona:

«Valde hanım» dedi «Biz bu vatani sokakta bulmadık. Biz bu vatani kimseye çelmelettirmeyiz, kimseye yıktırmayız. Ama, senin oğluna bir türlü anlatamıyoruz bunu. Söyle ona, aklını başına al-sın!»

Baktı kaldı annem, ne diyeceğini bilemedi. İlk defa böyle bir yere geliyordu. İlk defa böyle hükümlü bir kişiyle karşılaşıyordu. Ne kadar isterdim şöyle diyebilmesini :

«A beyim, vatan senin babanın çiftliği, benim oğlum da orada boğaz tokluğuna çalışan bir ır-gat mı?»

Ah o böyle konuşabilmiş olsa ben daha bir güçlenirdim. Çok yalnızdık şu var ki biz o yıllarda. Annelerimiz bizi seviyor, ama anlamıyorlardı. Ya da biz kendimizi annemize bile anlatamamıştık. Zordu bu işler, bugün de zor. Annemin o gün Erkin'de elimi uzun uzun gövsünden ayırmayışı sonra uzun uzun düşündürmüştü beni. O ana olarak kötü bir şeylerin olacağını sezmiş olmalıydı. Gerçekten de orada bir ayrıldık abicim, sonra aradan on yıl geçmesi gerekti kavuşmamız için. Askeri ceza kanunu beni ıslah etmiş, komünistlikten arındırılmış, anneme gerivermişti. Ben otuzlarımdaydım artık, pekişmiş fikirlerle doluydum, bu iyi. Ama beri taraftan babam 77'sini bulmuş ve çökmüştü vay bee! Çok az mektup yazmıştı Sinop mahpushanesine, eee tabii yaşlıydı adam.

Güldür Beni

güneşe kurşun sıktılar
büyüdü odalarda karanlıklar
üşüdüm, sar beni!

savaşlar unutturdu sevgiyi
sevişmeleri çoğalt
dudağımdan öp beni!

kollarım düşecek işkenceden
acılar okunuyor yüzümden
ayakta tut beni!

öldürüyor bu yenilgi
bu teklik!
çoğalt beni!

günler karanlık
günler karanlık...
ışıt beni!

Ayten Uyan

Ama, mektubunun birini şöyle bitirmişti, işte onu hiç unutamam :

«Çıktım dağlar başına seyrana hacet kalmadı,

İçtim abi keşişi bir dermana hacet kalmadı.»

İnsanda ideolojik eğilimlerin, onun doğrudan toplumla ilişkiler kurmasıyla başladığı biliniyor. Mektepte okuyarak, iş hayatında çalışarak. Ben de bu yoldan yürüdüm geldim yanılmıyorsam. Burada, Yusuf, Necati ve Sami ağabeylerimin D.D. Yolları işçisi bulunmalarının da üzerimdeki tesirine işarette bulunmak gerekir. Eskisehir'in kurtuluşu kutlanırken Demiryolcular saflar halinde Cumhuriyet alanına bir girmişlerdi kardeşim, ben heyecan ve sevinçten tir tir titremiştim ve sonradan onların tarihe yollar açan devler olduğunu öğrenmiştim. Hâlâ onları topluca yürüyüş halinde görünce gözlerimin yaşarması bundan.

İnsan gibi çalışmak, kardeş gibi bölüşmek, bu altı sözcükte idealimizin genel tanımını yapmış oluyorduk. Çoğusu arkadaşlarımızla Katışma'ya giderdik. Başka illerimizde de var mıdır bilmem? Katışma'nın özelliği şu : Herkes gücünün yettiğince getirir ve gönlünün çektiğince yer. Bizim bu kırlarda kurduğumuz arkadaş sofralarımız, evlerimizde kurulandan çok daha tatlı olurdu. Bir amaca yönelişte bu da gözden uzak tutulmamalı derim ben, bilmem siz de aynı fikirde misiniz?

Sonradan fabrikalar kurulmaya başladı ağır ağır. Dumana, gü-rültüye boğdular ortalığı. Katışma, nimetleri kardeşçe bölüşme, gibi güzel gelenekler kayboldular bu anaforda. Kara sapan, el zanaatları buralara kadar getirebilmişlerdi insanları, yok olmak o geleneklerin tarihi kaderiydi tabii. Şimdi biz geriye dönüp ah çekerek tekniğe düşman mı olacaktık peki? Hayır, çıkmaz sokaktan kurtulmak için, başka bir çıkmaza girmek neye yarar? Mesele tekniği

Kerim Korcan Sinop Mahpushanesinde

üçbeş vurguncu kapitalistin yürün-gesinden çıkarıp, onu toplumun yararı için, toplumun emrine ver-mektir. Ve insan mutluluğunu art-ık bu yolda aramaktır.

Buralara varabilen insan yü-celir, bilinçlenir, yalnız kendisi i-çin olmaktan çıkar, sınıfının em-rinde yerini alır. Gönlü dolu dolu içi rahattır artık. Aydınlanan ba-şı beladadır şu var ki? Aydınlanan kişiyi mazlumlar severler, ama za-limler katiiyen sevmezler ve de-

vamlı «Hangi taşa vurmak istiyor-sun o başı?» diye sorarlar. Ama siz katiiyen sormayacak ve onlara: «Tarih içinde kaç gününüz var?» demeyeceksiniz. Üçüncü kısım ko-miserlerinden Sedat bey babama çıkışıyordu:

«Bu kitaplar memleketi satan kitaplar baba ve senin bedbaht öğ-lun maalesef bu kitapların hepsi-ni okumuş!»

Babam sapsarı ve sessizdi o-rada: Komiser «Sovyet Esas Teş-

kilât kanunu ve Molotof'un Nutukları» isimli kitabı gösteriyordu. Bana göre şaşılacak bir şey yoktu bunda, ama onlara göre vardı. İşin acı tarafı bu değil, meselâ o komiserin bu kitabı okumuş olabileceğini geçelim varlığından bile haberi yoktu benim bavulum açılana kadar. O şaşmakta haklıydı. Kaldı ki benim orada yarattığım bilmece bununla da bitmiyordu:

«Cemiyetin asılları, Maymunun İnsanlaşması Prosesinde Emegin Rölü, Gündelikçi İş İle Sermaye, Türkiye İşçi Sınıfının Sosyal Varlığı». Böylece uzayıp gidiyordu liste ve yepyeni bir dünyayı resmediyorlardı. Polis mantığına göre bunlar memleketi satan kitaplardı. Peki memleketi alan kitaplar hangileriydi? Bunu soracak güce gelememiştik henüz. Biz şarkıların şifresini çoktan çözer olmuştuk ama beri taraftan : «Yarınki hayat yurt ufukları, herşey sizin değildir Türk çocukları!»

Üçüncü Kısım şefi Aziz Kalyoncu bar bar bağırıyordu müdüriyet penceresinden Sultanahmet tarafını göstererek:

«Aklına başına al ulan, aklını başına al! Bizimle değil, devletle karşı karşıyasın! Aklını başına almazsan, işte o gösterdiğim yerde tam dört sene yatacaksın!»

Üzülmüş gibi yaptım ama, içten içe de gülüyordum. Bu adam yarattığı kâbusla bana mahpusaneyi arattığının farkında değildi. Biz gerçi açıkça söylememiştik ama, anaya babaya çoktan veda etmiştik. Ateşten bir köprüde yarışacaktık düşmanla şimdi. Kim öle kim kala bu kanlı yarışta, biz karşıya çıkacak son manganın tamamen bizlerden oluşacağına inanıyorduk. İşte Molotof nutuklarında bunları söylüyordu. Sekiz yaşında evimden ayrılmış çiraklığa çıkmıştım ben. Eskişehir'in sıcağında kavrulmuş, Günyeli'nin sovuğunda savrulmuşum. Demek ki, kolayca vazgeçebirdim böyle bir dünyadan, demir kapıların ardına geçebirdim.

Donanma Komutanlığı tarafından tevkif edilip, Yavuz harp

gemisinin onüçüncü bölmesine atıldığım zaman, Lumbarağzı'ndaki hakim bürosunda ifade vermeye başlamıştım. Binbaşı Nazif bey, Yüzbaşı Eyup bey ve teğmen Halûk Şehsuvaroğlu hakim sınıfından görevliler olup benim ilk ifadelerimi alan kişilerdir. Şunun kaydı da bir namus borcudur ki, mevkilerinin aksine zorlamasına rağmen bana kanun çerçevesinde davranmaya özen gösterdiler.

Ama, Donanma Kurmay Başkanı Yarbay Ruhi Develilioğlu hiç de böyle değildi. Komünistlik yoluyla askeri isyana teşvik, tahkikatından resmen sorumlu olmadığı halde, beni hakim bürosuna sık sık çağırıyor, kendi aleyhime yalan ifadeye zorluyordu. Çapımı dağlar boyu aşar şeylerdi söyledikleri :

Nâzım Hikmet, Kara Harp Okulunda başladığı hareketlerle, kara kuvvetlerini ele alacak, biz de, Dr. Hikmet Kıvılcımlı, Fatma Yalçı, Kerim Korcan, deniz kuvvetlerini ele geçirerekten Türkiye'de bir kızıl isyan hareketini başlatacaktık ve bu mel'un tasarımı en ince ayrıntısına kadar biliyordu devlet :

«Öyleyse yarbayım» demiştim kendisine «Herşey meydanda, hemen kestirin bizim cezalarımızı?»

Devrek 19. Top Alayı karargâh erlerinden: 1948

«Yok yok» demişti o «Devlet senin samimi itirafını bekliyor suçunu bağışlamak için, bir saatçi çırağını geminin cundasına çekmenin zor bir iş mi olduğunu sanıyor-sun? Gençsin, kandırılmışsın!»

Sustum. Böyle elim kolum bağlı ve yüzüdeyim benim aleyhime zorlanan bir konuşmadan ne çıkardı? Ama o bırakmadı :

«Öyle anlıyorum ki» diye sürdürdü «Sen komünizm hakkında hemende hiç bir şey bilmiyorsun, ona duyduğun hayranlık da bundan. Öyleyse beni dikkatle dinle. Şimdi bu komünizmi Rusya'da yahudiler icadettiler. Kanlı oyunlarla bunu uygulamaya giriştiler. Baktılar ki bu rejim insan tabiatına aykırıdır, vazgeçseler ya? Hayır, onu bu seferde dünyaya yaymaya başladılar. İşte sen bu oltaya yakalanan zavallılardan birisin.»

Bir şeye düşman olursun, ama o şeyin ne olduğunu da bilirsin, böyle bir adama can kurban. Şu var ki, Develilioğlu'nun komünizm hakkındaki sözde fikirlerini Nazi işportasından aldığı, ya da kulaktan dolma olarak edindiği belliydi. Hadi kendisi bunlarla yetinmişti, ama bilmediklerini bir de bize öğretmeye kalkması, hayli garip buz gibi bir şakaydı.

Nitekim o da teoride yaya kaldığını anlamış olacak ki, beni hemen işkenceye almalarını emretti. Düşündü nasıl bir işkence uygulamalıydı ki, benim hemen aklımı başıma getirebilsinler? Önce, başımı usturayla kazıtıp dikiş yüküğüyle tepeme bağlatmayı gözden geçirdi, aç bitler beynimi oya-caklar, beni uygun şekilde ifadeye zorlayacaklardı. Bir de iç donuma kadar soymak, sırtıma bir küfe vermek, güneşin altında Yavuz'a kömür çektirmek vardı. Ama o, uykusuzluk işkencesinde karar kılmıştı nedense.

O böyle ağza alınmaz küfürlerle atıp savururken, Halûk Şehsuvaroğlu'nun masasının başında utancından eridiğini görüyordum. Belli ki olanları kabullenemiyor, ama bir asker hukukçu olarak a-

gırlığını da koyamıyordu. Koca bir kurmay başkanının bir korsan gibi davranması yakışık alır mıydı? Neden görevi olmayan bir konuda böyle gayretkeşlik gösteriyordu. Ben bunları araştırarak durumda değildim. Acı çektikten sonra bunun hangi doğrultudan geldiğini araştırmanın bir manası da yoktu. Siz silleyi yiyorsunuz ya, darbeyi ha Ahmet vurmuş, ha da Mehmet, beni şaşırtan bu değildi:

Erkin gemisinin büyük salonunda duruşma başladığı zaman davayı saptırmak için Ruhi Develioğlu'nun bana uykusuzluk işkencesi yaptırdığını söyledim. Şikâyetim dikkate alındı huzura getirdiler kendisini. Mahkemeye saygılı davranıp davranmamak arasında epey bir tereddüt geçirdi. Kâh arkasında, kâh da önünde bağladı ellerini. Kibirli bir edayla cevapladı soruları. Bana işkence yapmak bir tarafa, oturup iki lâkırdı bile konuşmamıştı. Şaşılacak şey. Ama söyleyecekleri bundan ibaret değilmiş. Bize döndü bir ara, ben Dr. Hikmet'le yan yana oturdum : «Tahkikatın safaatıyla alakadar olmadım. Bu hakim bürosunun işidir. Ama, bunların da ne mal olduklarını bilirim, çünkü biz de tarih-i harp okuduk!» dedi.

Haydi tarih-i harp'in Marksizmin nasıl bir fikir akımı olduğunu tartışıp tartışmadığını geçelim, bu bilir kişilerin, ya da bilmez kişilerin işidir, duruşma hakimi Salih Köniman'ın uykusuzluk işkencesi gördüğüm yolundaki ifademe içinden inandığına kalıbımı basabilirim. Ama gariptir aynı hakim sonradan bana 12 yıl ağır hapis cezasını hiç eli titremeden bastırır. Peki nasıl bir işti bu? Onlar diyorlardı ki: «Hikmeti hükümet, devletin yüce menfaatları, yurttan istikrar?» Bunların da ne menem şeyler olduklarını da biz bilmiyorduk işte.

Onlar haksızlıklarını heybetleriyle örtmek, dolayısıyla bizi mahkûm edebilmek için askeri ceza kanununun 94'üncü maddesini

zorluyor, bize ağır cezalar vermeye hazırlanıyorlardı. Amiri adli amiral Şükrü Okan avukat İrfan Emin'in müdafisi olarak tutulamayacağını peşin peşin hatırlatıyor, böylece fırtına gibi bir savunmadan kendilerini kurtarmış oluyorlardı. Ama, Dr Hikmet Kıvılcımlı mazlûm halkımız adına önüne getirildiğimiz uçurumu görmezden gelemeceğimizi cesur ve kesin sözlerle hatırlattı ve dedi ki :

«Bizi burada muhakeme eden zihniyet korkunçtur! O kadar korkunçtur ki, bunlar, yarın İngiliz sermayesine dayanan bir halife hareketi zuhur etse, hiç şüphe etmeyiz ki taptıkları Atatürk'ü bile asarlar!»

Dolu, tek ve zalimlerin yüzlerinden maskelerini alan yaman bir çıkıştı bu. Donanma davasının gerçek bir araştırması yapılıncaya kadar dik katleri çekeceğini sanıyorum.

Sonra bize zindan yolları göründü, önce İstanbul Merkez Kumandanlığı, ardından Sultanahmet, daha sonra da Sinop cezaevleri. Sevinmedik mahpusluğun bir günü bile kötü, şu var ki gözyaşı da dökmedik. Yatarak tecrübe etmemiştim ama, on sene ağır hapsin zor da olsa hakkından gelebileceğime inanıyordum. Dışarıyla ilişkilerimizin kesildiği yerde hayatta bitmiyordu ki. İçinden sürülüp çıkarıldığımız dünyanın bir küçük benzeriydi mahpusane. Orada da insanlar vardı, madem var-

dı, onların bir takım dertleri vardı.

Ortak oldum o dertlere, mazlum yüzlere derman söyledim. Kara acıları döktüm kara kalemle beyaz kâğıtlara, varıp büyük kapılara istida eyledim: Babaköy'lü Mehmet, Aydıncık'lı Koca Kadir, Bulgaryalı Ali Osman, Candarma Hüseyin, Bektaşadan Şükrü, Gartzeli Kara Mustafa, Deli Bayram, Gürcü Yusuf, Abaza Şahadetin, İncemeydanlı İrfan, Ortaköylü Ali dertlerini hep bana söylediler, ben de derman arıyordum. Hiç unutmam Horzumlu Recep dedi ki:

«Müslüman dini aşıkâr Kerim bey, sen bizim dünya ve ahiret kardaşımızsın. Allahın kulu olmıyem altı aydır bir ısıcak çorbaya kaşık vurduysen. Hep kuru tayınla idaraya çalıştım abeyim be! Ama hükümat, Recebin karnı açmış, bunu ismeylim demez ki. Dıkar encamı çatlı canımızı iplere ve fıkaraya köğünün ölüsü gibi sürükler bizi. Fıraya her zaman için urgan bulur emme, yorgan bulamaz hükümat dediğin. Onların, ipi, yağı, candması, cingenesi tükenmez abeyim bi»

Şimdi ki can üstüne davalıyım ben hükümatınan sen biliyorsun. Karım övey kardaşımı öldürdüm. Kıymet yakın mı ne, kardaşımız kırmızın rızına geçti. İlk kan etmevi düşünmedim ben yokarda allah var. Lâkin o ka-

Dayanılmayan

Al çığlar yağmış gözlerinin serinliklerine
Gizli yaşlar akıyor hasretlerin içinden usulcacık.
Duyumlar, sözcüklerin üzerinden sıçrayıp duruyorlar
Sözcüklere aldırmdan iniyorlar derinlere
En zoru buna dayanmak.
Bir dolu saç tel tel yakıyor boynumu.
Elimi cebime sokuyorum, bir şey yapmış olmak için.

Turgay Fişekçi

darlıkla kalmadı abey be, uzadı bu iş. Hadi dedim alayım üç çocuğumu çekiğim gidiyim, eyi emme hani geçimin yolu? Bir karış bilem toprağım yoğudu. Zaten toprağım olsa bu iş başıma gelir miydi? Çekilirdim eyi kötü kendi çatımın altına, kendi halımda eder dururdum. Benim kana bulanmamın sebebi bu.

Şimdi abey biz dağlarda taban gezdirirken, sen de şehirlerde akıl devşirmişsin. Diyom ki hani zahmet olmazsa, benim derdimi de yaz. Dök biricik biricik kara kalemnen beyaz kâğıtlar üstüne. Kaşlıyım, mıska gibi koynuma alıyım. Orada bir şahin gibi kuvvat olsun bana. Varıyım gövsümü gerekten hakimim masasına koyuyum. Bilsinler ki leyleğin artık yavrusu değiliz, bilsinler ki bizim de bir arkalayamız var. Hacı köylü Mehmet Gürleyen dayı : «Komünstler leçper tarafı» dediği sizin uğun. Ben de leçperim abey, hem de fakır fıkara dakımından. Şu boynuma kara yılan gibi dolanan ipi alırsan, sayılı günüdür ki, yatar çıkarım mapisleren, varır yetimlerime bir medar lurum.»

Ben bu söylenenleri anlamıştım, öyleyse Recep'in derdinden sorumluydum. Oturdum sonra pen-

ceremin önüne, kara yılan gibi dikilen demir parmaklıkları kavradım. Karadeniz enginde uğulduyordu döğüyordu dalgaları kale duvarlarını. İşte ben orada ağladım, ama kimselere göstermedim gözyaşlarımı. Recep benim güttüğüm davanın ufacık bir parçasıydı. Recep beni göreve çağırıyordu, ben bu göreve gidecektim, mecburdum da ayrıca. Kavgacı hayat, endamına bakaraktan değil, gelir işiyle imtihan eder adamı.

Ama, ama, düşmanla yeni bir cephenin kurulduğunu da hesaba katmamalıydık. Bu cephe mahpusaneler cephesi. Jandarmanın elinde sopa falaka adalet'in elinde kuru ekmek ve ip. Kanun dersenez kara cüppesine bürünmüş kocaman bir sır? Zenginle sarmaş dolaş, gelifıkarayı ısıtır. Beri taraftan mahpusanede adalet aramak, cehennemde cennet aramaya benzer. Biz öyleyken yığdık önümüze kanun kitaplarını, yığdık eendime söyleyeyim kâğıtları, kâlemleri pulları.

Kuzular kurtlarla döğüşür mü, karıncalar devlerle boğuşur mu? bundan şüphesi olan varsa gelsin benimle konuşsun. Biz sonra kolları sıvayıp birçok çapraşık davayı garibanın lehine çevirdik mi?

Horzumlu Recep'in, Ayancıklı Cemil Çavuş'un, Ortaköylü Osman'ın Ömer'in boyunlarına kara yılan gibi dolanan ipleri çekip aldık mı ve parçalayıp yere çaldık mı abicim? «Ayinesi iştir kişinin lâfa bakılmaz» Sonra gece sopetine oturdu dayılar ve dediler ki: «Hincik herşeyin hakkını konuşmak gerek arkadaşlar, üçüncü dayrada bir siyasi var, işte o delikanlı adamı ipten alı!» İşte bu benim tutturduğum en yüksek avukatlık ödülüdür. Zahmetler benim, şerefler Anadoluda haramilere karşı ilk muhalefet bayrağını açan partimin dir.

O adamlar ki çeşitli suçlardan mahkûmdular. O adamlar ki bütün dumanına boğulurdu yüzleri, o adamlar ki kuru ekmeklerimizi, kederlerimizi bölüştük, işte onlar adliyenin tozlu dosyalarında kalmamalıydılar. Dışarlara da taşımalıydık biz o gamlı yüzleri. Haramiler adaletin anatoruna düşen, demirle taş duvarla boğuşan bu çile kahramanlarını dışarda da tanımalıydılar.

Onun için : Arap Kadir'leri, Tavas'lı Halil Efe'leri, Asker Aptulla'ları, Tatar Ramazan'ları, Abdurrahman Çavuş'ları, Akse'li Ali Ağaları, Arabacı Ali'leri, Cıbil Halil'leri, Çifteler'li İsmail'leri yazdım, gücüm yettiğince bir cehennem ateşinin kızılığında göstermeye çalıştım onları. Onlar, yeni yeni kızışmaya başlayan, zamanla azgınlaşacak olan bir sınıf savaşının yan ürünleri, kanlı bir yağmurun serpintileriydiler. Ama dayanmaları, korkunç karşı koymaları, en nankör şartlarda savaşmalarıyla kimlerin bu kavgadan muzaffer çıkacağını müjdeliyorlardı.

Osmanlıdan kalan bakımsız pis mahpusanelerde, kuru ekmek yiyerek Cumhuriyet adaletinin infaz kanunlarıyla, zalim müdürlerle, gaddar gardiyanlarla, kanunsuzluğu kendine siper eden savcılarla boğuşuyorlardı. Helâ olmadığı için koğuşlarda tenekeler üstüne tüneyerek, arkadaşlarının önlerinde apteslerini ediyorlardı. Geceleri

Vatan Partisi Zeytinburnu İlçesinde «Anladık» adlı şiirimi okuyorum : Sağımda İlçe Başkanı İbrahim, Dr. Fuat Sabit ve Üzeyir Usta (Üzeyir Kuran)

mahpusane jandarma karakolunda falakaya çekiliyor, ıssız koğuşlarda kanunsuz kararsız iplere asılıyorlardı. Kar yağarken çirilçiplak demir parmaklıklara bağlananlar onlar. Zalim müdürlere tabancasını kapmak için dalanlar onlar. Bir bıçakla on gardiyayı koğuşlardan sürüp çıkarırlar onlar. Bunlar biricik biricik gerçek yüzleriyle kaleme alınmalı, sayın vatan daşlar tarafından durumları bilinmeliydi.

Ateşten bir köprüde yürüyordular mahkûmlar tabanları yanarak elleri kanayarak. Ben de onlarla beraberdim. Uzun sürmüştü bu yolculuk tam 12 yıl, halâ da bir başka manada sürüyor. Kahırlara katlanmayı öğrendim onlardan, küçük savaşları büyük savaşlara dönüştürmeyi öğrettim. Bana demişlerdi ki cezam dolunca : «Sarı bey kal bizim buralarda Boyabat'ta kal, Gerze'de kal, Ayançık'ta kal. Hallaşırız, dilleriştiriz, omuzumuza oluruz zulumkerlere karşı. Eğer kabul idersen, daim ışığımız ol bizim. O kahirli yollar da yürümek bizden, ışık göstermek sizden, bi karar böyle gidelim, bakalım soona ne olur akıllı kardaşımız be!» Hoşlandım bu sözlerden, ama dediklerini yapmadım. Hemen hemen otuz sene evveldi bu konuşmalar. Şimdi onlara hak veriyorum, neden? İstanbul'dan Ayancık'a bağırırmaktansa, Ayancık'ta olmak daha iyi de ondan.

Şüphesizki oralardaki kitapçılar da benim kitaplarımı vitrinlerine koydular. Olaki bunlardan bazıları mahkûm arkadaşlarımdan da ellerine geçmiş, dolaylı da olsa haberleşmişiz demektir onlarla. Ama benim demek istediğim bu değil, ben doğrudan kurulan insan ilişkilerinden söz ediyorum. Şu var ki onlar daha basılmadan da dinlemişlerdi hikâyelerimi, duruşma dilekçelerini, temyiz lâyhalarını dinler gibi dinlemişlerdi ve en güzel değerlendirmeleri onlardan duymuştum. Bir adam kara çalmadan, alaya almadan, insanlığının hakkını vererek anlatıyordu onları. Dikkat kesiliyorlardı ben

Taksim Abidesi Vatan Partisi çelengi önünde. Doktor Hikmet Kıvılcımlı ve eşi, Kerim Korcan. Kucağında Yıldız Korcan: Yıl 1956.

tane tane okurken, memnun oluyorlardı.

Şimdi burada biraz duralım:

— **TÜRKİYE YAZILARI** benden kısa hayat hikâyemi istediği zaman hayli düşündüm. Şüphesizki kuşbakışı birşey olacaktı bu. Ama, nereden başlamalı, nerede bitirmeliydim. Bir yazar olarak hayatıma ilgi duyulduğunu sanıyorum. O yanıma biraz olsun anlattığımı sanıyorum, becerebildim mi bilmem. Şimdiye kadar dört kitabım ayınlandı : **LİNÇ, TATAR RAMAZAN, İDAMLIKLAR, TER**

ADAMLARI. Beşinci Kitabım büyük bir devrimcinin hayat hikâyesi: **DİMİTROF GEÇİYOR**, yakında (e) yayınlarından çıkıp okuyucularına sunulacak. Aynı kitabımın **DİMİTROF MİNAVA** ismiyle Bulgarcaya da çevrileceğini sanıyorum.

TÜRKİYE YAZILARI'nın yeni sayılarını merakla bekliyorum ben. Orada bulduğumuz yazarlara ve sevgili okurlara selâmlar...

Kerim Korcan
20/Ağustos
K/Maltepe/İSTANBUL

ARİF DAMAR

alıcı kuşu kardeşliğin

Yıllardır Aranan Şiir Kitaplarının
Tümü Birden

Günden Güne / İstanbul Bulutu / Kedi
Aklı / Saat Sekizi Geç Vurdu / Alıcı Kuş
15 lira

seslerin ayak sesleri

7,5 lira

KESİT

KİTAPLAR

Çocuk ve Sınıfsal Çelişki

Şu son iki yıl içerisinde yazılan çocuk şiirlerinin nicel birikimi, ister istemez somut örnekler üzerinde düşünmeye zorlamaktadır bizi. Böylesine ürünlerin edebiyatımızda tarihsel bir gelişmeden yoksun oluşu birçok sorunların doğmasına neden olmakta. Bazılarının söylediği gibi; bu durumu, ürünlerin ayrı anlayışlardan kaynaklandığına bağlamak olası değil. Çünkü bir yerde farkına olmadan, bu yargı çocuklar için yazılan şiirlerin bir geleneğinin olduğunu kabul edişe kadar götürür bizi. Oysa biz bu geleneği kurmanın başlangıcındayız. Yani sıfır noktasında.

Masallar, fıkralar şiirleştiriliyor. Ya da çocuklar için şiirler yazılıyor. Masal ve fıkraları şiirleştirenler, çokluk bunların içinde var olan yanlış ayıklayamıyorlar. Çağdaş olana, sağlıklı olana varamıyorlar bu nedenle. Bir de masal ve fıkraların dilden dile dolaşa dolaşa, anlatıla anlatıla kazan-

dıkları şiirsel yüke bir şey katabilmeyişleri de sözkonusu.

İsmail Uyaroğlu'nun çocuklar için yazdığı şiirler bu sorunların uzağında. Konuyu kendisi buluyor, kendi yeteneğiyle şiirleştirme yoluna gidiyor. Kuşkusuz bu onun için artı bir puan. Bu doğrultuda bıkmadan usanmadan çalışması da sevindirici, saygıya değer. İsmail Uyaroğlu daha önce Gül Sağanağı'nı yayınlamıştı. Bu yapıtını değerlendirirken şöyle demiştik: «İsmail Uyaroğlu, sınıf çelişkilerini şiirleriyle çocuklara gösterme uğraşında. Sınıfsal çelişkilerin, çocuk duyarlığına uygun olarak sergilenişi, çocukların algılayabileceği, çocukca bir soyutlamaya uygun bir imge düzeniyle gerçekleştiriliyor.» (Veysel Çolak, 11 Ağustos 1976, Politika) Bu yargı, İsmail Uyaroğlu'nun yeni kitabı Çocuk Ve Şiir için de geçerli. Yalnız bir farkla: İlk kitabında çocuk psikolojisini gözönünde tutmazken, ikinci kitabı Çocuk Ve Şiir'de sınıfsal çelişkilerin yanında, çocukların bu yönünü de irdelemeye duruyor. Bu nedenle Çocuk Ve Şiir ilk kitap olsaydı diye düşünüyor, diliyor insan.

İsmail Uyaroğlu'nun önceki yapıtında saptadığımız bir eksikliği, bazı şiirlerinde amaca varamama eksikliğini yeni kitabındaki şiirlerinde sürdürüyor. İlk kitabı için, «... az da olsa çocukların bilinç düzeyini aşan, çocukların kavrayamayacağı mesajları iletiyor olmak, bilmiyorum çocukların bi-

linç düzeyini saptıyamamak diye bir sonuca bağlanabilir mi?» (a.g.y.) demiştik. Buna karşılık İsmail Uyaroğlu çocukların bilgi düzeyini açacak sorular sordurmakta sakınca görmüyor: «Babacığım, söyler misin/Niye kırmızıyla gösteriliyor da haritalarda/Defne dallarıyla çizilmiyor sınırlar?» Oysa bunun yanında çocukların yaşantılarıyla bütünleştirilen, sordurulan sorular da var : «Yoksa sizin de mi/Geç kalınca azarlıyan cezalandıran/öğretmenleriniz var/Söyleyin, niye bu aceleniz/İşçi amcalar?»

İsmail Uyaroğlu Çocuk Ve Şiir'de yalın bir dili yeğliyor. Çok sözcüklü dizelerden kaçarak doğrudan bir anlatıma gidiyor. Şiirselliği yakalıyor. Giderek, şiirleri sanatsal açıdan da eğitici bir nitelik kazanıyor.

Okuyup bitirince şiirleri her çocuk, içlerinde bir bir aslan kükrüyor şimdi.

Veysel ÇOLAK

Yaşayan Tiyatro

Özdemir Nutku, tiyatro yazılarının bir bölümünü «Yaşayan Tiyatro» (Çağdaş Yayınları-1976) adıyla kitaplaştırmış. Çeşitli gazete ve dergilerde yayımlanan kırk kadar yazıdan oluşan «Yaşayan Tiyatro», yalnızca tiyatroyla ilgilenenlere değil, genel olarak kültürle ilgilenen herkese yönelik bir

kitap. Bilimsellik ve yalnınlığın kaynaştığı; yargıların çözüm yollarının da gösterildiği yazılar, tiyatronun çağdaş temellerinin ne olması gerektiğini de sergiliyor.

«Tiyatro, her şeyden önce içinde bulunduğu toplumun tavrını yansıtan bir anlatım aracıdır.» (s. 128) diyor Özdemir Nutku. Tiyatro ile toplum ilişkisini hemen her yazısında döne döne vurgulamakla amacının halka yönelik oluşunu da gösterir. Bu konuda da: «Yeni ve halka yönelik tiyatroyu hazırlayacak devrimci eylem, tiyatroyu halka götürmekle değil, tiyatroyu halktan getirmekle başarılı olabilir.» (s. 54) diyor. Türk seyirlik sanatının geniş olanaklarını da gösterir Ö. Nutku. «Tuluat», «Ortaoyununda Yabancılaştırma Kavramı» ve «Gerçek Halk Tiyatrosu olan Meddahlık» gibi yazılarında Türk seyirlik sanatının çağdaş tiyatroya sağladığı olanakları sergiler.

Ulusal ve evrensel sorununu kültürel açıdan ele alan yazar: «Ulusal kimliğini elden kaçırmadan birleşik bir güç olarak direnen bir toplumun kültürü de ulusal bağımsızlığı koruyan, yenilmez bir toplumun kültürü de ulusal bağımsızlığı koruyan, yenilmez bir gücü vardır.» (s. 52) diyor. Ulusallıkla evrenselliğin birbirleriyle ilintili olduğunu duyumsatır bize. «Zaten toplumcu sanat, yani toplumun yararına olan sanat, ancak kişilik kazanmış sanat yapıtları ile evrenselliğe ulaşabilir.» (s. 63) görüşündedir Özdemir Nutku.

Yazar, güncel sorunlar aracılığıyla düşüncesini iletir okuyucusuna. Güncelin özünde yatan geneli yakalayarak, bunun nasıl bir dünya görüşüyle ve hangi yolla çözümlenebileceğini gösterir. Özellikle Türk tiyatrosunun içinde bulunduğu sorunları üzerine gider bu yazılarda. Bunların yanında tiyatro kişilerinin eğitimi konusunda öneriler de getirir. Çünkü: «Bir ülkenin tiyatrosu onu ileriye götürenlerle, çağın kopmalarıyla, çağının bilincinde olanlarla

araştırmalara, deneylere girenlerle varolur ve yaşar.» (s. 30)

Büyük kentlerin sokak aralarına sıkışıp kalan tiyatrolarımızı bu çıkmazdan kurtarmak ve geniş halk kesimleriyle bağ kurmanın zamanı çoktan gelmiştir. Eğer tiyatro, yaşayan bir tiyatro olacaksa hiç kuşkusuz halkla iletişim kurmak zorundadır bugün. «Yaşayan Tiyatro» ile Özdemir Nutku bize, tiyatronun toplumsal işlevini bir kez daha anımsatmakla kalmıyor, bu alanda verilmesi gereken savasının yolunu da gösteriyor. Açıklayıcı ve önerileri getirici oluştundan ötürü saygın bir yapıt «Yaşayan Tiyatro».

Ahmet TELLİ

Bedri Rahmi Nakışlı Bir Deneme

Bedri Rahmi Eyüboğlu, 20 Eylül 1975'te, zamansız ayrılmıştı aramızdan. Ardından yığınlara mal olmuş şiirlerini, resimlerini, gravürlerini (yani Anadolu'yu) bırakarak. «Halk için yazıyorum, halk için çiziyorum.» diye iri sözler etmişmidir hiç bilmiyorum, ama gerçek anlamda bir halk sanatçısıydı Bedri Rahmi. İlhan Berk'in deyişiyle «yaşamın büyük askeriydi.» Ardından yazılar yazıldı, anısına sergiler düzenlendi.

«Bedri Rahmi Nakışlı Bir Deneme» de, Koca Reis'in anısını ayakta tutan, onun yaşamaya olan tutkusunu anımsatan, yüreğe yüreğe seslenen bir kitap. Bedri Rahmi'siz bir «Mavi Yolculuk»ta, bir «ana nakış gibi» Bedri Rahmi. Bedri Rahmi'siz, ama yine de Bedri Rahmi ile birlikte yolahıyorsunuz Kaunos'a, Kalkan'a, Kekovo'ya, Fethiye'ye doğru. Bedri Rahmi ile birlikte dolaşıyorsunuz Akdeniz koken sokakları. Birlikte bir cum-balı eve bakıyorsunuz; zeytin ağaçlarına. Koca Reis'in ve onun gibi yaman yaşam tutkunlarının

«Merhaba!...» larını içinizde duyarak.

Cengiz Bektaş'ı kutlamak gerek!...

Adnan AZAR

Radar

Köy Enstitülü yazarlar arasında Hasan Kıyafet'in yerini, «Çingene Çocuğu» (1975), «Başlayan Kavga» (1976) adlı romanlarını okuduktan sonra daha sık düşünür oldum. Fakir Baykurt, Dursun Akçam, Talip Apaydın... kendilerini edebiyat çevrelerine kabul ettirmiş öncü sanatçılardır. Arkadan gelenlerin seslerini duyurmaları, yarattıkları ürünleri kitaplaştırmaları için uzun yılların geçmesi gerekecektir. Gerçekten de, Ü. Kaf-tancıoğlu, Osman Şahin, Hasan Kıyafet gibi daha genç yazarların adlarından söz ettirmeleri üç beş yıl öncesine dayanmaktadır ancak. Hemen bütün Köy Enstitülü sanatçılar feodal ilişkilerden, kırsal kesim insanlarının bilinen, yazıla yazıla suyu çıkarılmış çelişkilerinden yola çıkarırken Hasan Kıyafet, 1968 sonrası toplumsal çalkantıların, kuramsal gelişmelerin de etkisiyle yazmaya yöneldiğinden, köyü anlatma, köylüyü yansıtmaya yemine, köy kökenli kentleşen emekçilerin bilinçlenme sürecine el atmaktadır. Bu nedenle, yazarın çizdiği tipler genellikle bir kavga, bir eylem insanı görünümündedir. Çeşitli etkileşimlerle iç ve dışgöç fırtınasına yakalanarak mevsimlik işler adında bazen büyük bir çöküntüyle lümpenleşen (Garajlar, sayfa 45), ama çoğunlukla da bir direnme ve eylem ortamına kayan insanlardır bunlar Bakkallar Veresiyeyi Kesti, sayfa 58). Başlayan Kavga adlı romanıyla işçi-köylü-aydın kopmazlığının önemini savunan Kıyafet, emek-sermaye ilişkisini temel öge yaparak, kendi kuşağından önceki Enstitülü yazarlardan çok daha ilerde bir çizgiye kol atmaktadır.

Ama öteki Enstitütlü yazarlarda görülen yerel özellikler, deyimler ve köylü duyarlığı Hasan Kıyafet'in de yaslandığı doğal kaynaklardır her zaman. Bu açıdan bakılınca onu, köy edebiyatı diye adlandırılan akımın içerisinde saymak ve adını öteki köy kökenli yazarlarla birlikte anmak gerekmektedir.

Yazar, en son «Radar» adlı kitabında topladığı hikâyelerle çıkmaktadır okur önüne. Radar'ın, Başlayan Kavga'dan, hatta Çingene Çocuğu'ndan ilerde ve daha sağlam bir içeriğe ulaştığı söylenemez. Tersine, epeyce zayıf, ilk yazarlık acemilikleri taşıyan hikâyeler de vardır bu kitapta. «Şefik» «Fati», «Ömür Öğüten», «Sınır Ağacı», «Ucu Telli Mektup» kitaba alınmasa da olabilecek ürünlerken, «Radar», «Garajlar», «Çocuklar Bağışlamaz», «Bakkallar Veresiyeyi Kesti», «Top Çukuru» oldukça başarılı, kendini bir solukta okutan, etkileyici ve çarpıcı hikâyelerdir.

Başarısız saydığım hikâyelerden Şefik, konusuyla çok ilginçtir aslında. Okuma-yazma bilmeyen doğulu bir köy çocuğunun İstanbul'daki özel okullardan birinde kahvecilik yapmasıyla beliren sınıfsal çelişkiler, onun duyarlığına şamar gibi çarpılarak işlenmektedir. Ne var ki, Şefik'te hikâyecilik sanatı ikinci planda kalmakta ve konunun çarpıcılığı etkisiz bir kuruşluğa düşmektedir. Bu gibi hikâyelerdeki başarısızlığı, yazarın önceden saptadığı ve sanatına yediremediği şemalara bağlayabiliriz.

Ama, Bakkallar Veresiyeyi Kesti, Top Çukuru, Tosun, Çocuklar Bağışlamaz adlı hikâyelerde yazar, Başlayan Kavga'daki tutarlı çizgiye, sanatçılığını öne çıkaran titiz işçiliğe yeniden ulaşabilmektedir.

Bu hikâyelerde, ekmek parası uğruna korkunç kavgalar verecek canlarından, evlerinden, köylerinden olan binkez ezilmiş, bin-

kez yere çalınmış insanlar konu edilmektedir. «Radar»ın kahramanı Ali linç edilerek, «Bakkallar Veresiyeyi Kesti»nin Grevci Mehmet'i treylerle ezilerek, «Top Çukuru»nun Memiş'i kör tapası patlayan bir gülleyle parçalanarak, «Boz Tosun» da köyün ağası Gazi tarafından meselenerek öldürülmektedir. Gene «Sınır Ağacı»nda birbirlerini öldüren insanların mülkiyet ilişkileri anlatılmaktadır. Bütün bu ölümlerin, öldürümlerin nedeniyle sınıfsaldır hep. Cinayetlerin, yasa dışı eylemlerin, başkal-

dırmaların dip kökenleri ısrarla eşelenmekte ve sınıfsal bağlam en can alıcı yerinden yakalanmaktadır. Askeri tesislerde görevli Mıstır Sharplar, Saral Başçavuşlar hep aynı çelişkinin zıt kutupları olarak belirlemekte ve bağımsızlık kavgasıyla emekçi insan tavrı bir bütünsellik içerisinde yansıtılmaktadır.

Bütünüyle bir değerlendirmeye gidilirse, önemsiz sayılacak ve sözü edilmeden geçilecek bir kitap değildir «Radar...»

Ahmet UYSAL

küçük tasarruflardan
büyük yatırımlara

100 istikrarlıyla

TÜRKİYE
İŞ BANKASI

önde... güçlü... güvenilir

yeriçare

TELEVİZYON

Halkımızın Gözüyle Televizyon Ekranı

Dergimizin televizyon yazarı Oktay Güneş arkadaşımızın başarıyla sürdürdüğü yazı dizisi 7. sayımızla tamamlanmış bulunuyor. Bir uzman gözüyle ülkemizin bu alandaki sorunlarına ışık tutan Oktay Güneş, dergimizdeki altı yazısıyla demokratik ve ulusal bir kültür siyasası açısından televizyon olgusunu kalın çizgileriyle vurgulamış bulunmaktadır. TÜRKİYE YAZILARI olarak, bu değerli arkadaşımızın katkılarını övünçle karşılıyoruz. Oktay Güneş'in «televizyon» yazıları, dergimiz koleksiyonlarında umarız önemli bir yer tutacaktır.

Burada bir noktayı okurlarımızla birlikte tartışmak istiyoruz : Halka açılma eğiliminde olan ve

bu eğilimini gün geçtikçe kararlı bir biçimde uygulamak isteyen bir derginin yayım programı, televizyon gibi en geniş halk yığınlarını etkileyen bir olgunun sadece «uzman» gözüyle değerlendirilmesini yeterli sayabilir mi? Bu değerlendirme, uzmanlarca yapıldığı ölçüde, (belki daha da fazla) halkın gözüyle gerçekleştirilmelidir. Halka açılmakta kararlı olan bir kültür-edebiyat dergisinin yayım programı işte böyle bir değerlendirme-yi gerektirmektedir. Halk ne düşünüyor? Ne duyuyor? Nasıl koşullandırılıyor? Bu koşullanma karşısında etkileri, tepkileri nelerdir? Ekran karşısında nasıl bir değerlendirmeye gidiyor? Bütün bu sorular ve bunlar gibi yüzlerce sorunun yanıtı, henüz kesinlik kazanmamıştır. TÜRKİYE YAZILARI, işte bu sorulara yanıt arama kaygısındadır. İnanıyoruz ki, ilerici bir kültür dergisinin ilk saptaması, televizyon olgusunun halkımız gözüyle değerlendirilmesine olanak açmak olmalıdır. Çoğumuz izliyoruz televizyonu. Programları kendimize göre değerlendiriyoruz. Ama bu değerlendirmeler ilerici

acıdan acaba ortak bir payda altında toplanabiliyor mu? Ezilen sınıf ve tabakaların görüşü ne? Ne diyorlar? İşçiler, köylüler, emeğiyle geçinenler... Bir köy kahvesinde, bir işçi evinde, bir sendika lokalinde, bir gecekonduda ve benzeri yerlerde, televizyon seyredirken halkımızın düşünsel ve duygusal tavrı nedir?

Doğrusu, bu sorular dergi olarak bizi televizyonun halkımız gözüyle değerlendirilmesi gerçeğine itiyor. Ve bunun çözümüne katkıda bulunmak siz okurlarımızın, yazarlarımızın elindedir. Bu konudaki görüşlerinizi, izlenimlerinizi, saptamalarınızı yazın bize. Gerçeğe dayanması koşuluyla, deneme ya da röportaj türünde, ya da başka türlerde, televizyon ekranını halkımızın gözüyle vermeye çalışalım bu sütunlarda. Milyonlarca yurttaşımız ile bağ kuran bir teknolojik-kültürel-propaganda olayı karşısında kayıtsız kalamayız. Haydi! Elbirliğiyle...

Ahmet SAY

Şiir Söyleyicinin Notları

Televizyonu seyrettim,
Haberlerde bir büyük adam.
Bâyâ büyük adam ama hani:
Altmışbir santim ekranı,
Sığsın diye aldı babam.

Devalüasyon : kur ayarlaması,
Yokluk : varolanın kalkması,
Kolera : barsak enfeksiyonu,
Nurlu ufuklar : enerji kısıtlaması.

Arkasından kungfu, veciz bir dizi.
Bazen iyi inciler var ama, örneğin
«Güneştir biraz da gölgeyi yapan»
Olunca aziz pederin sözleri,
İster istemez aklıma takıldı
Böyüğün ardındaki dünya tekelleri.

Ali Cengizkan

GÖRÜŞLER

Anlatımda Tutumluluk

Her anlatımın bir dili vardır. Dildir anlatılanı taşıyan. Öyleyse, ilkin dilde ararız tutumluluğu. Dilin bir tutumlu olma özelliği var. Ama, tutumluluk bütünüyle örtmez dili. Tutumlu olmayan diller de var : Masalların, efsanelerin diline tutumludur diyebilir miyiz? Hangi meddah diline tutumlu olma özelliğini yakıştırır?

Demem o ki, tutumlu olmak dilin yalnızca bir yönü. Nedir dilin bu yönü? Hangi anlatımlar tutumlu olmayı ister?

En başta bilim geliyor usuma : Bilimin özünde var tutumluluk. Ernst Mach, «Bilim özü gereği tutumlu olmak zorundadır» diyor. Tutumluluğu bilimin başlıca bir ilkesi sayıyor. Haklı da : «Olayla-

rın bağıntısının genel, kavramsal, özetleyici her anlatımı, bir sayı tabelesinin tek bir formülle gösterilmesi, yasanın kendisi, yeni bir olayın bir başka bilinen olayla açıklanması ekonomik bir başarı olarak kavranabilir. Bilimsel yöntemler, sitematikleştirilmiş, düzenlenmiş mantıksal-matematiksel yapılar ne denli ayrıntılı olarak çözümlenirse, bilimsel etkinliğin o denli çok ekonomik olduğu anlaşılır.»(1) Gerçek amacım bilimde tutumluluk ilkesinin yerini araştırmak değil. Yolumun üstünde olduğu için şöyle bir dokunuverdim yalnızca. Asıl, yazında tutumluluğun yerini arıyorum. Tutumluluk yazın dilinde aranmalı mıdır? Tutumluluk yazın diline ne kazandırır? Nedir, ne değildir tutumluluk? Uzun uzun söyleşiler, uzun yazılar tutumsuzluk örneği midir, dili savruk kullanmak mıdır? Hiç de değil. Yazacak, söyleyecek çok şeyi olan çok yazar, çok söyler. Çokluk, azlık, uzunluk, kısalık değildir, tutumluluğun ölçüsü. Bir başka deyimle, nicelik değildir ölçü; tersine niteliktir. Bu ölçüyü, dilimiz, türkçemiz veriyor bize : «Çok konuşuyor, ama az şey söylüyor.» Çok konuşup az söylemek dili savruk kullanmaktır. Tutumluluk da az konuşup çok söylemektir. İşte size görkemli bir örnek, Nâzım'dan : Yaşamak bir ağaç gibi tek ve hür/ve bir orman gibi kardeşesine. Bu birkaç sözcükle özetlenen ciltler dolusu kitapların içeriğidir. Birey-toplum ilişkilerini inceliyen kitapların. Ama ozanca ve insanca bir özetlemedir bu. Psikolojik, sosyolojik faaliyet değil.

Sözün özetlenmesi, söze bir öz, bir yoğunluk kazandırır. Özetleme öz'den türetilmiştir. Özetleme öz'leştirilmiştir. Nedir özleştirilmek? Öz, katışıksız olandır, arıdır. Öz, damıtılmıştır, arınmıştır. Söz damıtılır, öz-söz olur. Sözün özü çıkar ortaya. Bu damıtma ve özleştirme kaygısı söz-adamlarını iylesine sarmıştır ki, sözü ortadan kaldırma düşüncesine değin varıyorlar. Yaşar Kemal bir söyleşisinde (2) «sözcüksüz yazabilmeye

kadar gidebilmeli insan...» diyor. Bir söz-adamının sözcük karşısında bu «düşmanca» tavrı neden? Gerçekte, bu bir düşmanlık mıdır? Sözcüğü olabildiğince tutumlu kullanmak, sözcüğün savrulmaması bir sözcük düşmanlığı mıdır? Değildir elbet. Ya, nedir? Sözün dostu olmaktır. Sözün dostu sözü esirger, üzerine titrer

Ama anlatımda tutumluluk cimrilik yapmak da değildir; cimrilikten ve savrukluktan kaçınmadır. Ne bir eksik ne bir fazla söylemektir. Cimrilik eksiklik, savrukluksuzluk fazlalıktır.

Tutumluluk ayrıntıları gözden uzak tutmak, anlatımdan esirgemezlik yapmak da değildir Tutumluluk, anlatım için söz konusudur; anlatılan için değil. Anlatılanın ne olduğu, nelerin anlatılıp anlatılmaması değil, nelerin nasıl anlatıldığı kaygısındadır tutumluluk.

Tutumluluk anlatıma yalnızlık kazandırır. Yalnızlık örtüsüzlüktür, çıplaklıktır. Anlatımın örtük olması anlatımı bulanıklaştırır; anlaşılmasını güçleştirir, giderek olanaksız kılar. Oysa anlatım anlaşılır olmalıdır. Anlatım gereksiz giysilerden, örtülerden soyulmakla anlaşılır olur.

Yalnızlık anlatımı etkinleştirir de. Anlatımın etkinliği sözün eyleme dönüşmesindedir. Sözün yalnız eyleme katılmaya ençok elverişli olanıdır. Yalın söz düpedüz olanıdır; aracısız olanıdır.

Yalnızlık sözü hafifleştirmez, tersine yoğunlaştırır, ağırlaştırır. Yoğunluk etkinliği artırır. Yoğun söz tıka basa doludur; boşluğu, gediği yoktur.

Şimdiye dek, hep tutumluluktan yana çıktık. Tutumluluğun anlatıma kazandırdıklarından söz ettik. Acaba tutumluluğun hiç mi sakıncası yok? Biliyoruz ki, özdeyişler, atasözleri tutumlu söyleyişlerin güzel örneklerini verirler. Çoğu kez, bir durumu saptayıcı son sözü söylemek amacıyla başvururuz atasözlerine. Atasözü hakem olur, tartışmayı bitirir. Her men her duruma uyan bir atasözü-

mü vardır. Atasözü söylenince akan sular durur. Kimse tersini söyleyemez.

Atasözleri bize rahatlık verir. Öyle ki düşünme zahmetine bile katlanmayız. Bizden öncekiler bizim yerimize de düşünmüşlerdir. Bize onların söyledikleri bu özlü sözleri yinelemek düşer. Hem özlü sözlerin bellekte tutulması da kolaydır. Sıkışırın bir tane savur, çık işin içinden. Düşünmeye, araştırmaya ne gerek var.

Diyeceğim, öz-söz, sonsöz değildir. Her zaman söyleyecek yeni sözlerimiz olmalı. Bir de özlü sözlerimize sığınmamalı. Özlü sözün alıcısı çoktur. Çekicidir. Göz kamaştırır. Dikkat edilmezse gözü köreltir. Gözlüksüz güneşe bakılmaz. Sakınca sözün özünde değil, ona bakışımızdadır.

Tutumluluk üzerine bunca söz ettim. Çoğu tutumlu olmayan sözler. «Madem tutumluluk o denli önemlidir, sen neden tutumlu olmuyorsun?» denirse, bunu yanıtlayacak sözüm yok. Çünkü bu bir yetenek işidir, ustalık işidir. Benim boyumu aşar. Ama biri çıkar da, «Tutumluluk yazın için sorun değildir. Yazar hiç de tutumlu olmak zorunluluğunu duymaz. Tersine, yazar için tutumluluk yerinecek bir şeydir, yazarı kısırlaştırır.» derse ona söyleyecek sözüm vardır : Bu yazımda hiç kimsene birşey «dikte» etmeyi amaçlamadım. Buna ne gücüm yeter, ne de böyle bir hevesim var. Ben yalnızca anlatımın bir özelliğini saptıyorum. «Dikte» etmek değil, saptamaktır amacım. Örnekleri çoğaltabilirdim, ama bir yazın eleştirisi yapmıyorum, yazının bir sorununa değiniyorum. Tutumluluk yazın için gerçekten bir sorun mudur? Yazı adamı tutumlu olduğu için çoğu kez biz bu özelliği farketmeyiz. Tutumlu olmayan yazarlar,

(1) Die Leitgedanken meiner naturwissenschaftlichen Erkenntnislehre und ihre Aufnahme durch die Zeitgenossen, Leipzig 1919.

(2) Yaşar Kemal ile Söyleşi, Türkiye Yazıları, sayı. 6

yazının dışına itilmişlerdir; «lâf ebeleri»dir onlar, yazar değil. Tutumluluk, tutumsuzluğa karşıttır. Tutumsuz, «lâf ebesi»dir. Hangi yazar «lâf ebesi» olmak ister. Ancak, tutumlu olmaya daha çok ya da daha az özen gösteren yazarlar vardır. Bu da onların bileceği iş-tir.

ÖMER NACİ SOYKAN

Mizah Sanat Değil mi ?

Çoktandır dikkat ediyorum. Nedense sanat dergilerimizde hiç mizaha yer verilmiyor. Yoksa mizah sanat sayılmıyor mu? Şimdi diyeceksiniz ki, ayrı mizah dergileri var. Eğer mizah ürünleri okumak istiyorsanız onları oku. Okuyayım, peki ama şöyle bir düşünelim. Ülkemizde kaç tane mizah dergisi var ve hangisi kaliteli?..

Bu soruya yanıtımız olumsuz olacaktır. Gerçi epeyce mizah dergisi var ama çoğu sulu, yavan şeyleri mizah diye sunuyorlar okurlarına. Sayfalarını koca koca resimlerle, karikatürlerle ve sözüm ona güncel esprilerle dolduruyorlar. Çoğu mizah öyküsü yayınlamıyor, mizahla ilgili araştırma ve inceleme yok hiçbirinde... Hele sanat değeri olan mizahi şiirin esamisi bile okunmuyor!..

Hani nerde bizim Şair Eşref'lerimiz, Neyzen Tevfik'lerimiz? Hepsini masal mı oldu, yoksa meydan mı bulamıyorlar? Sanat dergilerinde hiç hiciv, taşlama, yergi şiirleri yayınlanmıyor. Güldürüp düşündüren yazılar yok. Yoksa mizah şaklabanlık, palyaoluk mu sayılıyor artık, ciddi sanatçılarımızın böyle gayri ciddi şeylerle uğraşacak vakti kalmadı mı?..

Mizahla sanat ve edebiyat iyice kopuk birbirinden. Sanat dergileri mizah yazıları, şiirleri yayınlamadığı gibi mizah dergileri de sanatla, edebiyatla ilgili bir yayında bulunmuyorlar. Oysa eskiden Ahmet Haşim'in şiirlerine az mı mizahi nazireler yapılmış, Yahya Kemal'in az mı karikatürleri çizilmiş. Bu iş Orhan Veli'ye ka-

dar sürmüş. Orhan Veli şiiri önce garipsenip alay konusu olmuş, mizahçılara epey sermaye olmuş. Ama ondan sonra tıss... Sermaye kediye yüklenmiş anlaşılır!

Günümüzde mizah yazarı olarak bir Aziz Nesin değer görüyor, sanat dergilerinde de adı, sözü geçiyor. Diğerleri ne kadar uğraşsalar ne çıkardıkları kitaplarından söz ediliyor, ne yapıtları yankı uyandırıyor yayınlanan sanat dergilerinde. Bir de Salah Bırsal var sanatla mizahı birleştiren ve bu yüzden yazıları sıkılmadan zevkle, ilgiyle okunan. Diğer yazarlarda yersiz bir somurtkanlık görülüyor... Haldun Tanerle Rifat Ilgaz da tiyatrodaki hikâye ve romanda mizah çeşnileri sayesinde ön plana geçip geniş okuyucu kitlesi bulan sanatçılardandır. Bir zamanlar şair Hasan Hüseyin mizah öyküleri yazardı. Şimdi o da yazmaz oldu nedense...

Günümüzde bu kadar önemsenmemesine karşın mizah her devirde toplumun uyanmasına, gerçekleri görmesine, aksak, kötü, çirkin yanların anlaşılmasına neden olmuş büyük, yararlı, iyi, güzel bir sanattır. Bu bakımdan ona gereken önemin verilmesi zamanı gelmiş, hatta geçmişti bile. Toplumcu sanatın vazgeçilmez öğelerinden biridir mizah.

Erhan TIĞLI

MEKTUPLAR

Ahmetçim

Değerli kardeşim,

Dün kapımızda postacının sesini duyunca : «Bu mektup Ahmet Say'dan?» dedim, gerçekten de yanlışmamışım. Demek başka bir şey dilemiş olsaydık o da olacaktı. Nedir o başka şey, insanoğlu ömrü boyunca koşar durur o şeyin peşinden, ama gene de bir dostun mektubundan daha değerli bir şey olamaz. Dertleri paylaşır biraz hafiflersiniz, insanlara mektup yazma-

yı öğretmeli önce, bakın o zaman nasıl bir sevgi trafiği kurulur ve canlılar yalnızlıktan kurtulurlar. Dert de müşterektir neşe de.

Resim meselesini sonradan ben de düşündüm aziz kardeşim. Em-salleri hatırlayarak buldum bunu. Demek boşluğun ben de farkına varmışım. Bununla beraber uyarman gene de iyi oldu. Şöyle bir resimlerimi gözden geçirdim ve garipsedim şu gök kubbe altındaki varlığımı. Ne büyük borçların altında doğmuşuz şu muzdarip ülkemizde ve ne kadar az ödeyebilmişiz. Ömür denilen şeyin tamamı ne kadar az yapacaklarımızı gözönüne alınca ve biz işin farkına varınca, otobüs de kaçmış oluyor genellikle. «Oğlum paşa olacak» diye beşliğini sallamak ne kötü bir aldatmacadır? «Oğlum savaştacak hakları için» diye sallamalı beşliğini. İnsanı korkunun ötesine geçirmeli.

Bunda emekçi ailelerin çok büyük sorumluluğu var. Kuzu yetiştirilen bir yavru, hiçbir zaman kurt olamaz, döğüşemez. Sinop cezaevinde genç bir katil vardı: Kemal Keleş, Trabzon'lu. Benim atölyemde çalışıyordu Üçüncü devre veremdi. Annesi gelmişti ziyaretine. Ben de çıktım ve şöyle söyledim bu dişi kartala benzeyen kadını ve dedim ki :

«Valde neden teşvik ettiniz bu çocuğu? Bakınız şimdi veremle boğuşuyor burada.»

Acı acı güldü kadın :

«Benim oğlum tavuk olup yaşayacağına, horoz olsun olsun» dedi. «Onun ağabeyini vuran, kollarını sallayıp dolaşırken, benim oğlum nasıl yaşayacaktı utanmadan?»

Kemal Keleş ipincecik kalmış. Ömrünün baharını görmeden dünyamızdan çekilmeye hazırlanıyordu. Ama, o halinde bile ünlü kabadayılar çekinirdi kendisinden. Bu çocuk sosyal bir savaş akımına kazanılmaz mıydı? Cesur ve namuslu yüreğiyle ülkemize faydalı olamaz mıydı? O hayata iyi hazırlanmış, yazık ki yanlış bir yolda kullanılmıştı.

Kerim KORCAN

..bir tanesini seçiniz

- herkese 200.000 lira
- çocuklarımıza 300.000 lira
- emeklilere ikramiyeleri kadar

ev kredisi

..yuvanıza huzur?
yaşamınıza güven!

**TÜRKİYE
EMLAK KREDİ
BANKASI**

Orhan Şaik Gökyay

Kısa adımlarla yürüyormuş izlenimini veren uzun boylu bir adam. Göze ilk çarpan yanlarından biri de ciddiligidir. Öyle pek alışılmış bir ciddilik değildir onunki, ömür boyu izlenmiş bir ilkenin dışavurumudur. O hüzünlü, içekapanımsı hali biraz da az konuşmasından doğar. Yetmiş beş yaşında bugün. Çocuğumuz ilkokulda tanışmışızdır onunla: «Bu vatan toprağın kara bağrında/Sıradağlar gibi duranlarıdır;/Bir tarih boyunca onun uğrunda/Kendini tarihe verenlerindir.» Kırkını aşmışlarımız ezberlemişti onun bu manzumesini. Bugün de ilkokuldaki oğullarımız, kızlarımız ezberliyor...

Bizde çok sık görüldüğü gibi Gökyay da şiirle girdi yazına. Ahmet Hamdi'nin 1922'de, Kastamonu'da yayımladığı, İsmail Habip'in başyazarlığını yaptığı Açıksoz Gazetesinde yayımladı ilk şiirlerini. Romantik duygularla dolu dizelerle karşılaşırız o şiirlerinde : Lekesiz akşam renklerinin yansıdığı bir koyda dallarını yıkar bir zeytin ağacı. Ve yapraklarında günün gamları şebnemleşir. Ve akşam olgun zeytinler gibi düşer engine. Hüzünlü, insansız, dingin bir doğadan fotoğraflar.. Doğayla yakından ilgilenir. Ama şiirli resimlerini pek çizememiştir. O çağda Servet-i Fünuncuların, daha çok da Ahmet Haşim'in etkisindedir. 1925'lerde, Balıkesir'de yayımlanan Çağlayan'da Karacaoğlan koşmalarının havasını yakalamaya çalışır gibidir. Demek ki ilk şiirlerindeki o hava, hastalıklı bir ruhtan yansımalar değildir. Gökyay ne kadar sağlıklı olduğunu daha sonraki çalışmalarıyla da gösterecektir. Meh-

met Âkif'in de edebiyat sohbetleri yazdığı Çağlayan'a gururla gelmiştir. Ama sonra, Hicranlı Yollar'da Visal ararken katıldığı Hengâmeli Kervan'ı bırakır. Canan Karşısında Sabah'ı beklemektense, bilim denizinde yıkanmak için hazırlanmaya başlar. Çok sonraları Ülkü'de, Türk Dil'i'nde de şiirler yayımladı, ama şiirlerini bir kitapta toplamadı. (Emine Gürsoy ile Prof. G. M. Meredith Owens, R. Toomey'in bilgileriyle, bazı şiirlerini 1976'da, Türkçe-İngilizce olarak, «Birkaç Şiir» adıyla küçük bir kitapta topladılar.) Öyle anlaşılıyor ki şiirden kendi adına çok şey beklememiştir Gökyay. O gur emeğinden şiire küçük bir pay ayırmıştır. Denebilir ki Türk Dilinin kaynaklarını günümüze akıtmak

uğruna şairliğini feda etmiştir. Yoksa şiir dalında daha başarılı olabilirdi.

Gökyay'ın araştırmacılığı 1930'larla başlamış olmalı. O yıllarda Dedem Korkut'la ilgilenir. 1938'de başarılı bir kitap koyar ortaya : Dede Korkut. Ama Gökyay bu kitabındaki başarısıyla yetinmeyecek, Dedem Korkut'un çalışkan, verimli, değerli bir torunu olduğunu gösterecek, ona çok daha büyük başarılar katacaktır. Dede Korkut ilgiyle karşılanır. Kitabı eleştirenler arasında Hüseyin Orkun, Gökyay'ın kendi deyimiyle, «kembüm» eder. Abdülkadir İnan, Hüseyin Cahit Yalçın sevinçle kutlarlar onu. İtalyan Ettore Rossi çok övücü sözler söyler. Ama öyle görünüyor ki

Belgeler

«Rus dilini bozuyoruz. Gereği yokken yabancı sözcükler kullanıyoruz. Ve onları yanlış kullanıyoruz. Rusçada üç anlamdaşı -nedochoty, nedostaki, probely- varken yabancı defekty sözcüğünü kullanmak neden. ... Okumayı daha yeni öğrenmiş bir kimse yabancı sözcükleri bir yenilik gibi kullanırsa bağışlanmak gerekir, ama bir yazar için hiç bir özür yoktur. Yabancı sözcüklerin gereksiz yere kullanılmasına karşı savaş açmamızın zamanı değil mi?»

Kabul etmeliyim ki yabancı sözcüklerin gereksiz kullanımı canımı sıkıyor (çünkü bu, yığınları etkilememizi güçleştiriyor), ama gazetelerde yazan kişilerin yaptıkları bazı yanlışlar beni gerçekten öfkeliendiriyor.»

(V. I. Lenin, «Stop Spoiling the Russian Language», Collected Works, Progress Publishers, Moscow, Second printing 1974, C. 30, s. 298.)

Gökyay'ı en çok kıvandıran, Nihal Atsız'ın «Kitabı hazırlayan hakkında, büyük değer taşıyan beğenileri»dir. İttihat ve Terakki dönemiyle birlikte hızlanan Türkçülük akımına bağlıdır Gökyay. Denebilir ki bu akımın ileri gelenleri arasında Ziya Gökalp'tan sonra ciddi çalışmış tek kişi odur. Gökyay'da Türkçülük Avrupa burjuvazilerinin şovenliğinde, ırkçılığında görülen o katı, kaba dışavurumdan kurtulmuş gibidir. Daha çok, derin bir Türklük sevgisi olarak gösterir kendini. Ama ideolojik kökeni başka değildir. Törenlerde Gökyay'ın «Bu Vatan Kimin?» adlı ünlü manzumesini büyük coşkuyla okumuş o ak yakalı, kara gömleklilik okul çocuklarından kaçtı bugün onun gibi düşünüyor acaba? İdealist tarih anlayışına yöneltilmiş marksçı eleştiriler elbette Gökyay'ın tarih anlayışı için de geçerlidir. Ama bu, Gökyay'ı değersiz kılmaz. Gökyay'ı Gökyay yapan, yapıtlarında bu eleştirilerden sonra bozulmadan kalan şeydir. Gökyay'ın önemi, değeri burdadır.

Ele aldığı konuya büyük bir sevgiyle verir kendini Gökyay. Onda büyük emek cömertliği, bizce, ancak sevgiyle açıklanabilir. Konuyla ilgili her şeyi inceden inceye taramakta son derece titizdir. Mercimek Ahmet'in «Kabusname» çevirisini yayıma hazırlarken, Üçüncü Ahmet zamanında, Nazmi-zade adında birinin «Kabusname»yi yeniden gözden geçirmiş olduğunu öğrenir. O nüshayı bulunca ya kadar durdurur çalışmasını. Sonunda bulduğu o nüshada ise birkaç düzeltmeden başka bir şey olmadığını görür. Bilimsel çalışmalarda işbirliği ilkesine kesinlikle uyar : «Kabusname»yi hazırlarken çeşitli konularda uzmanlara danışmış, örneğin «müneccimlik» konusunda Prof. Fatin Gökmen'e başvurmuştur. Bilimsel çalışmalarda eleştirinin gereğine tam inancı vardır : «Kabusname»yi hazırladıktan sonra Kilisli Rifat Bey'e götürüp gözden geçirmesini dilemiş-

tir. Oscar Wild'a hayrandır, vurgundur ondaki bireyselciliğe. Ama bilimsel çalışmalarında bireyselciliğinden her zaman kesinlikle kaçınmıştır.

İncelediği kaynakları seçerken çok titiz ve bilinçlidir. İdeolojisini hep gözönünde tutar. İmamî'nin «Hannâme»sini ele almış olması boşuna değildir. Ama ortaya koyduğu yapıtlarda, ideolojisinin zorunlu sonuçları olan eksikler ve aksaklıklar dışında, verdiği belgeler, vargılar öyle kolay kolay tartışılacak gibi değildir. «Hannâme» onun bu yanını açıkça ortaya koyar. Osmanlı denizcilik tarihine özel bir ilgi duymuştur Gökyay. Bizde kimileri Piri Reis'in «Kitab-ı Bahriye»sini E. v. Daeniken'in «Tanrıların Arabaları» adlı sululuğunu okuyarak öğrenmeden çok önce, Gökyay o yapıtı ciddi bir biçimde tanıtmıştır. İşini eksik veya yarım bırakmaktan hiç hoşlanmaz. Kâtip Çelebi'yle ilgilenmesi bundan ötürüdür. Onun «Tuhfet-ül Kibar fi Esfâr-il-bihar» adlı kitabını günümüz yazımına kazandırmıştır. Bu kitaba emek vermesinin başka bir gerekçesi de, çoğunlukla Arapça yazmış olan Kâtip Çelebi'nin bu yapıtındaki sağlam Türkçe olmalıdır. Türk yaşamının göğüs kabartan olaylarına düşkünlüğü de bu gerekçelere eklenebilir.

Gökyay'ın araştırmacı kişiliğini, kimliğini bütün ayrıntılarıyla yansıtan «Dedem Korkudun Kitabı»dır. Onyılların emek ve sabır ürünüdür bu kitap. (21 sayfalık yanlış-doğru çizelgesi ise böyle ürünlere kimlerin ne kadar değer verdiğini belgeler gibidir.) Bu kita-

bında bir üniversitenin yapmadığını, belki de yapamadığını başarmıştır Gökyay. «Dedem Korkudun Kitabı» gerçekten bir üniversiteyi kışkıracak niteliktedir. Metin, bütün nüshaları karşılaştırılarak verilir. Özenle hazırlanmış bir sözlük eklenir. Kitapla ilgili olup da Türkçe ve yabancı dillerde yapılmış yayınlar tamdır. Burada adları bile sayılamayacak ayrıntılara girilir. Haritalar, resimler, fotoğraflar vb. hiç biri unutulmaz. Emeğe saygılı kişilerin göğsünü kabartan bir üründür. «Dedem Korkudun Kitabı». Gökyay'ın kitaplaşmış araştırmacı kişiliğidir. Dedem Korkut'la ilgili her türlü çalışmada güvenle, öncelikle başvurulacak kaynakların belki de birincisidir. Onun için, bir daha söyleyelim, Gökyay, Dedem Korkut'un çalışkan, verimli, değerbilir torunudur. Ve bundan ne kadar kıvanç, övünç duysa hakkıdır.

Bazan, örneğin bir şiir okurken, coşuveren bir insandır Gökyay. Bu hali, karakterinin kalın çizgilerine aykırı gibi görünür ve insanı şaşırır. Çok efendi, çok edepli bir insandır. Tartışmalarında da öyledir. Ama kaynaklardan uzaklaşanlara, sapanlara karşı acımasız olmasını engellemez bu. Tartışmalarında konudan ayrılmaz. Saldırganlığı, doğrudan saldırıyı sevmez. Başlangıçta saldırılan kanatta bulunmayı yeğler. Az bilinen veya genellikle gözden kaçan bir yanı da ince bir taşlamacı olmasıdır. Bunun belgesi Muharrem Ergin'e karşı kaleme aldığı «Düçent-nâme»dir. Bir Osmanlıca doçentine en koyu Osmanlıcayla verilmiş «nefis» bir yanıt! Böyle hallerde kaleminden ağı damlar Gökyay'ın. Oysa başka zamanlar «baldan tatlı» bir dill vardır.

Ve Gökyay, bugün, Türkçe'nin geçmişiyile, eski metinlerle ilgilenen gençler için güvenilir canlı başvurağıdır. Dürüst, iyi üretken bir burjuva araştırmacıdır. Onu önemsememizin gerekçesi de budur.

Tel: 19 39 87 - 18 05 20

Aşağıdaki yazı, Devrimci Şair Enver Gökçe'nin 35. sanat yılında Asım Bezirci'nin yaptığı konuşmanın tam metnidir.

Enver Gökçe Üstüne Konuşma

Asım Bezirci

Sayın dinleyenlerim,

Sevgili kardeşlerim.

Çok heyecanlıyım, bazı sürçmelerim olursa hoş karşılanırsın. Aynı zamanda çok mutluyum, çünkü Enver ağabey gibi seçkin bir sanatçının 35'inci yıldönümünde konuşmak beni hem coşturuyor, hem de sevindiriyor. Onun için, bu geceyi düzenleyen genç arkadaşlara kendi adıma teşekkür etmek istiyorum.

1968'deydi, May Yayınevi benden bir antoloji hazırlamamı istemişti. Adı «Dünden Bugüne Türk Şiiri» olacaktı. Antolojiyi düzenlerken, -toplumcu olsun olmasın- sanatında değer gördüğüm herkesi kitaba koymak istedim. Bu arada devrimci şairlerimizimizin ürünlerini de eski dergilerin tozlu yaprakları arasından çıkararak kitaba aldım. Kitap yayınlandıktan sonra Varlık Yıllığı'nda bir yazı çıktı. Yazı Doğan Hızlan'ındı, şöyle diyordu : «Nice gençler bu Antolojide yer alan İhami Bekir Tez, Niyazi Akıncıoğlu, Hasan Basri Alp, Enver Gökçe, Fethi Giray adlarını ilk olarak duyduklarını söylediler.» Bunun anlamı şuydu: Şiirimizin nice değerli sözcüsü toplumun halk yararına değişmesini istedikleri için, egemen sınıfların ideolojisi ve çıkarlarıyla çatıştıkları için yıllarca edebiyat antolojilerinden, tarihlerinden, yıllıklarından, basınından, radyosundan uzak bırakılmışlardı. Doğan Hızlan'ın satırları egemen sınıfların devrimci yazarlar üzerinde nasıl amansız bir baskı, sansür ve gölgeleme yaptığını apaçık ortaya koymaktadır. Ama, Tefik Fikret'in bir şiirinde söylediği gibi, «Geceler tulu-ı haşre kadar sürmez», bir gün karanlık yirtılır.

Enver Gökçe'nin şiirleri Ant, Gün, Söz, Meydan dergilerinde yayımlandığı yıllar üniversitede öğrenciydim. İkinci sınıfta bilinçlenmiştim. Ancak birkaç şiirini okuyabilmiştim. Çünkü yazdığı dergiler peşpeşe kapatılmıştı. Şiirlerini bulup okumak başlıbaşına bir sorundu. Şiirleri yıllarca sonra okuduğum zaman enikonu çarpıldım, büyüledim. Hemen birkaçını antolojime aldım. Ardından, Enver Gökçe'nin bütün şiirlerini derlemeğe karar verdim. Dergilerin, gazetelerin tozlu yaprakları arasında onların gömülü kalmasına gönlüm razı olmamıştı. Gerçi, Enver Gökçe'nin şiirleri yayımlanalı

yıllar olmuştu. Ama yeniden okuyunca, sanki bugün yazılmışlar gibi geldi bana. Gerek kendi bireysel yaşantımın, gerekse çevremde gördüklerimin Enver Gökçe'nin şiirlerinde yankısını buluyordum. Demek ki şiirler eskimemişti. Hâlâ canlı, dipdiri idi. 1967'den sonra on yıl daha geti. Yine Enver Gökçe'nin şiirlerini okuduğumda aynı canlılığı buluyorum onlarda. Bunun sebepleri bence şudur:

Enver Gökçe geçicideki sürekliliği, günceldeki yaşantı bulup şiirine koyabilmiştir. Başka türlü söylersek, Enver Gökçe, topluma, yaşadığı ülkenin gerçeklerine geleceğin gözüyle bakmıştır. Devrimci bir görüşle bakmıştır. Toplumda, çevresinde olup bitenlerin en özlü olanını, en temel olanını yakalayıp şiirine koymuştur. Bu koyuşunu da göstermektedir: Enver Gökçe'nin şiirlerini yayımladığı günden bugüne kadar toplumumuzda birtakım değişmeler olmuştur, fakat bunlar temele inmediği için, parmak basılan gerçeklerde bir değişme olmadı. Enver Gökçe'nin şiirleri hâlâ yaşamaktadır. Nâzım Hikmet'in bir şiirinde geer:

Ne ah edin dostlar, ne ağlayın;

Dünü bugüne,

bugünü yarına bağlayan!»

Enver Gökçe'nin şiiri dünü bugüne, bugünü yarına bağlayacak bir perspektifle, devrimci görüşle kaleme alınmıştır.

Enver Gökçe'nin şiirinde bulduğum ikinci özellik şu: Enver Gökçe ulusalla evrenseli birleştirmesini bilmiştir. Şiirlerini Ant dergisinde yayımladığı sırada, dünya kanlı, alevli bir savaşın içindeydi. Enver Gökçe bu savaş yüzünden hem insanlığın uğradığı yıkımları, hem de kendi ülkesinin çektiği sıkıntıları dile getirdi. İkinci Dünya Savaşı demokrasilerin, halk demokrasilerinin de faşizme, emperyalizme karşı savaşıydı. Enver Gökçe de şiirleriyle bu savaşta yerini aldı. Yurdunda da emperyalizmin, faşizmin yordakçılığını yapan birtakım kara güçler vardı. Enver Gökçe bu kara güçlerle de savaştı. Başka bir deyişle evrensel ulusal bir arada görmenin, kaynaştırmanın yolunu buldu. Bunu bir örnekle vermek istiyorum:

Şimdi, göz aydın etme zamanıdır.
Yeni bir dünya doğuyor.
Şorul şorul giden kan pahası.
Müjdeler, müjdeler olsun
Yeni bir dünya doğuyor
Zincir seslerinden
Verem basillerinden uzakta...
Büyük ölülerini bağına basıp
Yaralı insanlarımız
Kahramanlarımız konuşuyor:
«Benim olsun, senin olsun, bizim olsun,
Hani kardeşlerimiz vardır ya
Bu dünyada.

— Kız kardeşlerimiz, annelerimiz, şairlerimiz —
Dum dum kurşunuyla vursalar da
Her zaman böyle döğüşeceğiz:
Gırtlak gırtlığa, diş dişe, tank tanka
Demokrasi için,
Eşitlik ve hürlük uğruna»
Bir mermi de benden aslanım
Bir mermi de benden
Bir mermi de benden
Zafer topları, mübarek namlular!

Bu okuduğum parça da gösteriyor ki, Enver Gökçe kendi ülkesinde, dünya savaşının bir eri gibi kalemiyle çarpışmaktadır. Emperyalizme ve faşizme karşı barış, kardeşlik ve özgürlük için savaşmaktadır. Savaş bugün de sürüyor. Dünyanın dört bucağında, geri bırakılmış ülkelerde, sömürgelerde halklar emperyalizme, faşizme karşı, kurtuluş için savaşıyorlar. Enver Gökçe'nin şiirleri bu yüzden günceldir, yaşamaktadır.

Enver Gökçe'nin bir başka özelliği de yerellelik ulusallığı birleştirmesidir. Enver Gökçe Erzincan'ın Kemaliye ilçesinin Çift köyünden çıkmıştır. Bir köylüdür, halktan bir insandır. Üniversitede öğrenim görmüş, aydın olmuş, fakat hâlâ bir halk gibi yaşamaktadır, halktan biridir, halkın simgesi olmuştur. Nitekim, Enver Gökçe'nin şiirlerini okuyanlar. Çit köyünün gerçeklerini, sesini, duyarlığını, renklerini görmekle kalmazlar, onun Anadolu'nun, Türkiye'nin bir parçası olduğunu da görürler. Enver Gökçe bu yerel gerçekliğe, ulusal bir gerçekliğin parçası olarak bakmasını bilmıştır. Yani yerelle ulusali, özelle geneli başarıyla birleştirmiştir. Onu yalnızca kendi köyünün şairi olmaktan çıkaran, ulusun şairi olmasını, halkın şairi olmasını doğuran etkenlerden biri, sanıyorum ki, budur. Şimdi bunu belgeleyen kısa bir parça okuyacağım :

Ben, bizden olan bütün insanların dostu;
Adı, haritalarda bile bulunmayan
Bir köyündenim Anadolu'nun.
Güzel şeylere hasrettir memleketim,
Güzel şeylere hasret bu dünya.
Yıllardır, kanda ve ateşte mısralarım
Yanan şehirlerin,

Ağır tankların tekerlekleri arasında.
Biliyorum,
Yaylım ateşlere girilmiştir gönlümüzce
Pasifik kıyılarından Volga'ya kadar.
Benim arzumanım kaldı
Hürriyet boylarında tank oynatanlarda.
Bütün kıtalarda
Tulu arzda, islâm içinde, küffar içinde
Mülhit, mümin ve vatanseverim.

Bu parça da göstermektedir ki Enver Gökçe köyünden söz ederken aynı zamanda ülkesinden ve yurdundan söz ederken aynı zamanda bütün dünyadan söz etmektedir. Yani yerellelik ulusallığı, ulusallıkla evrenselliği yan yana yürütmektedir.

Enver Gökçe'nin yaşarlı olmasını sağlayan bir sebep de onun halk kültüründen ustaca yararlanmasıdır. Enver Gökçe folklorun, halk dilinin, halk şiirinin zengin verilerini devrimci bir görüşle eleştirerek özümlemiş, ondaki değerli, diri yanları kendi şiirine aşlamıştır. Bundan ötürü, onun şiirini şehirdeki işçi gibi köydeki ırgat da okuyup anlar, sever, üniversiteler bitirmiş aydın da okuyup anlar, sever. Demek ki onun şiirleri insanlar arasında sınır çizmiyor. Bu, halk kültürünü bilinçle, halkça bir görtişle değerlendirmenin sonucudur.

Enver Gökçe'nin şiirini yaşarlı kılan özelliklerden birisi de, onun, estetikçe yetkin bir düzeyde oluşudur. İlerici bir dünya görüşüne yaslanması, toplumcu/gerçekçi bir açıdan çevresine bakması ve bu bakışı estetik yetkinlikle birleştirmesi onun şiirini sağlam temellere oturtmuştur.

Başta da söylediğim gibi, Enver Gökçe'nin şiirlerini eski dergilerde okudum, antolojime aldım, fakat dayanamadım, tuttum hepsini derledim. Bir yayınevine götürüp verdim. Yazık ki 12 Martta sıkıyönetimin balyozu şiirlerin kaybolmasına yol açtı. İçimde bir sızı vardı, «Bu şiirler çok güzel» diyordum, «bunların yayımlanması gerek!» Sonunda bir yayınevi «Dost Dost kavga» adıyla derlediğim şiirleri bastı. Kitap büyük bir ilgiyle, coşkuylla karşılandı. Kısa sürede tükendi, ikinci basımı yapıldı. Bu, gerçek bir devrimcinin, iyi bir sanatçının varması gereken sonuçtu.

Enver Gökçe'nin şiirleri bundan sonra da yaşayacaktır. Çünkü, Enver Gökçe çektiği acıya, işsizliğe, yoksulluğa, hastalığa, baskıya karşı sessizce dayanmıştır. Enver Gökçe'nin «ben» dediğini göremezsiniz. Hep «biz» der. Onun şiiri kendi «ben»ini «biz»in potasında eriten sıcak bir yüreğin şiiridir. Aynı zamanda direncin de şiiri olduğundan, dirençler yaşadıkça onun şiiri de yaşayacaktır. Yaşasın direnenler! Yaşasın namuslu kalemini, yüreğini, sağlığını cömertçe işçi sınıfının kurtuluş kavgasına verenler!

Yaşasın Enver Gökçeler!